अज्झत्ततत्तालोओ ।

(अध्यात्मतत्त्वालोकः)

THE

SPIRITUAL LIGHT

मुणि—

नायविजओ ।

अज्झत्ततत्तालोओ ।

[अध्यात्मतत्त्वालोकः]

नायविसारय-नायतित्थ-

मुणि-नायविजय-

विरइओ

अंगरेजी-अणुवायं—

पायय-पत्थावणा-विभूसिओ ।

वीर सं. २४६५, धम्म सं. १७, वि. सं. १९९५

मग्गसीसो ।

AJJHATTATATTĀLOA

(अज्झत्ततत्तालोअ)

BY

NYĀYAVISHĀRADA NYĀYATIRTHA

MUNI MAHĀRĀJA

NYĀYAVIJAYAJI

WITH

TRANSLATION IN ENGLISH

AND

INTRODUCTION IN PRĀKRITA.

A. D. 1938.

—• મુદ્રક
ભરત કુમાર એમ. શાહ •
માલીક •—
• ત્રીભોવન ઓફસેટ વર્ક્સ
ભોજપા કુવા
નડીઆદ

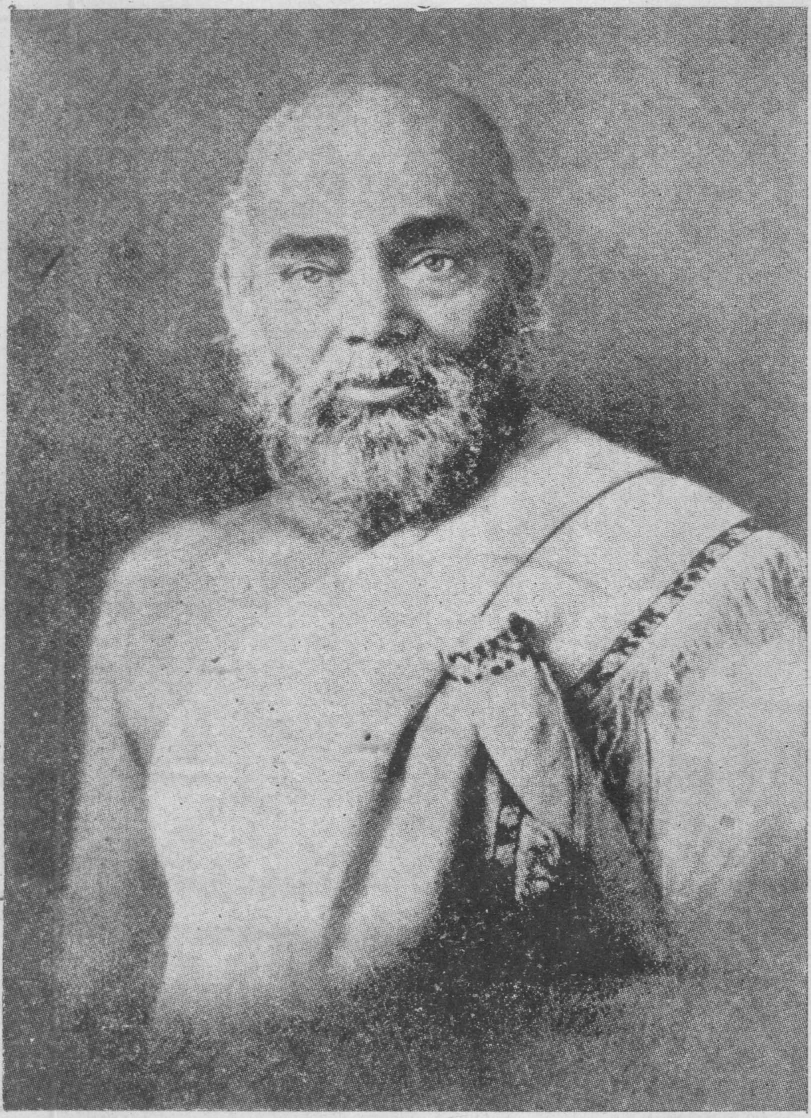

जगद्विख्यात नवयुग प्रवर्त्तक महान् धर्माचार्य

परम पूज्य गुरुदेव

शास्त्रविशारद जैनाचार्य श्री विजयधर्मसूरीजी महाराज.

માંડલ જૈન સંઘ

પ.પૂ. જંબુ વિજયજી મહારાજા

સાહેબની પ્રેરણાથી

વિક્રમ સંવત ૨૦૩૮

આ પુસ્તક જ્ઞાનખાતા ની

રકમ માંથી બનાવેલ છે

તેની કિંમત રૂા. ૫૦/= થયેલ છે.

કૃતજ્ઞતા-પ્રદર્શન.

વિદ્વજ્જગદ્વિખ્યાત પંડિત-વર્ય શ્રીમાન્ **હરગોવિન્દદાસ ત્રિકમલાલ** શેઠ આ આખો પ્રાકૃત ગ્રન્થ છપાતો હતો તે વખતે દષ્ટિગોચર કરી ગયા હતા. અતઃ એ સુહૃદ્-અનુગ્રહની સ્મૃતિને આ સ્થળે અંકિત કરતાં મને હર્ષ થાય છે.

* * * *

જામનગરના સુયશસ્વી ન્યાયાધીશ મહાશય શ્રી **ભગવાનજી રતનશી** વારીઆ, બી. એ. એલએલ. બી. એઓએ આ ગ્રન્થનાં અંગ્રેજીનાં પહેલેથી છેલ્લે સુધી તમામ પ્રુફો કાળજી રાખી જોયાં છે. અંગ્રેજી વિભાગના પ્રમાર્જનમાં એ સજ્જન-મહોદયનું સદ્ભાવપૂર્ણ સાહાય્ય મને બહુ ઉપયોગી થયું છે. એ માટે એ વિદ્વાન્ સદ્ગૃહસ્થનો હું ઘણો આભારી છું.

मंगल-तवो

णमो मे अरिहंताणं, सिद्धाणाऽऽयरिआण य ।
उवज्झायाण, साहूणं लोए सव्वाण भत्तिओ ! ॥१॥

णाणं जस्स अणंतदंसिसमयंभोरासिमंथायलो
खंती जस्स अणप्पकोवणजणक्कोहग्गिधाराधरो ।
जोई जस्स पुणाइ बंभमइओ भूमंडलुज्जोअगो
विस्सब्भब्भिअ-संजमो विजयए सो धम्मसूरीसरो ॥२॥

वंदे अप्पडिमप्पहावविहवा विस्सोवयारक्खमा
दुद्दंतप्पडिवाइकोविअमणस्संबोहणप्पच्चला ।
वेरग्गामयवासणप्पसमिअप्पोद्दाममोहाणला
सव्वत्थावि गुणायरव्वसणिणो ते धम्ममूरीसरा ॥३॥

ગ્રન્થકાર મુનિમહારાજ

ન્યાયવિશારદ-ન્યાયતીર્થ
શ્રી ન્યાયવિજયજી

पत्थावणा ।

सव्वेसिं पाणीणं इट्ठं परमेट्ठं एगमेत्तं झेअं च सुहं । तयत्थमेव सव्वं जगं पवट्टइ, पयट्टइ स-सबुद्धि-सत्तिसमणुसारेण । परंतु किमत्थि कारणं जं, पच्चेअपाणीसु कुणंतेसु वि सुहाय बहु-बहु-पयत्ता जगं दुहग्गत्थं? विआरिज्जमाणं खलु णव्वइ, पाणी सुहस्स परिभासमेव अणहिण्णू अत्थि । अओ सुहस्स सच्चं दिसं कहमम् उवगच्छइ? कहं च झेअं साहेउं सक्कइ?

मणूसो जाणइ, विसयाणं-भोइअविसयाणं उवलंभेण सुहं लब्भइ । अवस्सं भोइअसाहणाणं समुचिअसंपाडणेण जीवणप्पवाससंबंधिणीओ कइवाह कढिणयाओ अमुगअंसओ अंतमागच्छंति । परंतु तावमेत्तेण सुहं नत्थि पप्पं । सच्चं खलु भोइअसाहणाणं सुजोगेण एगप्पगारेणं सुहं आणंदो

वा अणुभविज्जइ, किंतु तं सुहं, स आणंदो वा थोरो खणजीवी होइ, संतावरूवे अ परिणमइ। न तत्थ सुहाहिमाणो सच्चो। सव्वसुहाय भोइअ-साहणजोगो न पज्जत्तो। भोइअसाहणसहस्सो-वत्थिइए वि सक्कारवज्जिअस्स अंतक्करणस्स दसा असंता एव चिट्ठइ। सव्वप्पयारवज्झसाहणेसु संतेसु वि असक्कारि हिअयं परितावमेव अणुभव-माणं हवइ। तस्स जीवणं बहुहा संतत्तं, वाउलं, वग्गं च थक्कइ। निस्संदेहं, भोइअसाहणजोगा-धारेण सुहं निप्फज्जइ इअ परिणाणं भमो एव। एसा भमदिट्ठी महामिच्छत्तं। एआरिसे घोर-अंधयारे पाणी अणाइकालओ पडिओ अत्थि। समग्गा तस्स दुद्दसा एअभममूलेव। एअं अण्णाणं जाव न विणस्सइ, असंभवेव ताव सुहदिसासमुवलद्धी।

सच्चं जीवणं जाव न अवबुज्झइ, समुद्दपमाण-साहणाणुकूल्याओ वि माणसपरितावं न सक्कंति उवसामेउं। चित्तस्स दोसा, मणस्स विआरा, अंत-करणस्स मइलया साहणसहस्साणुकूल्यामज्झे वि

मणूसं परितासेति । अंतरजीवणस्स मलीमस-दसाइ धणस्स महासायरो वि, अहिलभूगोलसामज्जं पि न पहुप्पइ सुहं दाउं । सुहस्स ठाणं अंतकरणमत्थि। तं जइ मलरासिआइलं हवइ, बज्झ-साहणजोगा केद्दहा वि विज्जमाणा हवेज्ज, सच्चं सुहं न होज्जइ । पंकभरिअभाणे खिविज्जइ जइ दुद्धं, ता तं पि पंकरूवमेव भवे, तहेव बज्झ-साहणेहिं उब्भाविज्जमाणं सुहं पि माणस-रोगेसु मिलिअ संतिरूवं अभवंतं असंतिरूवे परिणमइ।

एएण फुडीभवइ, सुहस्स संपत्तीए अंतक्करणस्स निम्मलया अवेक्खिज्जइ । चित्तस्स विमलथिई एव सुहस्स उग्गम-ठाणमत्थि। सेव सुहस्स सचा भूमिआ । तयत्थं चित्तस्स दोसाण अवणयण-मावासयं। कोह-मय-लोह-तिण्हा-मच्छर-ईसा-देस-अमूआऽऽई चित्तस्स दोसा संति । मणस्स इमे विआरा अक्खालिऊणं सुहस्स आसाकरणं सव्वहा अट्ठाणे एव । इमाण मलाण धावणमंतरेण इंद-चंद-नरिंदा अन्नो वा को वि न सक्कइ सुही-

भविउं ! जेण निअ-अंतर-सोहणं साहिअं तस्स भोइअसाहणनूणदसाए वि, अओ अ पडिकूलया-किलेसाण उवगमे वि चित्तस्स संती अबाहिआ चिट्ठइ। अंतरसुद्धिधारिस्स नाण-दिट्ठी दुहं पि सुह-रूवं मन्निअ निअ-अप्प-संतिं संरक्खिउं पहुप्पइ। एएण सम्मं मुणिज्जइ, सच्चं सुहं कत्थ अत्थि। सच्चं खलु सच्चं सुहं सयायारे अत्थि। विआर-आयाराण सुद्धी णाम सयायारो; भावणा-वट्टणाण सुद्धी णाम सयायारो। अहिंसा-सच्च-संयम-चाय-संतोसाईहिं गुणेहिं जीवणस्स सक्करणं सयायारो। एवंभूअं सक्कारसालि जीवणं एव वत्थुओ जीवण-मत्थि। वत्थविअं सुण्णत्तं एवंविहे जीवणे अत्थि। सव्वा सुह-संती एवंविहे जीवणे एव विलसंति।

जस्स अप्प-पुणोजम्म-ईसरेसु नत्थि अत्था, विआरिज्जमाणाणि वि ताणि तत्ताणि जस्स सद्धा-विसया न भवंति, स नत्थिओ वुच्चइ। जेसिं हिअयम्मि ताणि तत्ताणि पामाणिअत्तणेण परा-मरिसिज्जमाणाणि वि न परिचिट्ठंति, तेसुं कइवाहा

आयरिसपूअगा वि भवंति । एवंविहा नत्थिअयाए वुच्चमाणा वि नीइ–सयायार–उवासणम्मि तप्परा होंति । एवंभूआ मणूसा अप्प–पुणोजम्म–ईसरसमब्भुवगमपओअणभूअं जं कायव्वमत्थि, तं ताणि तत्ताणि अणब्भुवगम्मेव कुणंति । एवंविहा दारिसणिअदिट्ठीए नत्थिआ वुच्चमाणा वि नेइअदिट्ठीए अत्थिआ होंति, स–जीवण–सेअं च साहंति । एएण णज्जइ, दारिसणिअदिट्ठीए जत्थ नत्थिअया होइ, तत्थ वि सयायार–नीई समंगलपगासं पत्थरइ । परिणामओ सयायारि–जीवगस्स पगइ-बला सव्वे भमा भंजिज्जंति, सम्मद्दंसणं च पाउब्भवइ ।

एएण इदं अवगम्मइ, सयायारस्स मग्गो तत्तदिट्ठीइ (परोक्खतत्तसद्धाए) अभावम्मि वि मणूसं चडावेइ कल्लाणभूमिं । एवं च दारिसणिअदिट्ठीए अणववोधवंता भमवंता वा वि सयायार–साहणेण सक्कंति सकल्लाणं साहेउं । तम्हा जीवण–विही एव मुक्खो पसिद्धो । तत्थेव वट्टइ सुहस्स कुंचिआ ।

अप्प-पुणोजम्म-ईसरा अब्भुवगम्मावि जीवण-सोहणस्स साहणं जइ न कीरइ, सयायारो न सेविज्जइ, ता केवलतारिसअब्भुवगमेण किं सिज्झइ? तारिसमयंगीकारमेत्तेण कि होइ? निस्संदेहं, सयायारविहूण—अत्थिअअवेक्खाए सयायार-संपन्न-नत्थिओ अहिअदसत्थो। अप्पईसराइ-वायाणं सच्चा, महंता य उवओगिआ जीवणसुद्धी-करणे अत्थि, अप्प-जीवण-विकासणे अत्थि, सयायार-पहम्मि पगइसाहणे अत्थि। एवंविहा जीवणविही जत्थ पगइसीला होइ, तत्थ तत्तणाण-(PHILOSOPHY) संबंधिणो भमा संसया वा, जइ विज्जमाणा हवेज्ज, न जीवणसाहण-पयरणे कं पि बाहं उवट्ठवेउं पभवंति। ते वरागा सयायार-पुण्णतेअ-अग्गे न किं पि समुंढाणं उब्भामेउं सक्कंति। आयरिस-पूअणस्स वेगवंतववसायस्स पुरो ते वरागा निब्बलीहोन्ता अंते परिसामंति।

अस्स गंथस्स नाम-निद्देसे पढमो पओगो 'अज्झत्त' सद्दस्स अत्थि। स य गंथस्स विसयमा-

वेएइ। 'अज्झत्त' सद्दस्स अत्थो अप्पहिआणुकूल-
मायरणं। अओ सो वि जीवण-विहिस्सेव निद्देसं
करेइ। अप्पहिअस्स अणुकूलमायरणं हि सयायारो।
जइअवि अज्झप्पस्स उच्च-भूमिआए जीवणं बहु-
उच्चं, बहुं सण्हं, कप्पणाईअमत्थि, तहावि तस्सीम-
मुवलद्धुं पढमओ सयायारस्स कइवाहनिस्सेणीओ
धारणिज्जा भवंति। अओ एव तयत्थं आ अप्प-
तत्त-निण्णया पडिक्खाकरणं न जुज्जइ। वत्थुओ
सयायरणवारेण जह जह अंतरमला खालिज्जंति,
तह तह अप्पसद्धाए पगासो पगडीहोइ, तह तह
य अज्झप्पिअजीवणं विकसेइ। एएण इदं तप्पज्जं,
अज्झप्पजीवणं अप्पवायाधारे एव होइ, इअ
नत्थि; किन्तु परमकल्लाणस्स, परमसुहस्स भावणाए
अहवा नेइअभावणाए आधारओ तउत्थाण-
मत्थि। तम्हा मणूसो अप्पवाई वा अणप्पवाई वा
हवेज्ज, सव्वस्सावि अज्झप्पजीवणस्स उवओगिआ
समाणा अत्थि। अणप्पवाइस्स वि अज्झप्प-जीवणं
अण्णायभावेणावि अवस्सं तस्स अप्पाणस्स
हिआवहं भवइ; अण्णायभावेणावि अवस्सं तस्स

अप्पस्स आवरणाणं उस्सारण-कज्जं साहेइ। इत्थं च तस्स परमत्थकल्लाणं पि साहिज्जइ। एवं च अज्झप्प-जीवण अत्था सयायारविही जीवणस्स मुक्खो, सिट्ठो, मंगलमओ आयरिमो अत्थि।

'अज्झत्त' सद्दे 'अत्त' पओगो मुक्खो अत्थि। ता अज्झत्तविआरणाए अत्त-विआरणस्स ठाणं मुक्खभूअं। पुराणकालिअ-भारहीअ-दंसणसाहिच्चे अप्पसत्ताइ समत्थणे बहुं ऊहापोहपुण्णं विवेअणं उवलब्भइ। अवस्सं खलु पमाण-तक्केहिं अप्पसत्ता-साहणस्स पयत्तो पाईणभारहीअदंसणकाराणं बहुवित्थरो मोल्लवंतो अ अत्थि। एसा हु भारहीआ सकिई, जद्दारेण जगेण समहिगओ 'अप्पा एगं सततं तत्तमत्थि' इच्चेवंभूअणाणलाहो। अप्प-तत्तस्स अत्थित्तं जगेण भारहीअदंसण-दुवारेण समुवलद्धं। एवं संते वि अज्ज भारहवासे एगं परिसमुल्लोअण पसरइ, जं अणप्पवायस्स महया वेगेण पडिनायणं करेइ। वट्टमाण-जुगस्स बुद्धि-जीवि-जगस्स बहवो खलु अप्पविसए संसयालु-

वित्तिणो संति। वट्टमाणि अबुद्धिवायस्स वायावरणं पाएण एआरिसं पसरमाणं दीसइ जं, परंपरागय-पुराणपद्धइअ–पमाण–तक्केहिंतो तेसिं माणसं समाहिअं न भवइ । निस्संदेहं, अज्ज संपइअपद्धईए वेण्णाणिअ–आलोअणाए अहिअं मोल्लमत्थि; ताए चेव रीईए कीरमाणं तत्तालोअणं अज्ज अहिअं उवओगि आगरिसकारिं च भवइ ।

सुहदुह–वेअणं जं सरीरफासि नत्थि, किंतु अंतप्फासिमत्थि, तयाधारेण सरीरभिन्न-सत्ति-विसेसस्स पइज्जइ अत्थित्तं। पाईण-दारिसणिएहिं पि अप्पसिद्धि–मीमंसाए मुक्खत्तेण अस्स अणुभवस्स संविहिअमासयणं ।

इंदियाणि विसयग्गहणस्स साहणाणि संति । तेसिं च साहज्जेण विसयगाहगं किं पि तत्तं पिहमत्थि त्ति पइज्जइ । साहगस्स साहणावेक्खा अत्थि, परंतु तेण साहगं साहणं च एक्कं न होइ । जहा लवित्तेण लुणइ, परंतु तेण लवित्तं लविआ

य एक्कं न होइ, एवं इंदियाणि विसयग्गहणे साहणाणि संति, अओ तद्दुआरेण जो साहगो अत्थि—विसयगाहगो अत्थि, सो इंदिएहिंतो भिन्नरूवेण सिज्झइ। इंदियाणि जइ साहगाणि-विसयगाहगाणि मन्नेज्ज, ता तं न घडइ। ताणि हि पंच अत्थि, ता विसयगाहगा एक्कंसि सरीरे पंच हवेज्ज। इणं नोववज्जइ। सव्वेसिं हि इंदिय-विसयाणं गाहगो एक्को एव अणुभविज्जइ। तहाहि, रूवग्गहणं चक्खुणा हवइ, रसाइ-गहणं च रसणा-ईहिं, इत्थं भिन्नभिन्न-एक्केक-निच्छिअविसयाणि इंदियाणि अत्थि, किंतु चक्खुदारेण जो रूवस्स गाहगो अत्थि, स एव रसणाइदारेण रसाईणं गाहगो अत्थि; अन्नहा चक्खुआइसव्वेंदियदारेण रूवाइ-विसयाणं गाहगो को वि एक्को भिन्नो एव अणु-भविज्जइ। दिट्ठीअ दंसणे जाअंते दट्ठुत्तेण दिट्ठी नाणुभविज्जइ, किंतु का वि अन्नेव एगा सत्ती अणु-होईअइ, सेव य सत्ती फासणेण फासे हवंते फास-कत्तुत्तेण वि अणुभविज्जइ, तहेव सेव सत्ती रसणाए रसगहणे, नासाए गंधगहणे, सवणेण सद्दसवणे

अ तग्गाहगत्तेण अणुहोइज्जइ। इदं, इंदियाणि विसयगहणस्स साहणाणि, कत्तूणि आवि त्ति अब्भुवगम्ममाणे नोववज्जइ। तम्हा इंदियाहिंतो भिन्ना का वि एगा सत्ती अत्थि जा इंदियद्वारेण रूवाइ-विसयाणं गाहिगत्ति सिज्झइ। उदाहरणओ वि एअं फुडं होइ। तहाहि। जो पुव्वं चक्खुणा अणुभवा कासी, पच्छा य अंधीभूओ, तस्स वि पुव्व-दिट्ठाण विसयाणं सरणं हवइ। एत्थ विआरणीअं, इणं सरणं कस्स हवइ? को करेइ? इदं चक्खुं सरइ? न, तं हि नत्थि; ताहे किमन्नमिंदियं सरइ? न, अन्नेण हि अणुभूअं अन्नो सरिउं न सक्कइ। जइ दिट्ठी दट्ठुत्तेण, दंसण-सक्काराण धत्तुत्तेण, सरणकत्तुत्तेण य भवे, ता ताए ववगमे पुव्वदिट्ठविसय-सरणं जं भवइ, न होज्जइ। जाहे दिट्ठिभिन्नो दट्ठा अब्भुवगम्मइ, ताहे दिट्ठिविगमे वि दट्ठुस्स सरणसत्तिसंगह-कत्तुस्स य विज्जमाणत्तेण पुव्वदिट्ठविसयसरणमुव-वज्जइ। एएण अवगम्मइ, अणुभविआ, अणुहव-सक्काराण धत्ता, सरणकत्ता य इंदियव्वइरित्तो को वि एगो पयत्थो अत्थि, स एव अप्पा।

मणूसो खलु निअ-अणुभवमुल्लिहंतो भणइ—
"मए अंबफलं सुअं, सुणिअ पासिअं, पासिअ फासिअं, फासिअ आइग्घिअं, आइग्घिअ रसिअं"। अस्सि अणुभवे सवण-पासण-फासण-आइग्घण-रसणकारिं—सव्वेंदियविसयग्गहणकारिं किमवि एकमेव तत्तं पइज्जइ। तं एक्कं किं? इंदियं? न, इन्दियाणि हि पडिनिअय-एक्केक्क-विसयग्गहणाणि। न हि किं पि एगं इन्दियं एअं सव्वं सवणाइं सक्कइ काउं। तम्हा जं एगं पडिनिअयइन्दियदेरेण सुणइ, पासइ, फासइ, आइग्घइ, रसइ—सव्वा विसया अणुहवेइ, अणुहविऊणं तस्सक्कारा संगेण्हइ, तहा इन्दियववगमे वि तस्सक्कारबला सरइ, तं सव्वेंदियभिन्नं देहवावि चेअन्नरूवं अप्पतत्तं।

पुग्गलस्स [MATTER] जे गुणा संति, तत्थ चेअन्नं नत्थि। कत्थ वि पोग्गले भोइअतत्ते वा चेअन्नं नत्थि। अओ तेण भिन्नगुणेण तद्धम्मिभूअं भिन्नं दव्वं सिज्झइ। णाणगुणस्स उवायाणं किं पि पोग्गलं भोइअतत्तं वा नोववज्जइ। अओ

तं अन्नस्स कस्सइ सतंतस्स दव्वस्स गुणो भविउ-मरिहेइ । स एव अप्पा । अणूसुं जे गुण-धम्मा संति, ते एव नूणाहिअ-विअसिअरूवेण थोरदव्वेसु पगडीभवंति । अणूसु अविज्जमाणं तत्थोरपिंडे न विअसेइ । चेअन्नं णाणं वा कस्स वि पोग्गलस्स अणुस्स वा गुणो नत्थि, अओ तत्थोरपिंडे कहं घडेज्ज तस्स अत्थित्तं । एअ-विरुद्धं को वि एवं कहेज्जः—मज्जस्स पिहप्पिह–वत्थूसु मादगयाए अभावे वि तस्सव्ववत्थूण विसिट्ठ–संजोगे जहा मादगया उप्पज्जइ, तहा भोइअतत्ताण विसिट्ठ-संजोगे चेअन्नं पि पगडीभविउमरिहइ । परंतु नेदं जहत्थं । मज्जस्स हि पिहप्पिहवत्थूसु वि अंसओ मादगया अत्थि, अओ एव तस्सव्ववत्थूण संजोगे मादगयाए परिणमणं फुडं विकसेइ। किंतु सचेअण-भूआसुन्तो जहा अचेअणरूवसत्ती संभवे, तहा विलक्खण–चेअणसत्ती कहं संभवे ? जगस्स भोइअपयत्थेसु जंतेसु वा गइ–पगासप्पमुहा जे गुणा, जा सत्ती वा दीसंति, ते गुणा, ता सत्ती वा बाहिरओ आगया नत्थि, किंतु

स-स-अणुत्तो विकासमागया अत्थि । जाहि अणूर्हितो जं दव्वं जंतं वा उप्पन्नमत्थि, तस्स दव्वस्स जंतस्स वा गुणा सत्ती वा तेसु अणूसु विज्जंति; ताण य विकसिअं रूवं ताण अणूण थोरम्मि दव्वे उवलब्भइ । अग्गिरह-जंते [ENGINE] जा गई दीसइ, विज्जु-दीवे [ELECTRIC LIGHT] जो पगासो अत्थि, सो अन्नेसु वि पुग्गलेसु (अप्पप्पमाणओ वि) अत्थि । केवलं विसिट्ट-संजोगेण विसिट्ठ-दव्वेसु ते गुणा, ता सत्ती विसेसरूवेण विअसिआ होंति । गइप्पगासाई कस्सिचि दव्वे मंदा हवंति, अओ चेअ अन्नहिं दव्वे ताण विकसिअं रूवं संघडइ । इत्थं णाणं चेअन्नं वा कहिं पि पोग्गल-दव्वे थोर-खंधे वा किं उववज्जइ? जइ णाम उववज्जइ, ता तव्विअसिअं रूवं सरीरम्मि मत्थिक्खे वा सक्कं संगमावेउं । परंतु गइ-पगास-प्पमुहव्व चेअन्नं कहिं पि पुग्गलदव्वे जइ न संगच्छेज्ज, ता सरीरम्मि मत्थिक्खे वा कहं तं घडेज्ज ? वयं अणू न पासिमो, अओ ताण गुणा

धम्मा वा तत्थोरदव्वाधारेण अवगच्छिमो। एअ-अणुसारेण चेअन्नं जया जगस्स कस्सि पि थोर-दव्वे न घडइ, ता अणूसु तं कहं घडेज्ज, अओ चेव सरीरे मत्थिक्खे वा कहमिव घडेज्ज?

अप्पाणस्स समत्थणे संसिद्धे पुणोजम्मो सयमेव सिज्झइ। अप्पस्स हि सिद्धी णाम चेअन्नरूव-एग-निच्चदव्वस्स सिद्धी। एवंभूओ अप्पा जइ सिद्धो भवे, ता तस्स पुव्वजम्मा पुणोजम्मा वा सिद्धा एव। निच्चो हि अप्पा एगं सरीरं चत्तूण सरीरंतर-मवस्सं धारेज्जइ। इणमेव हु तस्स पुणोजम्मं। वत्थुओ तस्स पच्चेअं जम्मं पुणोजम्ममेव, तप्पुव्वं हि तस्स जम्मं अहेसि। इत्थं तस्स जम्मप्पवाहो अणाई वट्टमाणो अत्थि, वट्टमाणो अ भविस्सइ आ निव्वाणलाहा।

पुणजम्मविसए विसेसाणुसंधाणं इत्थं अरिहइ भविउं। अभिन्न-अम्मापिअराण संताणेसु अंतरं उवलब्भइ। अवि अ, जुगवं जम्मिअजुगले वि अंतरं परिदीसइ-ताण वेण्हं सामन्नेण पालिअ-

पोसिआणं पि णाण–सिक्खण–अणुहव–दक्खत्त–वट्टणाईसु अंतरं दीसइ । तस्स उववत्ती रय–वीरिआण वायावरण–विभेअस्स य आधारओ न होइ पज्जत्ता । पुव्वजम्मसक्कार–जोगो वि तत्थ अरिहो विचारेउं । एहिअ–कारणाणि अवस्सं स-कज्जं कुणंति, परंतु एत्तिअमेत्तेण विआरणा न विरमइ; ताणि कारणाणि वि स-मूलमवेक्खंति । मूलकारणस्स सोहो वट्टमाणजीवण–संजोगेसु न लब्भइ । तयत्थं वट्टमाणजीविआउ परत्था आलोअणं काउं जुज्जइ ।

एरिसा वि जणा संसारे दीसंति, जे अणीइ–अणायारा सेवंता वि धणी, सुही अत्थि, तहा एरिसा वि संति, जे नीइ–धम्मपहे चरंता वि दलिद्द–दुही संति । एत्थ किं कारणं ? किं आणुरूवं फलं कत्थ ? कहमेरिसं विचित्तं भवे ; परंतु वट्टमाण–जम्मेण पुव्वजम्मणाणुसंधाणं जया विचारिज्जइ तया इणं उववज्जमाणं पइज्जइ । पुव्वजम्मगहिअ–कम्मसक्काराणुसारेण वट्टमाणं जीवणं निप्फज्जइ,

वट्टमाणजीवण-कम्माणुसारेण य भावि जीवणं निरिज्जइ।

एरिसा वि घडणाओ जगम्मि जाअंति जं, वह-चोरिआइ-अवराहकारिणो वि अवराह-दंडा छड्डिज्जंति, अन्ने पुण अणवराहिणो दंडिज्जंति, मारिज्जंति। कहमेवं? परंतु एसा सव्वा गंठी पुण-जम्मवायस्स विआरणेण छुट्टइ। पुव्वजम्मोवज्जिअ-विचित्त-कम्माणं विचित्त-विवागा उदयमागंतूण विचित्तपरिणामा दंसेंति। इणमेव कारणं जं, भिन्न-भिन्नमाणुसाणं संते वि समाणे उज्जमे ताण फल-सिद्धीअ वेचित्तमुवलब्भइ, तेसुं साहल्ल-नेप्फल्लरूवं पि अंतरं परिदीसइ। समाण-परिस्थिईए पोसिआणं पि एगस्स बुद्धी, सरणसत्ती अ तिव्वा होइ, अन्नस्स पुण अईव मंदा। अओ साहणोज्जमसामन्ने वि एगो विज्जाए-कलाए सिग्घं सोकरिसं साहेइ, अन्नो अ तत्थ पच्छा चिट्ठइ। एकस्स वाणि-कइत्त-संगीअ-सत्ती अप्पायासेण संपज्जंति, अन्नो पुण परिस्समेण वि तारिसिं सभलयं न लहइ। एगो धणोवभोगी

भवइ, अन्नो पुण दलिद्द–दूहवो। अयं सव्वो पुव्वजम्मणसक्कारपरिणामो। एअं खलु पुव्वजम्म-सक्कारप्पहाणं, जं, पंचसत्तवरिस–वओ बालो स-संगीअकलाकोसल्लेण अणुरंजइ जणसमूहं। जम्म-मेत्त–असिक्खिअबालस्स थणपाणप्पवित्तिओ वि अवगम्मइ पुव्वभवीअचेअन्नाणुवित्ती।

जइ पुणजम्मो भवे, तया पुव्वजम्मस्सरणं कहं न होइ? इअ भवेज्ज पसिणो। परंतु वट्टमाण-जीवणस्स वि पुव्वघडणा न सव्वा सरणमागच्छंति, ता पुव्वभवस्सरणं तु साहाविअमेव अच्चंत–दुक्करं। जत्थ जम्मक्कंति–सरीरक्कंति–इंदियक्कंती भवेज्ज, एवंभूअमखंडपुव्वभवस्स परं परावट्टणं भवेज्ज, तत्थ केरिसं णाम पुव्वजम्मणसरणं! तहावि कस्सइ कस्सइ महाणुभावस्स दाणि वि पुव्वजम्म–सरणं जाअइ। तव्वुत्तंत–आवेअणं पि गवेसण–परिक्खा-समेअं अणेगहुत्तं पयडीभूअं देसस्स पसिद्धपत्तिआसु।

जइ न सिआ जम्मंतरस्स, अदिट्ठस्स (कम्मस्स) वा अत्थित्तं, ता मणुस्स–किईए फलं एहलोइअ-

माणावमाणाइसीममेव भविस्सइ। परंतु वयं जगम्मि पासिमो, माणवस्स साहु-असाहूणि कज्जाणि विणेव एहलोइअ (पुरक्कार–तिरक्काराइ) फलाइं सव्वहा तिरोहिआइं पि हवंति। एवं च इमाइ दसाए ताणि कज्जाइं सव्वहा वझाइं चेअ होहिंति।

मणूसकिच्चाणमुत्तरदाइत्तं जम्मंतरेण रक्खिज्जइ। सुअण–महाणुभावस्सोवरिं पि कयाइ घोर-आवत्ती आगच्छइ, विणा अवराहेण दारुण–दंडो आवडइ। परंतु तयाणिं तस्स माणस–संतीए पुणब्भव–सिद्धंतो बहूवगारगो भवइ। वट्टमाण-जीवणस्स घडणाण अणुसंधाणं जइ परत्थ न होज्ज, मणूसो हयासो भवे, आवत्ति–समए तस्स समंतओ घोर-तमिस्सं दीसेज्ज।

अम्हाण (माणवीअ) जीवणम्मि जया–तया 'अकम्हा'–घडणाओ भवंति। ता घडणाओ दिट्ठ–उवजुत्तकारण-उज्जोअविरहेण 'अ-कम्हा' होंतु, किंतु निम्मूला न भविउमरिहंति। ताण भविअव्वं मूलेणं। जइवि अकम्हा, तहवि कम्हा? इच्चस्स

सोहे परामरिसिज्जमाणे अदिट्ठस्स (कम्मस्स), अब्भंतराणुसंधाणस्स य अत्थित्तं उववज्जमाणं णज्जइ।

को वि मणूसो एवं विचारेइ-अप्पाणपुणब्भवाइं किमवि नत्थि। अस्सिं संसारे भोग-विलास-रमणमेव जुत्तं। अयं देहो एक्कस्सिं समए पंचहिं भूएहिं मिलिहिइ, पच्छा 'अहं' रूवं न किं पि होहिइ। अहं पाणि-दयं करेमि अहवा पाणि-हिंसं, सच्चं वएमि अहवा मूसा, संयमिओ चिट्ठामि अहवा अनियमिओ,— जहेच्छमायरामि, ता का हाणी? नत्थि हि को वि संसारे कम्मफलदाया।

परंतु एसा विआरणा अण्णाणमूला, भमपुण्णा। इह संसारे को वि अनीइ-अन्नाय-अणायार-चोरिआ-वट्टे काऊण सिरिमन्तो भवेज्ज, विलासोम्मादेण विहरेज्ज, परंतु एआवया तस्स दुक्खिआणं उत्तरदाइत्तं न दूरीभवइ। सज्जणाणं दुक्खि दसाइ, दुज्जणाणं च सुक्खि दसाइ पच्छा दिट्ठिअ-परित्थिइ-अइरित्तं किं पि अदिट्ठ-कारणं जइ न भवेज्ज,

तयवत्था–पयरणं जइ इहेव समत्तं हवेज्ज, तयणु-संधाणं जइ अग्गे न हवेज्ज, ता एरिसी थिई खलु अज्झप्पिअ-जगम्मि घोर-तमिस्सं सिआ।

जम्मंतरवाय–सिद्धतेण परोवयार–भावणा संपूसइ, कायव्व पालणे अ तप्परया लब्भइ। परोवयारस्स अहवा कायव्वपालणस्स लोइअफलाइं पच्चक्खाइं संति, तहावि जीवण–दसाए दुक्खित्तं जइ न पडिसाइ, ता तओ जम्मंतरवाई हयासो न भवइ। आगामिजम्मस्सद्धा कायव्व–मग्गे तं थिरीकरेइ। सो जाणइ, कायव्वं कयावि निप्फलं न जाइ; वट्टमाण-जम्मणे जइ नहि, आगामि-जम्मणे तं फलिहिइ। इत्थं जम्मंतरावट्ठंभा मणूसो सक्कम्मपरायणो हवइ। तस्स मिच्चुभयं पि न होइ। जओ, जो अप्पाणं निच्चं अमरं वा अवगच्छइ, सो मिच्चुं देहपरिवट्टणमेत्तं अवगच्छइ; सो मच्चुं एक्कं वत्थं ओसारिऊणं वत्थंतर–धारणमिव अव-गच्छइ। स मच्चुं सक्कम्मसालिस्स पगइमग्ग-देरभूअं मन्नइ। इत्थं मच्चुभयस्स ववगमेण तस्स

कायव्वनिट्ठा पगइसीला भवइ। जो अप्पाणं निच्चं बुज्झइ, सो अन्नस्स अहिअकरणं सुन्नस्स अहिअ-करणमवगच्छइ। स अवबुज्झइ—वेरेण वेरं वड्ढइ। तहा कयाण कम्माण सक्कारा अणेगजम्मंतरपेरंतं पि अप्पाणजुत्ता अवच्छिट्ठिऊण समए-विवागोदए दीहरकालपज्जंतं पि स-फलं अप्पाणं भुंजावेंति। इत्थं अप्पवायसिद्धंतवेई सव्वे अप्पे स-समाणे अवगंतूण सव्वेहिं सद्धिं मित्तिमणुभवइ, तस्स रागदेस-वासणा य हसंति। एवंरीईए तस्स दिट्ठि-सम्मं पूसइ, तहा विस्सप्पेम्मो विकसइ। देस-जाइ-वण्ण-संपदायभेएसुं पि तस्स दिट्ठि-सम्मं अबाहिअं चिट्ठइ। स एवं अवगच्छइ—मरिऊण आगामिजम्मणे अहं कत्थ, कीए भूमीए, कस्सि वण्णे, काए जाईए, कइ संपदाए, कीए थिईए, काए पंत्तीए वग्गम्मि अ उप्पज्जिस्सं, इअ अण्णायं; तम्हा कस्सावि देसस्स, वण्णस्स, संप-दायस्स, कीए वि जाईए, तहा हीणवग्गं मन्निज्ज-माणं तहा रंक-रोरं मणुस्सं, मणुस्स-समायं वा पइ देसो, घिणा, असब्भावो व काउं न जुज्जइ।

इत्थं अप्पवायसिद्धंतनिप्फन्नदिट्ठिसक्कारपरिणामओ अप्पवाई अहवा जम्मंतरवाई केणावि पाणिणा सद्धिं विसढभावं अधरंतो " पंडिआ समदंसिणो " इच्चेअं महंतमायरिसं स-जीवणे अवतारेइ, सव्वस्स य उवयारकरणे जहसत्ति रसं गेण्हइ । एवं रीईए विस्सकल्लाणभावणासाली सो अप्प-कल्लाणसाहणे सभत्थीभवइ ।

अणेगतक्किआण अप्पाणईसर–विसए संदेहो होइ। केइ उ ईसरं बहिक्काउं जयंति । परंतु जया ते दारुणदुक्खऽक्कंता भवंति, भयंकरवाहिकिलेसमागच्छंति, तया तेसिं हिअयं माउक्कं जाअइ । तयाणिं तेसिं सव्वं तक्क–जालं छिदिज्जइ, सव्वो मण-आवेसो परिसामइ, ईसरस्स य सरणं तेसिं हिअय-पट्टे सहजमंकिअं भवइ। ते तयाणिं ईसरं नमंति, सरंति, तं च अहिलक्खीकाऊण सुवस्स काहलयं, दुब्बलयं, असहाययं, पावपरायणयं च पुणो पुणो पगडीकाऊण पराए भत्तीए तस्स सरणं जायंति । माणवस्स उग्गा वि माणसिई कढोरया

आवत्ति-समयम्मि परिवट्टइ, सढिलीभवइ। मच्चुसमओ पुण गंभीराए वि गंभीरा परित्थिई। तयाणिं तु अइउग्ग-नत्थिअस्स वि नत्थिअत्तं गलइ, तहा, दुक्खपासाउ छुट्टिउं को विण्णव-णीओ-कस्स सरणं घेत्तव्वं इच्चस्स चिंताए तस्स हिअयं वाउलं भमइ।

जइ न अब्भुवगम्मेज्ज अप्पाण-पुणब्भव-ईसराण अत्थित्तं, सिआ य पुण्ण-पावं कप्पणासंभूअं मिच्छा, ता अज्झप्पिअ-जगं अइघोरदुद्दसमा-विसेज्ज, तत्थ महाघोर-अरायगया पसरेज्ज। एआरिसीए कप्पणाए-"अप्पा नत्थि, ईसरो नत्थि"-उत्थाणे एव हिअयस्स सव्वा पसन्नया लुंटिज्जइ, पत्थरिज्जइ पुण तत्थ निरासया-तमिस्समइविसढं।

अप्पा, कम्मं (पुण्ण-पावं), पुणज्जम्मं, मोक्खो, ईसरो अ त्ति तत्त-पंचगमेरिसं परोप्पर-संवद्धमत्थि, जं, एगस्स अंगीकारे सव्वाणि

सेसाणि अंगीकयाणि होंति, एगस्स पुण अणब्भुव-गमे सव्वाणि दूरीभवंति। अप्पाणस्स अब्भुवगमे पुणब्भवो अब्भुवगओ एव। अओ एव पुण्ण-पावं पि तेण सद्धिं समागयमेव। अप्पाणस्स पुण्णसुद्धी एव मोक्खो; तम्हा तस्स वि अंगीकारो अप्पणा सहेव भवइ। ईसरो पुण मोक्खलक्खणो एव। ईसरत्तं नाम मुत्तत्तं। अत्था पुण्णसुद्धो अप्पा एव परमप्पा, स एव य ईसरो। तओ ईसरवाओ वि अप्पवायमेव समाविसइ।

ईसरसिद्धिसंबंधे अहिअपारायणमणावस्सयं। थेवेणेव सक्कइ अवगमिउं। जहा जगम्मि मइल-मउरस्स अत्थित्तमत्थि, तहा सुद्ध-मउरस्स वि अत्थित्तमत्थि। एवं असुद्ध-अप्पाणस्स अत्थित्तेण सुद्ध-अप्पाणस्स अत्थित्तं पि अवस्सं घडइ। मइल-दप्पणाऽऽधारेण सुद्ध-दप्पणस्स अत्थित्तमवगम्मइ, तहा असुद्धअप्प-देरा सुद्धअप्पस्स वि अत्थित्तमव-गम्मइ। सुद्ध-अप्पा एव हु ईसरो। जीवस्स अंसओ सुद्धी दीसइ, ता पुण्णा वि सुद्धी तस्स संभवइ। जस्स सा सिज्झइ म्ह, स एव खलु ईसरो।

अप्पा मूढ-दसाए वट्टमाणो बहिरप्पा वुच्चइ। भद्दभावं पत्तो भद्दप्पा, सम्मदंसणस्स संपायणेण अन्तरप्पा, सम्मग्ग-पगइसीलत्तेण सयप्पा, विकासस्स महंतभूमिआए उवलंभेण महप्पा, जोगोक्करिस-साहणेण जोगप्पा, पुण्णसुद्धीए (पुण्णत्तस्स) संसिद्धयाए अ परमप्पा भवइ। इत्थं अप्पस्स अब्भास-पगरिसो जया परं कट्ठं पावइ, तया सो परमप्पा भवइ। एवं च परमप्पीभवणमेव ईसरत्तं, तमेव ईसरपयं। केण वि एगेण ईसरपयस्स अहिआरो नत्थि रक्खिओ, किंतु जो को वि अप्पा अप्पविकासमग्गम्मि पयाणं करंतो-अप्पसाहणं विकसावंतो उत्तरुत्तरमुन्नइं साहेइ, अंतओ अ अब्भास-सिहरं चडिऊणं पुण्णसुद्धिमासाएइ, सो ईसरो भवइ।

इदं णो झेअं। एअत्थं सव्वप्पढमं सज्झायस्स आवासयत्तमत्थि। सज्झायस्स सच्चो अत्थो सुवस्स अज्झाओ, अत्था अप्पस्स अज्झयणं भवइ। अप्पाण-सुद्धिकारयं वायणं सव्वोत्तम-वायणमत्थि। तओ

मणं बहुसुंदर-पभाविअं भवइ । तओ चित्तस्स कुसकारा, मणस्स मलिणवित्तीओ आहम्मांति । तओ अप्पाणम्मि संती पत्थरिज्जइ । अज्झप्पिअं वायणं पुव्वकालिअ-महापुरिसेहिं विउल णो दिण्णं । एअस्स महब्भूअविसयस्स जेत्तिअमहिअं परिसीलणं भवे, तेत्तिलं हिआवहमत्थि । भिन्न-भिन्न-रीईए तस्स अणुसीलणं जेद्दहं भवे, कायव्वं । अस्स गंथस्स निम्माणं पि तेणेव अभिप्पाएण कयमत्थि । अप्पहिएसी उवदेसगो लेहगो वा परोवएसस्स सेलीए वि वत्थुओ सुवमेव उवदिसइ । ममावि एत्थ सेव थिई अत्थि । तस्स य उल्लेहो गंथावसाण-सिलोगे दीसइ ।

अज्झप्पिअविसओ वेरग्गप्पहाणो अत्थि । स वेरग्गरसभरिओ होइ । राग-देस-मोहा एव सव्व-संसारदुक्खाणं मूलमत्थि । अज्झप्पिअसाहिच्चसिद्धी तस्स उच्छेअणत्थमेव भवइ । अओ च्चेअ तस्स मुक्खो विसओ अप्पविकास-अप्पसंति-पहावणमेव अत्थि । इणं च राग-देस-मोहाणं भीसणयाए

वत्थवमवलोअणमकराविऊणं कहं कीरेज्ज? संसारस्स असारयाए, विसयाणं निग्गुणयाए, भोगाणं भयंकरयाए, कामस्स कुडिलयाए, सरीरस्स नस्सरयाए, इंदियाणं मादगयाए, चित्तस्स य चवलयाए तारिसं चित्तणं आलिहिऊण वायगाणं हिअयम्मि निम्मोहदसाए भावणाइ जग्गावणं हि अज्झप्पिअ-गंथस्स कज्जमत्थि । तडत्थं जइ विआरिज्जइ, ता जगस्स खणभंगुरयाए उवदंसणे अज्झप्प-सत्थं किं अजुत्तं करेइ? वयं निअ-चक्खुणा विसयाणं विसमत्तं किं न निहालिमो? ता भोगनिंदणे अज्झप्प-सत्थं किमणुचिअं करेइ? खणभंगुर-संतावपज्जवसाइ-भोगेसु लंपडीभविऊणं स-जीवणस्स अहोपाडणं, तहा अप्पसंतीअ सासयलाहस्स गमावणं को वि नणु कहेज्ज विचक्खण-कज्जं? मणूस-जीवणरूवं उच्च-सामग्गिं पाविऊणावि मणूसो अप्पविकासस्स लक्खं वीसरेज्ज, भवेज्ज य जडवाय-पूअणरसिओ-केरिसीयं ही दुक्ख-कहा! जीवणस्स सव्वुत्तममायंसमुवदिसंतमिणमेक्कमेव वक्कं पज्जत्तं-"प्रापणात् सर्वकामानां परित्यागो विशिष्यते."

[पावणा सव्वकामाणं परिच्चाओ विसिस्सइ]

भोगेसु हि अप्पस्स मुच्छणमत्थि, तओ अवरि-मुत्थाणे तस्स विकासो। चाओ खलु अज्झप्पिई चिगिच्छा अत्थि। चाएण हि अप्पाणम्मि अणाइ-कालओ संठिआण दारुणमोह-रोगाणं चिगिच्छा भवइ। जह जह सो चिगिच्छा-पयत्तो विवड्ढइ, तह तह अप्पस्स आरुग्गं पूसइ। पुण्ण-चाएण य पुण्णमारुग्गं सिज्झइ।

अज्झप्पस्स उवएस-करणं जेत्तिअं सरलमत्थि, तेत्तिअं पालणं नत्थि। कइवाहा उवएस-कुसला एरिसा होंति, जे जणसमूहं वेरग्गरसधाराए वहा-वेउं तीरंति; किन्तु समुक्खयाए दूरीकरणं तेसिं बहु-विअडं पडिभाइ। कहणं खलु सरलं, करणं पुण कढिणं। संनासो अज्झप्पिअ-जीवणस्स उच्चकक्खा अत्थि। सो महंता महंतो पुरिसत्थसज्झो मग्गो अत्थि। तस्सिं महामग्गे आरोहणं महावीरिअ-कज्ज-मत्थि। सव्वेसिं नत्थि समाण-जोग्गया। अओ अहिगारमन्तरेण दीहर-चलणारंभगो अहो

पडेज्ज त्ति संभवइ। उच्चकक्खागहणाय सजोग्गयाए अवलोअणमावासयं। वेरग्गप्पिअ-मुमुक्खुस्स अज्झप्पिअकहा-भावणासु मणं बहुं लगइ, तत्थ तस्स रसो आवेइ। तहावि संसार-मोहो तस्स नोसरइ। संसारप्पवंचे मग्गो एव स थक्कइ, धम्मसाहणवावारे मंदो एव चिट्ठइ। एरिसाइं उदाहरणाणि बहूइं दीसंति। अस्स कारणं मोह-दसा। सा उवसमेज्ज ता अग्ग-मग्गो सरलीभवेज्ज। परंतु मोहदसाए अवसरणं बहु-कढिणमत्थि। एवं संते वि जगववहार-भूमिविहारी संसारवासी वग्गो वि स-गिहत्था-समस्स आवासयस्स समुचिअस्स वा ववहारस्स बाहो न आवेइ, तहा सुवं अज्झप्पिअ-भावं विकासेउं, अज्झप्पिअ-वट्टणं च पोसेउं पारइ-अज्झप्पिअजीवणं जीविउं पभवइ। तेहिं (गिहत्थेहिं) जीवणस्स सच्चं आयंसं सम्मत्तेण लक्खीकाऊण संसारवासे वसंतेहिं पि न तारिसं संसारववहार-लिन्नीभव्वं जं मणूसजीवणं निस्सारमेव गमावि-ज्जेज्ज। संसारवासे वि ते अप्प-विवेगं जग्गावेउं, अज्झप्पिअ-वित्तिं च पोसेउमरिहंति। अज्झप्पिई

वित्ती जह जह पूसइ, तह तह गिहत्थासप-पवित्तिविसया आसत्ती मंदीभवइ, तह तह य अज्झप्प-जोगो अहिअं विकसेइ । इत्थं भावणा-विभूसिओ दिट्ठिसंपन्नो सकारी अप्पा अगार-भूमिआए वि अज्झप्पिअ-पगइं साहेइ, जगस्स य आयरिसरूवो वि होइ ।

जइ उच्चं न चडिज्जइ, तहावि आयरिसो उ उच्चो भावणिज्जो । निम्मोह-दसा जइ न पाविज्जइ, तहवि सो महंतो आयरिसो दिट्ठिसमुहे निधेओ । सो आयरिसो जइवि आयरणम्मि न ओअरेज्ज,तहवि तस्स चिंतणं मणणं बहुमावासयं । तस्स दिव्वमग्गस्स, ताए ईसरीअविभूईए भावणाए रसिगीभव्वं । इणं पि हु सोहग्ग-इन्धं । तग्गोअरं तत्तणाणं खलु उच्चतमं परमावासयं तत्त-णाणमत्थि । तस्स अणुसीलणं जेद्दहं होहिइ, तेद्दहं लाहावहं । अप्पा तेत्तिलो हलुओ हविहिइ । अप्पिअ-सज्झाओ जावमेत्तं विकसिहिइ, तावमेत्तं अप्पा वीरिअसंपन्नो भविहिइ । परिणामे, अप्प-

वीरिअम्मि पचंडरूवे विकसंते महाणुभावो मोहजाला छुट्टिअ पभविस्सइ अप्प-साहणाए महंतमुक्करिसं साहेउं। अंते अ साहण-विकासे परं कट्ठं समागए संपाविहिइ अणंत-सासयं परमप्प-मंगलं।

अयं पायय-अज्झत्ततत्तालोओ मम सक्कय-अज्झत्ततत्तालोअस्स [अध्यात्म-तत्त्वालोकस्य] रूवंतरमत्थि। अत्तस्सं खलु थेवा नूअण-सिलोगा, जेसिं सक्कय-रूवं सक्कय-अज्झत्ततत्तालोए नत्थि, एत्थ कत्थइ कत्थइ अंतराले निवेसिआ अत्थि। सुहिणो पढेज्ज, भावेज्ज इमं गंथं पत्थावणा-ममेअं ति भावेमाणो विरमइ—

कत्तिअ-पुण्णमासी,
वि. सं. १९९५,
जामनयरं।

नायविजओ।

FOREWORD.

Nyāyatirtha Nyāyavishārada Muni Shri **Nyāyavijayaji** Mahārāja, who has sung this Adhyātmatattvāloka, and who has written many other books, is a pious Jaina Monk of erudite scholarship. I have had the good fortune of coming in contact with this great soul and all the while I have been impressed with his brilliant genius and nobleness of mind. He has sacrificed the pleasures of his life for the sacred cause of Religion—Religion not in its narrow compass, but in its widest extent, and in its true essence. His religious views are very liberal, and far from being sectarian and hence appeal to the hearts of people, belonging to different sects. He discards all the paraphernalia of Religion, and interprets it as one that links together by an immortal chain, the hearts of people at large. He has resorted to this saintly life, it seems, as a consequence of some inward call of heart incapable of

being resisted. The book named "Dinākrandanam" [The wailings of the helpless] is magniloquent of the surges and tumult of his heart, and his exhortations to God, penned by him in that valuable work, are symbolic of the warbling stream of sympathy and feelings of piety running in the innermost recess of his heart.

He has a very high capacity of delivering public lectures in a homely and convincing style. Whenever he proceeds to the rostrum to deliver a lecture, he is so highly inspired and transported with joy at having to deliver the sacred message of God, that he forgets himself, and his limbs keep time with the tunes of his heart. This is largely responsible for the ineflaceable stamp he leaves on the minds of the audience.

His religious tolerance exposes his translucent heart and gathers round him many an admirer [both western and eastern]. He freely mingles with the students as is evidenced by his advice to the students, written in Sanskrita verses, during his stay for four months

at Bombay, and instills knowledge into their minds. It is this affability of heart, this dignified simplicity, this magnanimity of mind, this rich learning, that makes others bow their heads before him in deep reverence.

His mastery over the difficult Sanskrita and Prākrita languages, is indeed laudable. The Jaina monks deserve a great deal of credit in keeping these languages alive and the worthy Muni Shri has fairly contributed to the Sanskrita literature by his compositions. This Prākrita composition is a work of great genius and highly bewitching the hearts of the Prākrita—knowing reader.

He is an author of many books of which his वीर-विभूतिः, दीनाक्रन्दनम् and this अध्यात्म-तत्त्वालोकः, are of out-standing merits and are valuable treasures. In his वीर-विभूति he has paid a glowing tribute to Lord Mahāvira and this nice booklet should claim a front place in the library of every student fond of literature.

This Adhyātmatattvāloka is composed in Prākrita, in the present edition, and also in Sanskrita in the previous editions. He has

also undergone the trouble of gracing this work by translations into English and Gujarati, and the readers are largely helped by these translations.

Poetry is the soul of literature, and the Muni Shri has marvellously got hold of this soul. His verses are bedecked with simplicity coupled with dignity. The smooth and unchecked flow of his poetry is really charming and fascinates the readers. It is an echo of the ruminations of his heart. Every verse slides forth into another in an unbroken link. His heart flings a word and the word easily settles itself in a beautiful rhyme.

In the foregoing Sanskrita-Gujarati edition he has written an exhaustive preface in Gujarati. The readers of this book will find a Prākrita translation of this preface in the present edition. It is an intelligent summary of his philosophical ideas. Man, as he says, is steeped in deep ignorance and hankers after material happiness. He is, so to say, raising delusive turnips at his farm, and does not realize the true form of happiness. He is at his wit's end to find out where the real and

abiding happiness resides. There is no peace without the purification of the soul and the latter can only be achieved by pious conduct. Man has to keep at bay the implacable foes like Lust, Pride, Anger and Avarice. He lays special stress on this pious conduct and by a logical chain of arguments, hammers out the truth that 'A well-behaved infidel far surpasses a man of faith, divested of pious conduct.' Society stands unshaken on the rock of this eternal truth, contained in Sadāchāra.

The pinnacle of man's glory lies in the development of the soul, the effulgent being with its all-ambient rays. The soul is an entity distinct from all the material world. The Muni Shri has clearly brought to light the mingled though truly separate, existence of soul. The senses perform their functions, but their manipulation rests entirely with this supreme being in the body.

With the realization of this soul, man understands, as he says, the theory of Re-birth. He has lucidly expounded this theory. He has also analysed life into its various aspects and

holds out an immaculate mirror to life. He tries to render the impervious pervious by a smooth flow of arguments.

He does not believe in the word 'accident' and dives deep into its reason, arriving at the conclusion that 'Every effect has a cause.' He advises all to go on doing good deeds, because the accumulation of good deeds is sure to blaze forth at the proper time.

He lively endorses the view that the non-acceptance of soul, re-birth and the existence of God, would plunge the world into the bottomless ocean of chaos. In such a state the very life itself would be stripped of all its pleasures and encircled by the untransgressable sea of dismay and disappointment.

Ultimately, he finishes his preface by exhorting the readers to always look up to the sky, i. e. they should pitch their ideals high. The poem 'Andrea Del Sarto' of the well-known poet Browning, compares favourably with this. The painter in this poem says:—

" Ah ! but a man's reach should exceed his grasp or what's a heaven for ? "

To come to the text proper, the Muni Shri has divided this composition into eight chapters, and they are arranged like the rungs of a ladder to reach the goal of Absolution. The first chapter is devoted to आत्मजागृति or संबोहणा—the awakening of the soul. The second chapter deals with पूर्वसेवा which consists of devotion or attachment to preceptors, parents, elders and God, etc., and is a step to the elevation of the self. In the third chapter on अष्टांगयोग he distinguishes between the सकर्मक and अकर्मक souls and explains the eight steps to Yoga.

He advises man to bridle his mind, speech and actions and to keep himself away from malpractices. He vehemently points out that man must preserve celibacy which is the soul of man's development. Without this, a man will ever be rotting in the weltering pool of misery. The fourth chapter preaches कषायजय-

the conquering of all passions. Man should rise head and shoulders above these passions, and should not be allured by their tempting waters. These are his veritable foes and he has got to conquer them for obtaining absolution. The fifth chapter named ध्यान-सामग्री speaks of the restraining or curbing of the fickle mind for the sake of meditation. The mind is difficult to be checked like the wind. Still however, by constant and proper practice this can be achieved. Evenness of mind and meditation are interdependent. In the sixth chapter on ध्यानसिद्धि he dilates on the various kinds of ध्यान. Feelings play an important part in ध्यानसिद्धि, and one who has cultivated the feelings, mentioned in the chapter, attains to a high level. The seventh chapter is devoted to योगश्रेणी. He treats the difficult subject of योग comprehensively and points out the different modes of योग. The highest progress of Yoga leads the soul to a point from where it never goes down. The last chapter अन्तिम-शिक्षा

is replete with fervent appeals to men, emanating from the pious and benevolent heart of this sage. He sounds a warning to those who are slumbering in ignorance, to rise and perceive the truth held out by Great men. All are not gifted with equal powers, yet there must be a deliberate and sincere attempt on the part of all to step to the path that leads to the uplift of the soul. Universal Love, indeed, takes a man to the path of absolution. This love not only benefits the man himself but also the whole world.

To conclude, this book is a compendium of the older teachings, written with fresh energy and deep insight. This work will, therefore, be a great treasure to the Prakrita literature, and should be studied by all the Prakrita—students. All honour to such poets, philosophers and sages who acquit themselves creditably of the sacred responsibilities imposed on them and save the world from going to its rack and ruin! All honour to such divine persons who put in black and white their ideas refined by their experience and thus

replenish the general stock of Knowledge! All honour to these personalities that shed their blissful lustre over all that happen to fall in their orbit directly or indirectly!

Jamnagar,	}	M. R. TRIVEDI,
13 th. November		B. A. S. T. C.
1938.		**High School Teacher.**

SOME IMPRESSIONS.

The modest author (Muni Mahārāja **Nyāyavijayaji**) *in the concluding Shloka, claims to be possessed of no more than a smattering of knowledge. But the success which has attended his efforts in presenting so difficult and abstruse a subject in graceful and easy flowing Sanskrita verse, shows not only the author's great proficiency in Sanskrita but also his long and close intimacy with the subject.*

Natvarlal Maneklal Surti,
B. A. LL. B.,
City Magistrate, **Bhavnagar.**

I have full confidence in the fact that whatever is projected from the mind and heart of so illustrious an author as Muni Mahārāja **Nyāyavijayaji,** *must have that perfection which his deep learning and high moral conception of life guarantee. All throughout the work there breathes a spirit of toleration a rare virtue amongst religious controversialists.*

The author has undoubtedly realized that a religion is after all, a means to an end and the end is God, the Truth, the Absolute, the Brahma, the Final Cause, the Jina or whatever name we assign to that final spiritual condition which we try to attain. In the fundamental identity of all religions we must seek our refuge if we desire to advance spiritually.

Tribhuvandas K. Trivedi
Dewan, Bhavnagar State.

Indeed, I have had many opportunities of coming into close contact with this great soul, and I have learnt how to respect one who has embraced cheerfully all the miseries of life in order that others may enjoy happiness. A few such eminent saints, a few such torch-bearers of light will keep up the reputation of any country as the greatest home of piety, righteousness and virtue.

B. Bhattāchārya,
M. A., PH. D.
Director, Oriental Institute, **Baroda.**

विजय--मंतो।

सुनिच्छिओ रे! विसयाण चाओ
वज्जेहि तम्हा सयमेव तुं ते।
ते वज्जमाणा तुह आवयाए
चत्ता सयं ते पुण संपयाए ॥ १ ॥

अमू वीरो णूणं महसमर-खित्तं जयइ जो
अमू वीरो कंठीरव-वह-महोयं वहइ जो।
स वीरो वीराणं परमिह समत्ते वि भुवणे
निअऽक्खग्गामं जो जयइ परमप्पाण-बलओ ॥२॥

जिणेहिसे तुं जइ नो कसाए
जिणेहिसे तेहि तुमं करेहि।
कसाय-जेउस्स तवोन्नयत्तं
कसाय-वस्सस्स य दुग्गयत्तं ॥३॥

नायविजओ।

सुद्धि-पत्तं ।

असुद्धं	सुद्धं	पिट्ठं	सिलोग-पायंका
दूरणं	दूरणं	६	१२-३
बि	पि	२४	४७-२
”	”	२६	५०-३
तपन्ते	तवन्ते	२६	५१-४
वडि	वद्द	३८	७४-४
उत्तच्छ	उज्जच्छ	५०	९८-३
बि	पि	५४	१०५-१
खुद	खुद्द	५४	१०८-१
हिं	हिं	११०	५१-४

सद्द-कोसे-

प्राहन प्रहान पिट्ठं १५ पंती १२

किंचि सूअणं।

पारंभे एत्थ 'मयो,' 'हिअये' आइ–पओगेसु ए–ओ सरा 'य्'–आवरिआ आगया, किंतु अवण्ण–भिन्न–सरा 'य्'–अणावरिआ–नग्गा एव सोहेज्ज।

ए–ओ सराण पच्छा 'अ'–लोवरूवसंधी पुव्व-पायय–गंथेसु वि उवलब्भइ, तयणुसारेण एत्थावि आइम-पयरणदुगे केसुइ पओगेसु दीसइ, परंतु तस्संधि–अकरणमेव सुंदरं।

पढमेसु वेसु पयरणेसु एत्थ थेव–पओगेसु सर-पच्छा 'व'–पओगो आगओ; किंतु सर–पच्छा जहोचिअं 'अ'–पओगो अहव 'य'–पओगो सोहेज्ज; 'व'–पओगो उ अणुस्सार–पच्छा सुंदरो।

संसोहणिज्जं जं किंचि एत्थ पावेज्ज कोविआ।
अवस्सं मे निवेएज्ज, इअ पत्थेमि संजलिं॥

नायविजओ।

त्रिसयक्कमो ।

पिट्ठंको

पढम-पयरणं संबोहणा ।
[Spiritual instruction] १

बीअ-पयरणं पुव्व-सेवा ।
[Preliminaries of Yoga] ६१

तीअ-पयरणं अट्ठंगजोगो ।
[Eight stages of Yoga] ८५

चोत्थ-पयरणं कसाय-जओ ।
[Victory over passions] १५९

पंचम-पयरणं झाण-सामग्गी ।
[Requisites for Meditation] २०३

छट्ठ-पयरण झाण-सिद्धी ।
[Success in Concentration] २२५

सत्तम-पयरणं जोगस्सेणी ।
[Various kinds of Yoga] २४५

अट्ठम-पयरणं अंतिम-सिक्खा ।
[Last Word] २५७

अज्झत्ततत्तालोओ ।

पढमं पयरणं ।

संबोहणा ।

१

अज्झप्पपेऊसमणप्पगम्मं
पिच्चा कणेहव्व विसं हणीअ ।
अणाइकम्मप्पचयप्पयं जे
तिहा पवंदे अहयं परप्पा ॥

२

इयं इहा सत्थविसारयत्तं
अणत्थहेऊ य गिरापवुत्तं ।
विण्णाणवेइत्तमवत्थयं च
नासाइओऽज्झत्तछुहारसो वे ॥

३

नाणस्स भत्तीअ किया-तवाणं
पयोअणं वट्टइ पक्कमंअं ।
मणस्समाहीअ असेसदोस-
विसोहणा अप्पगुणप्पगासो ॥

४

झाणं च मोणं च तवो किया वे
नज्झत्तमग्गाहिमुही हवेज्जा ।
न होज्ज कल्लाणनिबंधणं ना
जुत्ता हि लक्खाहिमुही पउत्ती ॥

1

My three-fold salutation to the Higher Souls who drank deep of the spiritual nectar imperceptible to senses and overcame the poison of Karma accumulating from time immemorial.

2

Proficiency in scriptures is of no avail, eloquence proves harmful and physical sciences come to naught, if the spiritual ambrosia be not tasted.

3

Indeed the sole object of knowledge, devotion, austerity and religious rites, is the illumination of the soul by the removal of all the internal impurities with the help of deep concentration of mind.

4

Meditation, silence, penances and sacred ceremonies, if not practised with a view to self—realization, will not be productive of good result. Those efforts are commendable, that are directed towards [the attainment of] the goal.

५

दीवं समुद्दम्मि तरुं मरुम्मि
दीवं निसाए अगणिं हिमे य ।
काले कराले लहए दुरावं
अज्झप्पतत्तं बहुभागधेओ ॥

६

जरा जराए मरणस्स मिच्चू
रायंसवाही अहिलामयाणं ।
जम्मद्दुवीअम्मि-अणंतविज्जा-
निआणमज्झप्पमहाविभूई ॥

७

ते वम्महस्सावि सरा पचंडा
छिद्दाउलो होइ तवो वि जेहिं ।
अज्झप्पवम्माविहिए उ चित्ते
सुनिच्छिअं कोण्ठदलं वयंति ॥

८

वासम्मि अज्झत्थिअपाउसस्स
मणत्थले पूसइ जोग-बीअं ।
पुण्णंकुरा निब्भरमुल्लसंति
सव्वत्थ संती उवगमए य ॥

5

In this very formidable Kaliyuga it is a rare and fortunate being alone that attains Adhyātma [the spiritual life] difficult of attainment, which is like an island in ocean, a fruitbearing tree in a desert, a lamp during night or a hearth in winter.

6

The resplendent spiritual grandeur is the vanquisher of the old age, annihilator of death, consumer of all diseases, conflagration to the seed of the tree of birth and death, and the instrument of limitless knowledge.

7

Before the neverfailing shafts of Cupid, even austerities are rendered vulnerable; but surely they prove blunt—take no effect on mind armoured with spiritual light.

8

With the pouring down of the shower of Adhyātma [spiritual light], the seed of Yoga takes root in the barren mind, sprouts of merit shoot forth in abundance and everywhere quietude reigns.

९

अज्झप्प-सुज्जे पसरंततेए
मणप्पुराए परिभासमाणे ।
कत्तो तमो सूसइ भोग-पंको
खिग्घं पलायंति कसाय-चोरा ॥

१०

आणंदपुण्णं च सुहं समाहिं
अज्झप्प-चन्दे पसरावमाणे ।
न जस्स चित्तम्मि छिहाऽऽविआसि
पसू निरूवेण स मोहजम्मा ॥

११

जोऽज्झप्पसत्थं वहए सुतिण्हं
भवं भयं तस्स कुदो तिलोए! ।
स अप्पतंतो विहरेइ निच्चं
अणुत्तरे संति-सुहे रमंतो ॥

१२

काऊण पावाणि विभीसणाणि
जेऽणंतदुक्खातिहिणो हवीअ ।
जं तारिसाणुद्धरणं वि कासी
वण्णिज्जए ऽज्झप्परसायणं किं? ॥

9

When spiritual light shines resplendent in the city of mind, how can there be any room for the darkness of ignorance? The mire of desires dries up and the thieves of moral uncleanliness flee away.

10

The person with no yearning after the spiritual moonlight productive of nectarlike blissful concentration, lives to no purpose, like a beast though endowed with the form of man.

11

Fearless treads, in the three worlds, the man who wields the very sharp weapon of Spiritual Light. He, self—dependent, always remains enjoying unsurpassed happiness of peace.

12

Words fail to describe the elixir of Spiritual Knowledge which emancipated even those wretched beings who, by the perpetration of monstrous sins, brought on themselves endless miseries.

१३

सुसण्णचित्तस्स निअस्सरूवे
तदत्थवित्तिस्स अवप्पबंधे ।
अज्झप्परायंसरसुप्पसाये
सिद्धीसु लद्धीसु य ऊणया का ? ॥

१४

कम्मेरिअं सव्वजगप्पवंचं
जहा बहुत्तं समयं पवन्नो ।
तिरक्कयो वा धणिअं थुओ वा
न रूसए णो अवअच्छए वा ॥

१५

अप्पा च कम्मो च परो भवोऽत्थि
मुक्खो च तस्सिद्धिकरो पहोऽत्थि ।
इच्चेवमंतक्करणे विधेआ
सम्मं पईई सुविचारणाहिं ॥

१६

छम्मत्थधीगं न परोक्खभावा
पच्चक्खधीगोअरयं उवेन्ति ।
अइंदियण्णाणकयोवदेसा
संता अहत्थं पडिवंति किंतु ॥

13

With the propitiation of the supreme Lord अध्यात्म, what Siddhis and Labdhis are not within the reach of one whose mind is concentrated on the real nature of soul and who is disinterested as regards worldly phenomenon.

14

He, who has attained high equanimity knowing all the worldly phenomenon goaded by karmic forces, is neither pleased nor displeased whether extremely eulogized or censured.

15

After careful and thorough investigation, [our] mind should be firm in the conviction of soul, actions [Karmas], next world and Salvation and means leading to its attainment.

16

Super-sensual objects are ever beyond the power of perception of men with physical senses or imperfect knowledge, but they are realized in their true nature by the righteous with the help of the advice of those that are endowed with superphysical knowledge.

१७

सुद्धप्पत्तं अहिलक्खिऊणं
अमूढदिट्ठीअ करिज्जए जं ।
विऊहि अज्झप्पमुदीरिअं तं
चिन्धं पबुद्धाइ दसाअ एअं ॥

१८

कल्लाणभूअं किमवीह वोत्तुं
वोसट्ठउत्थारमणीभवामि ।
जइच्छह ऽज्झप्पनगाहिरोहं
निबोहहेउं हिअयेण मित्ता ! ॥

१९

पुण्णप्पहावा गरुआ विसिट्ठो
संपज्जए माणुसजम्मजोगो ।
सयासया तं सहलीकुणंति
सण्णाणओ सोहिअ अप्पचित्तं ॥

२०

देहा अणंता गहिआ इमेण
जीवेण मोहावरणाऽऽविएण ।
मोहस्स सत्ते खलु देहजोगो
देहे च लद्धे पुण एव दुक्खा ॥

17

The wise define Adhyātma as everything that is done clearly keeping in view the unsullied nature of soul. It is the very characteristic of the enlightened state.

18

Here I am eager to say something auspicious. Listen, O dear friends! with an attentive heart, if you desire to reach the highest summit of Adhyātma.

19

The excellent human birth, the best of all lives, is the result of the great power of meritorius deeds. The wise turn their lives to advantage by the purification of their own conduct with the help of good knowledge.

20

The phenomenal soul being overpowered by ignorance, took innumerable births; infatuation leads to the attainment of bodies from which proceed miseries.

२१

सरीरिणो जम्म-जरा-मईणं
दुहाणि सत्थाणुभवा चयंति ।
रोगाइदुहआणि पुणो बहूणि
भवम्बुरासिम्मि भयंकरम्मि ॥

२२

तम्हा पुणोजम्मनिरुम्भणट्ठं
मोहं हणेउं सुजणा जयंति ।
मोहो हि संसार-महालयस्स
खम्भो समत्तासुहदुक्खबीअं ॥

२३

सव्वे वि दोसा पभवंति मोहा
मोहस्स नासे नहि तप्पयारो ।
इच्चेवमज्झप्पगिरारहस्सं
मणंसिणोऽन्तकरणे णिमंति ॥

२४

भमी अणंतो भवचक्कवाले
भुञ्जीअ भोगा बहुसो बहुत्ता ।
तहावि तित्ति अगयो इयाणिं
मणूसभोगेसु गवेसए तं ॥

21

It is evident from scriptures and experience that the birth, old age, and death of a living being, are full of miseries. Moreover, there are many perils arising from diseases and the like in this dreadful ocean of worldly life.

22

Consequently to avoid the recurrence of birth, the wise try to destroy illusory attachment, because it [only] is the root of all sufferings and the main prop of the gigantic world-building.

23

Delusion is the source of all vices; the former being destroyed, the latter cease to develop; so the wise [always] bear in their minds this—the secret of Spiritual Knowledge.

24

The phenomenal soul wandering in the world-revolution has enjoyed many times various kinds of worldly pleasures; still he, not being satisfied, is now feverishly hankering after human enjoyments.

२५

पाणेण रित्तीकरणे वि पाहो-
रासिस्स तिण्णो तरिओ न जस्स ।
तणग्गभागत्थिअआउविन्दु-
पाणेण किं तस्स हविज्ज तित्ती ! ॥

२६

पारं सयंभूरमणम्बुहिस्स
ओयंसिणो पाविउमीसरा वि ।
अपारतिण्हामगरागरस्स
उल्लंघणे काहलयं वहंति ॥

२७

अखंडभूमण्डलसासगत्तं
न दुल्लहं दुल्लहमेअमेव ।
तण्हानिरासोवगयावगासं
संतोसणामं रयणं अणग्घं ॥

२८

न तं सुहं अत्थि धराधराणं
न वा सुराणं न पुरन्दराणं ।
जंसि सुहे तुट्ठमणप्पहुप
महाणुभावा समयं जवंति ॥

25

When his thirst has not been quenched, even though he has drunk and exhausted the whole ocean, can he ever be satisfied with a drop of water standing on the top of a blade of grass ?

26

Even those gifted with indomitable energy who can cross over the great ocean called Svayambhuramana, are too feeble to cross the unfathomable ocean of desires.

27

The sovereignty of the whole world is not unattainable; but the only thing difficult of attainment is the jewel-like and invaluable contentment which finds scope only after the cessation of all desires.

28

The happiness having contentment for its origin in which the wise pass their time, is beyond the reach of even kings, gods and Indras.

२९

कामुब्भवं जं सुहमत्थि लोए
दिव्वं च वुन्दारय-आलयम्मि ।
विइण्ह-सुक्खस्स पुरो न किंचि
सज्झोअतंअव्व खरंसुणो तं ॥

३०

इहत्थि को णाम जहिं करित्ता
सयं ममत्तं सुहिणो हवेज्जा ? ।
सव्वे वि मोहावरणेहि जुत्ता
संगम्म को कं सहिअं कुणेज्जा ? ॥

३१

सव्वे वि तण्हातविआ जगम्मि
सक्केज्ज को कस्स समं पदाउं ! ।
कीरेज्ज संबंधविही वि केण !
फलावहो कत्थइ नाह जम्हा ॥

३२

सव्वे पराहीणदसा इहत्थि
को कं सततं पभवेज्ज काउं ।
सयं दलिद्दो हि कहं समत्थो
हवेज्ज काउं सिरिमन्तमन्नं ! ॥

29

The happiness arising from worldly pleasures in this world and also the heavenly happiness are decidedly much inferior to that derived from the total cessation of desires, just as the light of a fire-fly to that of the Sun.

30

There is nobody in this world with whom we can identify ourselves and ever continue our friendship; and can make ourselves happy; when all are under the potent influence of illusion [Moha], who can, with the association of whom, achieve self—interest [spiritual good].

31

All being heated by the fire of desires, none is capable of making others peaceful; there being no possibility of reciprocal relation, with whom can we bring out friendly association ?

32

None being master of himself, who can then liberate others ? How can one, himself poverty-striken make others rich ?

३३

सव्वो जणो सत्थणुमग्गचित्तो
सत्था च सम्बन्धविही समग्गा ।
पेम्मप्पईवस्स स एव तेल्लं
सत्थे समत्ते अइ! को णु कस्स! ॥

३४

जस्सत्थि वित्तं पउरं तईआ
माउक्कओ होंति जणा समग्गा ।
दालिद्दजोगे पुण भायरा वि
परंमुहा होज्ज सही पिया वि ॥

३५

पिआ य माआ य सहोअराई
सव्वं हु कम्मप्फुरणप्पहूअं ।
अवत्थवत्तं अवि संगचक्कं
अजाणगो अप्पणयं मुणेइ ॥

३६

न वत्थुओ कासइ को वि अत्थि
चिहेव मोहा वहए जणोऽयं ।
अज्झप्पदिट्ठीअ विचिंतणम्मि
भासेज्ज निस्सारमिणं समग्गं ॥

33

Self—interest governs all minds; all friendly relations are due to it. It alone feeds love as oil, the light. When once the interest ceases, the bond of union surely breaks.

34

All persons become servile dependents, importunately soliciting favours of him who is the possessor of immense wealth. But when he is reduced to poverty, even his own brother or even an intimate friend is loath to look at him.

35

The relation of father, mother, brother, sister and friend arises from the working of Karma; but the ignorant attribute such relationships, though unreal, to soul.

36

In the whole phenomenal world, nobody is really related with another. In vain does this world trouble itself painfully out of illusory attachment. If one judges from the standpoint of spiritual wisdom, one would be convinced of the unsubstantiality of all objects.

३७

महालयाऽऽरामसुलोअणाइं
जं बज्झदिट्ठीअ विलुक्कमाणं ।
मोहं समोप्पेइ तमेव वत्थुं
वेरग्गलच्छिं पुण अंतरप्पा ॥

३८

मरीइयं पाणिअमिक्खिऊणं
मयो जहा धावइ तिव्वतिण्हो ।
भोगा सुहत्तेण तहा मुणेउं
धावंति मोहेण तहिं मणूसा ॥

३९

कत्थूरिआसोरहलुद्धचेओ
मिगो जहा धावइ तन्निमित्तं ।
जाणाइ णो तं पुण सोअरत्थं
पाणी तहा सोक्खकए सुहप्पा ॥

४०

पुव्वण्ह-मज्झण्ह-परण्ह-संझा-
नत्तेसु संदीसइ अत्थ-सत्थे ।
होन्तं विचित्तं इह वेसरिस्सं
कहिं वय विस्ससिमो पयत्थे ? ॥

37

Palatial buildings, gardens [pleasure-grounds], beautiful—eyed ladies, etc, if viewed from the phenomenal standpoint, fetter the mind; but the same things viewed from the spiritual standpoint, bring on the glory of disattachment.

38

As a very thirsty deer runs after mirage, deluded by the illusion of water; so this creature, taking worldly pleasures to be real happiness, strives for them.

39

Just as a deer, being strongly attracted by the fragrance of musk, wanders here and there for its acquisition and dose not know it to be in its own navel; in the same way a stupid person makes ineffectual exertions for happiness, but does not know that his inner self is full of bliss.

40

In the morning, at noon, in the after—noon, in the evening and at night all objects of the world undergo changes. What then should be the object of our trust ?

४१

ओवाहिओ एस समो वि संगो
भवे वसंताण तणूधराणं ।
सभावसिद्धं परमत्थरूवं
चिरूव-संबंधमुविक्खमे किं ? ॥

४२

कस्सत्थि नारी तणया य कस्स
कस्सत्थि मित्ता पिअरा य कस्स ? ।
गन्तव्वमेक्कस्स परत्थ इत्तो,
सद्धिं परं होज्जइ पुण्ण-पावं ॥

४३

समुद्दमज्झे गिरिणो गुहाए
पायालदेसे तिअसालये वा ।
कहिं वि गच्छेज्ज, न मच्चुणो तु
हवेज्ज गुत्तो तिजयप्पहूओ ॥

४४

स-ओय-प्पधारिअ-विम्हवीर-
वन्दारया जे निवई निसीहा ।
सासीअ भूमंडलमगछत्तं
अन्तं गया ते अवि रित्तहत्था ॥

41

The whole [phenomenal] relationship is superimposed on all human beings. Why do you, then, disregard the real and natural relationship based upon the Knowledge of soul?

42

Whose is the wife, whose is the son, whose is the friend and whose are the parents? Oh, man! You singly have to go accompanied by [only] merit and demerit.

43

Wherever one may go either to the interior of the ocean, or to the caverns in mountains, or to the nether-worlds or to the abode of gods, he will not remain concealed from the god of death, the mightiest in all the three worlds.

44

Even the sovereign kings who dissipated the forces of the excellent warriors of the world by dint of their mighty arms, and who once supremely ruled the terrestrial globe, left this world indeed with empty hands.

४५

वीसुं जसो जाण वसुन्धराए
गाही निसावल्लहमोहसुब्भो ।
महाभुआ ते वि हया जमेण
वायाय वक्कं सहसा पसुत्ता ॥

४६

महालयोऽयं च सिरीनिहीमा
इणं पिया एस परिच्छयो य ।
झाऊण एवं हरिसेइ लोओ
न किंचि अच्छीण निमिल्लणे तु ॥

४७

सुदारुणे आउस-अन्तकाले
मोत्तुं विढत्तं वि महादुहेहिं ।
अत्थं तहा देह-निकेयणाइं
धम्मो च्च होही गमणे सहायो ॥

४८

इमेण देहेण कुणेहिसे जं
पुण्णं तमन्नत्थ भवे सहायो- ।
गमिस्समाणस्स हवेहिए ते
कुडुम्बओ नेगतमो वि किंतु ॥

45

Even the paramount kings whose glory bright like the rays of the moon, was sung everywhere on this earth, were struck by the god of death, and to be prostrate on the grounds with their distorted faces.

46

Man becomes elated with the thought of the palace, the treasure, the beauties and the retinue; but once the eyes are closed, they are no more.

47

At the horrible time of death, when having forsaken the wealth acquired with great troubles, and the body and the houses etc., one departs; धम्मे [meritorious deeds] alone, if performed, will be helpful to him.

48

Whatever good deeds you will perform here, will alone accompany you to the next world; but none of your belongings will be of avail to you when departing [to the next world].

४९

अणण्णयं सयलं असारं
नाऊण काऊण मणं थिरं च ।
चिंतेहि अन्तक्करणम्मि सम्मं
कल्लाणसंसाहणमत्थि कत्थ ? ॥

५०

को होइ जीवस्स सरण्णभूओ
दुहिस्स वाउल्लदसम्मि लोए ? ।
धम्मं सरण्णं वि पवज्जए जो
दुक्खोसढं तस्स जयम्मि नत्थि ॥

५१

संसारदावग्गिडहिज्जमाणो
सयेज्ज धम्मोववणं जिओ चे ।
न तस्स दुक्खाणुभवावयासो
तमो तपन्ते तरणिम्मि कत्तो ? ॥

५२

माइव्व पूसेइ, पिइव्व पाइ,
भाइव्व पीणेइ, सिणिज्झए च- ।
मित्तव्व धम्मोऽणुगमिज्जमाणो
न संपयं तत्थ निरायरत्तं ॥

49

Ponder deeply upon the matter—in what does the spiritual good lie, knowing the whole world to be unsubstantial and abandoning the fickleness of mind.

50

There is no helpful resort in this perplexed world to an embodied soul exposed to miseries. If Dharma, the sole refuge, be not resorted to, nothing else can relieve him of the distress—there is no medicine for him in the world.

51

There is no scope for miseries, when the embodied soul scorched by the conflagration of the worldly existence, resorts to the pleasure-garden of धर्म [meritorious deeds]. Of what significance is darkness when the sun shines ?

52

Religious duty, if discharged properly, rears the embodied soul like a mother, protects him like a father, loves him like a brother and consoles him like a friend; consequently it does not deserve to be disregarded.

५३

सामिद्धि-पासिद्धि-सुबोह-रम्मं
    जम्मं उवेच्चाणुहवेसि सम्मं ।
जस्साणुभावेण तमेव धम्मं
    उविक्खसे चे न इणं सुकम्मं ॥

५४

आहंति धम्मस्स फलं तु लोआ
    साहंति णो तं पुण आयरेण! ।
महंति पावस्स फलं न जाउ
    वहंति तस्सायरणे तु सत्ति! ॥

५५

फलाणि अम्बस्स सिहिज्जिरे चे
    संरक्खणं तस्स विधेअमेव ।
एवं च कज्जं सुहसंगमत्थं
    न धम्मरक्खं कुणिरे मुरुक्खा ॥

५६

सुहस्स मूलं किर अत्थि धम्मो
    छिन्ने च मूले फलसम्भवो को! ।
आरूढसाहाविणिकिन्तणं तं
    मोत्तूण धम्मं सुहसेवणं जं ॥

53

It is not proper if you disregard Dharma, which has bestowed upon you birth beautified by wealth, fame and good knowledge; or by dint of which you enjoy happiness acquiring all of these.

54

All desire to reap the fruit of merit [Dharma]; but they do not perform it with interest ! All are willing to repudiate sin; but they are ever intent upon committing it !

55

If mangoes are desired, the mango tree must be reared. In the same way, if happiness is to be attained, it is necessary to perform Dharma which the ignorant do not do.

56

Dharma is the root of happiness. If the root be cut off, you cannot reap the fruits. To be engrossed in pleasures without caring for Dharma, is in itself equivalent to lop off the branch, on which you are sitting.

५७

पोम्मत्थि विज्जुच्चवला, अपिक्क-
कुम्भव्व देहो, सिमिणव्व सक्का ।
मच्चू पुणो संनिहिओ पिसल्लो
हुवेज्ज ता धम्मनिहित्तचित्तो ॥

५८

पोसं तहाऽलंकरणं वउस्स
काउं सया कम्मवसे विलासं ।
परं तु नाऽऽओ सि इहं तयट्ठे
कायव्वमाराह असोअमल्लो ॥

५९

भत्ताणि भुञ्जाणि सुरोअगाणि
पीआणि पेआणि रसव्भुआणि ।
बाहिं सरीरं जइआ खिवेइ
ताहे णु केरिच्छविरूवयाइं ! ॥

६०

रसायणं सेवउ सव्वया वि
भुञ्जेउ वा पोट्ठिअभोअणाइं ।
तहा वि नस्सेज्ज न देह-कुम्भे
भप्पावसेसीभवणस्सहावो ॥

57

Wealth is fickle like lightning, body is ephemeral like an unbaked earthen pot, associations are momentary like a dream and the ghost of death is at hand; therefore one should be devoted to Dharma.

58

You ever enjoy pleasures by nourishing and embellishing your body. But you have not come here for that purpose. Abandoning delicacy discharge your duty.

59

Think about the foul transformation the objects undergo, when they are thrown out of the body—the very objects once enjoyed as palatable dishes and extra-ordinarily flavoured drinks.

60

Even you may resort to medicinal compounds serving as elixir vitæ and tonics; yet the physical [jarlike] frame can never be made to acquire immunity from destruction.

६१

रोगेहि देहं खसिअं भविस्स
मत्तो जणो अन्तरियेसु तेसु ।
ते पायडीहोंति जया बहित्ता
दीणाणणो पासइ दुक्खमेव ॥

६२

पम्मुक्कमोहीभविऊण देहे
मणस्सुकिल्लीकरणे जयेज्जा ।
न देहसोहे पुरिसत्थसिद्धी
चित्ते तु सुद्धे पुरिसत्थसिद्धी ॥

६३

अन्नत्थ मोक्खाउ न वत्थवं सं
देहं च तस्साहणमत्थि वज्झं ।
अमुं मुमुक्खुस्स सिवोवओगिं ।
अमुं बुभुक्खुस्स भवोवओगिं ॥

६४

इमा सरीरा पिहडा मलाणं
सारं असारा अहिलंखसे चे ।
परोवयारा कुण सोवयारं
मणस्स मोत्तुं किविणं अवत्थं ॥

61

The physical body of creatures is the repository of diseases. As long as they are hidden inside, one remains blind with lustful passions. When once they become manifest, the wretched person of dejected look, sees nothing else but misery everywhere.

62

So disattach yourself from body and apply yourself to the purification of mind. The real object of manly effort is the purification of mind, and not that of the body.

63

There is no real happiness in any other place except in the final Emancipation (मोक्ष). And physical body is the external instrument of it [Moksha]. To a person desirous of Emancipation, this body is helpful to Moksha, while to a person desirous of worldly pleasures, it is helpful to Samsār [the transmigratory cycle].

64

If you desire to have something substantial from this unsubstantial body, the receptacle of impurities, achieve self-benefit through benevolence to others, abandoning the narrowness of mind.

६५

जेणेव देहेण विवेगहीणा
संसारबीअस्स कुणंति पोसं ।
तेणेव देहेण विवेगवन्ता
संसारबीअस्स कुणंति सोसं ॥

६६

मिट्ठन्नभोगं सममायरंति
दुवे जणा, एगतरो तु तत्थ ।
बंधेइ कम्मा विउडेइ अन्नो
मोहे विवेगे च विअंभमाणे ॥

६७

धावन्तओ जीववहो न जाओ
पासन्तओ चे पुण जाअवन्तो ।
तहावि हिंसाफलमाइमम्मि
मूढे, विइज्जे न धिओवओगे ॥

६८

संतूसए सामयमेत्तओ वि
णाणी, अणाणी ण धणण्णवा वि ।
न छत्तिवण्णाइवगे वि मुत्ती
मोहिस्स, णाणिस्स गिहे वि मुत्ती ॥

65

The same body which men bereft of wisdom [discriminating powers] utilize for watering the seed of Samsāra [births and deaths], serves for the wise as an instrument for destroying it.

66

While two persons are enjoying the same sweet dish, one of them as the result of ignorance, accumulates Karmas, while the other with his wisdom, destroys them.

67

Suppose that no insect is killed while one is running with his eyes shut [blind with infatuation] and that some insect is killed by another walking with his eyes open [with discriminating powers]. However, the former, being ignorant of the real principle of life, incurs sin of Hinsā; while the latter, on account of his attentiveness, incurs none.

68

The enlightened is satisfied even with the Shyāmāka—food, while the ignorant is not satiated even with an ocean of wealth. The infatuated one cannot be liberated even by residing in the forest of Saptaparna tree and the like; while the seer, even residing at home, gets Emancipation.

६९

असुद्धमन्तक्करणं भवत्थं
विसुद्धमन्तक्करणं सिवत्थं ।
निग्घायणं माणसकम्मसाणं
सव्वण्णहाणं पुरिसत्थखित्तं ॥

७०

रागं च देसं च परत्थ किच्चा
मुहा मणुस्सो गमए सजम्मं ।
सुहं च सन्ती परमत्थओ उ
चित्तं भयन्तस्स समं भवन्ति ॥

७१

परोक्खईए कह तुं जलेसि ?
पच्चक्खईए हरिसेसि कम्हा ? ।
फासंति नन्नं तुव दुव्विगप्पा
तुमेव बंधंति उ पाव-पासा ॥

७२

दुच्चिन्तणं कीरइ जं परत्थ
पडिज्झुणी तस्स सुयं लभेइ ।
आघायओऽन्नत्थ करिज्जमाणा
पच्चाहई हन्दि ! भवे सुयस्स ॥

69

Mind if impure, revolves in Samsāra, and if unsullied, leads to spiritual bliss. In reality, the annihilation of mental impurities is the highest stage of manliness.

70

Man loses his life to no purpose by cherishing feelings of love for and hatred against others. Really speaking, happiness and peace are secured by him who has the equanimity of mind.

71

Why do you envy the rise of others? Why do you rejoice at their fall? Your evil thoughts do not affect any one else, but on the contrary, they entrap just you in the meshes of Karma.

72

Evil thoughts cherished against others affect one's own self. Blow given to others reacts against one's own body. "Action and reaction!"

७३

फ्लोदये चे तुह दुप्पयत्ता
सिआ खई का तुम तत्थ लाहो! ।
ईसं कुणन्तो विहलं परत्थ
हाणिं सुवस्सेव कहं करेसि? ॥

७४

विकासरं वट्टइ जस्स पुण्णं
पवड्ढमाणोदयभागधेअं— ।
तमप्पहाकाउमलं न को वि
भवे किं सुज्जं पडि धूलिखेवा? ॥

७५

परोवयारो खलु धम्मकम्मं
परावयारो अ अणज्जकज्जं ।
चत्तण धम्मं चरणं च पावे
विंसस्स पाणं अमयं विहाय ॥

७६

जा उन्नई चावनई च अत्थि
पुण्णस्स पावस्स च जम्मिअं तं ।
पुण्णे समत्ते विहवो अवेइ
ता नरस्सरे को णु सुहम्मि मोहो! ॥

73

What advantage do you derive, if your wicked efforts nullify the success of others? Worthlessly cherishing jealousy towards others, indeed, you do harm to your own self.

74

When one's merits fructify in full force, there is none who can reverse the tide of his increasing prosperity. What is to be done by throwing dust towards the sun?

75

Beneficence towards others is, indeed, the meritorious or religious duty [Dharma], while, to do ill to others, is a sinful act. To commit sin having abandoned Dharma, is like drinking poison discarding nectar

76

Rise and fall result from merit and demerit. When the stock of merit is exhausted, the star of prosperity sets. Then, why are you fascinated by momentary happiness?

७७

विचित्तमेसज्झमवेक्खिऊणं
किं गुम्मसे, खुप्पसि कोहले किं ? ।
कम्मस्स एसो निहिलो विवागो
पुण्णोदयो पाडइ लोद्धअं च ॥

७८

इन्दा सुरा चक्कधरा नरिन्दा
ओयंसिणो वा सुसिरी सुरूवा ।
सव्वे सकम्मप्पभवा भवन्ति
सन्ताण को कम्मफलम्मि मोहो ! ॥

७९

सया विलोएज्ज निअं चरित्तं-
हसेइ अं उक्करिसं व एइ ।
दव्वस्स निज्झाअइ हाणि-वुड्ढी
न लोहडको निअए सवित्तं ॥

८०

सिट्ठेसि दूरीकरिउं दुहं चे
चरित्तदोसा समवाकरेहि ।
महेसि सुक्खं सययं असुक्खं
सया सयायारपरो हवेहि ॥

77

Why are you wonder-struck and stupefied at seeing the varied prosperity in this world? It is all the result of Karmas; and rise of merit degrades one who is attached to worldly pleasures.

78

Indras, gods, kings, paramount rulers and those possessing prowess, prosperity and beauty—all are made up by their own Karma. Then, why should a wise man blindly attach himself to the fruits of Karma.

79

One should always introspect oneself whether one is [morally] elevated or degraded. The greedy persons interested in acquisition and loss of wealth, do not examine their character.

80

If you want to ward off misery, remove impurities of character. If you wish to be endowed with excellent happiness, keep your conduct always good.

८१

णिहोडिउं दुप्पगइं गुणाण
अब्भासहेउं च पइंसुआए- ।
नियंतणं नूण निअस्स जुत्तं
जहण्णसत्ति सहिपसगस्स ॥

८२

करेसि दिट्ठिं न गुणे परस्स
घेत्तुं तु दोसा सइ अत्थि सज्जो ! ।
जुत्तं पुरीसे पिव 'सूअरस्स
दोसे परक्के न तुमे रमेउं ॥

८३

सव्वो जणो दूसणसंजुओऽत्थि
निद्दूसणो णाम स वीअरायो ।
न किं पुणो पेच्छसि तुं अहत्ता
निअक्कमाणब्ब डहिज्जमाणं ! ॥

८४

किं मोरउल्ला कुणसेऽज्झचिन्तं ?
किणो उवट्ठासि विधऽज्झकम्मं ? ।
किं धूमपुञ्जं जयसे अ घेत्तुं
विकप्पजालं पसरावमाणो ? ॥

81

It is highly necessary for a person who wishes to achieve self-good, to regulate himself his best, with determination, in order to dispel bad habits and to practise virtues.

82

Without appreciating the virtues of others, you are always ready to find fault with them. You take delight in the faults of others just as a hog does in filth; but such a course of life is quite unbecoming.

83

Oh, man! every human being is full of faults; only the Passionless One is faultless. Do not be blind to what is burning under your own feet.

84

Why do you fruitlessly trouble yourself with the thoughts of others? Why do you uselessly interfere with matters which do not concern you? You try [as it were] to accumulate volumes of smoke, as you indulge in odd thoughts!

८५

सुक्खस्स दुक्खस्स न को वि दाया
जीवो सयं सारवए वणे णं ।
संतप्पए दुच्चरिअस्स देरा
हक्कारिऊणं सयमेव दुक्खं ॥

८६

सायं असायं च सरीरिवट्टे
लग्गं अहाकम्मविवागओमं ।
मच्चेज्ज णो उक्करिसे सुहस्स
न उव्विवेज्जा य दुहागमम्मि ॥

८७

निसाविरामे दिअहो समेइ
दिणावसाणे य उवेइ राई ।
तहेव विस्से सुहदुक्खचक्कं
नाउं अधीरीभवणं न कुज्जा ॥

८८

उदेइ रत्तो ऽत्थमुवेइ रत्तो
सहस्सरस्सी विइओ जहेस ।
तहा महन्ता वि समत्तजुत्ता
उवागमे आवय-संपयाणं ॥

85

None is the giver to an embodied soul, of happiness and misery. It itself generates them. In reality, it itself invites misery through its immoral conduct and then becomes afflicted.

86

Happiness and misery pursue human beings owing to the rise of various kinds of Karmas. So one should not be infatuated with pride at the attainment of prosperity; nor should his mind be agitated at the approach of calamity.

87

When the night ceases, the day breaks and when the day closes, the night falls; in the same way a wise man knowing [the revolutionary turns of] the wheel of happiness and misery in this world, should never lose his mental balance.

88

The sun is red when it rises and also when it sets; similarly the great men are and remain the same in glorious prosperity and overwhelming calamity.

८९

जहुज्जलं हाडयमग्गितावे
सिआ महंतो तह आवयाए ।
दुक्खप्पसंगो खलु सत्त-हेम-
परिक्खणाए कसवट्टिआव्व ॥

९०

पत्ता विपत्ती नियमेण भोग्गा
वारिज्जए णेव दुहाणओ सा ।
करेज्ज से संसहणं समेण
चयोऽग्गहा कम्मिअसंकलाणं ॥

९१

अप्पाणरूवेण तणुं विअंता
विअंति नेअं खलु को अहं ति ।
एअस्स णो सस्सरणं जगस्स
सुवे भमो फुज्जइ केरिसोऽयं! ॥

९२

महंतमायंसमुवेअवन्ता
सरूवसक्खाकरणे जयंति ।
लद्धे सरूवम्मि न किंचि पप्पं
न सिज्झएऽणप्पमुहस्स सेअं ॥

89

As gold attains purity in fire, so also the high-souled one in calamity. Truly the time of calamity is a touch-stone for the golden character.

90

The adversity that befalls one, has surely to be undergone. It cannot be warded off by any kind of evil reflections. So one should suffer it with patience. Otherwise there would be increased the ties of karmas. [It does not denote not to remedy; proper correctives essentially deserve to be taken.]

91

Those [with the idea of super-imposition of their self] who identify their bodies with souls, do not realize their true nature—they do not know who I am. This world has forgotten its own self. Oh, of what sort this bewildering delusion of one's own self is !!

92

Those who have firmly fixed their highest ideal, strive for self-realization. Self-realization leaves nothing to be attained. Real welfare cannot be achieved by one, who is not directed to the soul (आत्ममुख) i. e. who does not work with a view to attain self-realization.

९३

इमो जणो माइमुहो सिसुत्ते
तारुण्णकाले तरुणीमुहो य ।
जरागमे पुत्तमुहो हवेइ,
न मोहलुक्कोऽप्पमुहो तु होइ ॥

९४

पुव्वं पुरीसम्मि किडिव्व होज्जा
तओ पुणो वम्महगद्दहो ऊ ।
जरग्गवो अक्कमणे जराए
सिआ मणूसो न पुणो मणूसो ॥

९५

संपाविउं अप्पणयं विकासं
लिच्छंति देवाणि वि माणुसत्तं ।
तमेव किं तं मइलीकरेसि ?
संसारपावासुअ ! सोचसे किं ? ॥

९६

सयंहिअं साहिउमूसुओ सि
परं सहाऽऽगच्छिइ णेव किंचि ।
तुमेऽत्थि चे किंचण बुद्धितत्तं
चिंतेहि ता सासयमंगलस्स ॥

93

This human being has a leaning towards his mother in his infancy; towards his young wife in his youth; towards his sons again in old age: but a fool as he is he has never any leaning towards self.

94

This human being [in infancy] is rolling in filth like a hog, and afterwards [in youth] he is swayed by passions like an ass; and after then he resembles an old ox when overtaken by old age; but he never acts like a true man in his whole life.

95

Even gods long for human birth in order to obtain spiritual elevation, then why do you defile the same? O wanderer in the world-revolution (संसार)! why do you slumber?

96

You always remain eager to achieve worldly objects; but nothing will accompany you. If you have something of intelligence, think of the way of eternal welfare.

९७

जुण्णा जरा किं मरणं मयं किं
गया हया किं जुयया सया किं ? ।
किं संपया निच्चल-ऊसवा वा
जं मोहपासुत्तमणो सया सि ? ॥

९८

मणोबलं इंदियपाडवं च
सत्थं सरीरस्स च विज्जए आ ।
उत्तच्छ काउं पुरिसत्थसिद्धिं
वुड्ढत्तणे किंचण ते न होही ॥

९९

निवो वि रंको छुहछीणकुच्छी
बली वि होज्जाऽऽमयजज्जरो च ।
चएज्ज देहं पुण उन्नओ वि
उवत्थिए कम्मणदुव्विवागे ॥

१००

कम्मुब्भवं नाडयमेअमत्थि
विराइ अम्मि सरअस्स वाऽऽसु ।
अस्सिं पवंचे फुडनिग्गुणत्ते
भवे सुही मोहवसंवयो णो ॥

97

Has old age lost its sting? Is death gone from this world? Are diseases impotent? Is youth everlasting? Will prosperity be permanent? Why do you then remain in illusory sleep?

98

So long as mind is active, so long as senses can work and so long as the body is sound, try to realize the ideal of life. In old age you will not be able to do anything.

99

When Karma is ripé for painful consequences, even a king becomes a pauper with belly emaciated with hunger, even the strong decays with diseases and even the exalted is reduced to degradation.

100

The whole phenomenal world is a drama acted by Karma. It will vanish in a moment like a cloud in the autumn. So a wise man should not allow himself to be deluded by the phenomenal expansion apparently unsubstantial.

१०१

दुहाणि भोच्चा सुबहूणि जत्थ
सरीरिणो जम्मणमावहंति ।
दट्ठूण तं ठाणयमेव भूयो
पावंति मोअं इह मोहलीला ! ॥

१०२

सुहाहिलासेण जलन्तकाम-
इंगालजालासु निअं खिवंति ।
मोहंधलत्ता सलहव्व किंतु
बाहा सबप्फा फलओ मुअंति ॥

१०३

एसा मई चे विसयाणुसंगा
समं समागच्छिइ कामवित्ती ।
तमेअमन्नाणविअम्भिअत्तं
अज्जेण वण्हिव्व विवड्ढए हि ॥

१०४

परिट्ठिआ जत्थ सरीरसत्ती
अहिट्ठिओ जत्थ मइप्पगासो ।
ववट्ठिआ जत्थ सुरूव-कंती
मोहेण तं हम्मइ विज्ममेव ! ॥

101

The embodied beings become extremely glad when they again look at the place from which they take birth, suffering immense misery. Oh! of what kind is the play ol passion ?

102

Men like moths, through blindness of infatuation, cast themselves in the blazing flames of the fire of passions, in order to achieve happiness, but consequently they have to shed hot tears.

103

If you believe that passions will subside with the indulgence of sensual pleasures, then this belief of yours is the result of ignorance; because, on the contrary, the passions are greatly excited by enjoyment as fire is more inflamed by pouring purified butter [Ghee] in it.

104

By yielding to illusory attachment one destroys one's vitality [elixir fluid] which is the source of bodily strength and which develops intellectual powers and charming loveliness.

१०५

धोअं वि वेरग्गसुहारसेणं
जायइ चित्तं मइलं पुणाऽऽसु- ।
विआरहेउस्स उवागमम्मि,
अण्णं हु अण्णा अबलो हणेइ ॥

१०६

अइंदियासा मणरूवसूओ
जुञ्जेइ तेऽत्थेसु तहा चलंति ।
पाडंति गड्डे पुण मूढमत्तं
हा ! केरिसं एस परासयत्तं ! ॥

१०७

अयत्तईसासणसत्तिओ वि
मणोवसीकारबलं पहाणं ।
सच्चो पहू सो न विकीरए जो
विकारसामग्गिसमीवगो वि ॥

१०८

झेयत्थिरो सुद्धविवेगबोहो
पचंडधिज्जो विसया निअत्तो ।
अज्झप्पभावासढिलो भवे चे
कुज्जा सरो तस्स विसंठुलो किं ! ॥

105

The temptations being near, the mind though purified with the nectar of renunciation, becomes at once defiled again. Indeed, the feeble soul degrades itself.

106

The senses proceed horselike to those regions [objects] to which the charioteer-mind leads them, and they cast down the ignorant soul in an abyss. Oh ! what a servitude is this ?

107

The strength of curbing the mind is superior even to the ruling power of the three worlds. He is truly great who is not affected by seductive passions even in the midst of immoral impellent forces.

108

If one intent upon the ideal, endowed with unstained discrimination and indomitable courage, and averse to sensual pleasures, be absorbed in the contemplation of self, Cupid is powerless before that person.

१०९

एसोऽत्थि सारो कसिणस्स सत्थ-
सत्थस्स सव्वेहि समस्सरेण ।
साहिज्जमाण सुविसारयेहिं-
अप्पाणसाहीणयमावहेज्जा ॥

११०

स एव धीरो स च एव वीरो
स एव विज्जं स च एव साहू ।
जेणिंदियाणं अवरिंसत्ता
वित्थारिआ माणसनिज्जयेण ॥

१११

सव्वप्पाणिकिवुल्लभावहिअया मोसाविहूणायरा
थूणत्तासमुहा तहा अविलिआ सव्वंभचेरव्वया ।
लोहोसारसमावहा स-थुवआ दोसेसु अहंसणा
उज्जू वंकभवाऽऽमयाण भिसआ वंदे अहं सूरिसा ॥

११२

वंदे तत्तबुहा अमोल्लसमयासेज्जाणुमण्णा तहा
तिण्हापासुघणाघणा भवतरुप्पारोहपसूवमा ।
आलिद्धा गरुइं खमं अदरिआ विहायकामासया
वेरग्गोउग्गरपव्वया पलिविअप्पोद्दाममोहद्दुमा ॥

109

This is the essence of all scriptures, unanimously proclaimed by all the learned:-- Secure self--control.

110

He alone is courageous, he alone is vigorous, he alone is learned and he alone is a saint, who gets mastery over his senses by curbing his mind.

111

I salute to the good whose hearts are wet with compassion for all beings, whose acts are not stained by falsehood, who are averse to theft and deceit who are fully chaste, who are able to check the torrents of greed, who are admirers of others' virtues and indifferent to others' defects, who are straightforward and who are physicians to cure the disease in the form of perverse Samsāra.

112

I bow down to them who know the truth, who are lying on the precious bed of equability, who are the showers of rain to the dust of avarice, who are an axe to the sprout of the tree of Samsāra, who have embraced high forbearance, who are free from pride, who have dispelled sensual desires, who are a mountain to the fountain of disattachment and who have burnt the terrible tree of delusion.

११३

सुहाकंखी सव्वो पययइ तयत्थं तिहुअणे
किलेसाणुक्केरा भवइ अणुहोन्तो तहवि सो ।
तयवं संसारं मुणिअ विसमं दुक्खमइअं
महप्पा निस्संगीहविअ निअ-अप्पम्मि रमए ॥

११४

पुण्णाणंदोऽयमप्पा परमबलमओ सुद्धचेयन्नरूवो
सव्वुब्भासिप्पयासो तहवि पविसिउं कम्मुणा हा! जडेणं ।
नीओऽच्चंतं मिलाणिं अह विमलदसं नेउमेअं जइत्था
पुव्वुत्तं एत्थ भूयो सुमरह सुदढं कम्मधारी स मोहो ॥

११५

काउं सत्थं हिअयकमलं चत्तबज्झप्पसंगं
सम्मारामे समुववसिहऽत्तस्स उद्धारणत्थे ।
आलोइत्था अइ! सुमइणो! ऽणाइबद्धस्स सम्मं
होज्जा सप्पावरिमवदयो मुक्खरायो वि को णु! ॥

११६

इच्चेवं गिहमेहिणो वि समणे सब्भावणालंबणा
अज्झप्पं विरयंति चारुचरिआ सस्साहणाराहणा ।
एएणेव पहेण ते वि भवओ मेल्लिज्जिरे भीसणा
इच्चेवं परिभाविओ पढमओऽज्झप्पोवएसो मणा ॥

113

All beings of the three worlds long for happiness and they strive hard for it, still they suffer various kinds of miseries. It is for this reason that the wise, knowing this Samsāra to be full of dreadful calamities, give up all illusory associations and absorb themselves into the realization of Self.

114

The soul is by nature full of bliss, pre—eminently powerful, pure consciousness, an illuminator of all the universe; but alas! such a divine soul is completely defiled by stupefying Karmas; so, now you should try hard to invest it with its purity. Firmly remember, ignorance is the root cause of Karma.

115

Oh, wise persons, quiet your lotus-like heart extricating it from all phenomenal objects, and then encamping in the garden of peaceful quietude consult yourself for the elevation of Soul ensnared in the meshes of Karmas from times immemorial. What prince of fools even would bear antipathy towards his soul?

116

Thus even householders, endowed with good knowledge and conduct, paint the spiritual wisdom on their hearts, resorting to highly elevating thoughts; and thus, by such means even they become liberated from this formidable Samsāra. Here in the beginning, is in this way explained the brief spiritual teaching.

इअ

सत्थविसारय–जइणायरिअ
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस

णायविसारय-णायतित्थ
मुणिणायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

संवोहणाणामं पढमं पयरणं
समत्तं ।

‘पुब्बसेवा’

१

जोगाहिरोहो जइ दुक्करो णो
किं दुक्करं ता भुवणत्तये वि ।
जोगस्स भूमीअ समागमत्थं
दंसिज्जए ऽयं पढमो उवायो ॥

२

भत्ती गुरूणं परमप्पणो य
आयारसुद्धी चरणं तवस्स ।
निस्सेअसद्देसविवज्जिअत्तं
एसा पकित्तिज्जइ 'पुव्वसेवा' ॥

३

पिआ च माआ च कलागुरू च
बुड्ढा पुणो ताण कुडुम्बवग्गे ।
धम्मप्पगासप्पवणा च सन्ता
गुरूण वग्गो समुदीरिओऽयं ॥

४

कज्जो पणामो विणयेण तस्स
चित्ते वि तस्सिं बहुमाणवित्ती ।
विणीअभावो पुरओ अ तस्स
नावण्णवायस्स निबोहणं च ॥

1

Nothing in the three worlds is difficult, if the practice of Yoga be not so. Below is described the first means of achieving this task.

2

The following constitute what is termed [by Haribhadra Āchārya's Yoga-Bindu] Primary duty [Purva sevā]:—worship of the elders and of God, purity of conduct, practice of religious austerities and absence of aversion to final Beatitude.

3

Parents, teachers, elders in the caste and saints devoted to preaching conducive to spiritual good—these constitute the class of elders [Guru-Varga].

4

These elders should be saluted with modesty; feelings of respect for them should be cherished in heart; courteous behaviour should be adopted in their presence; and blasphemous talk if carried on regarding them, should not be listened to.

५

पुज्जत्तमम्मापिअराण अज्जं
ओमाणकारी लहुधी बुहो वि ।
सवेज्ज किं धम्मगुरुस्स पाया ?
अबद्धमूलो न हि पद्दप दू ॥

६

महोवगारा जगविस्सुआ ते
कायव्वमज्जं खलु सिं उवत्थी ।
मोहाउला ते परिदूमिउं ते
जे धम्मकम्मं चरिउं महन्ति ॥

७

वुड्ढस्स सेव्वा गुरुलोगसेवा
गिलाणसेवा पुण अत्तसेवा ।
संसाहणं जीवणमंगलस्स
सेवागहाणो हि मणुस्सधम्मो ॥

८

पबुद्धतत्ता अणपक्खवाया
महव्वया सग्गुणगारवा य ।
धम्मस्सरूवस्स च धारणम्मि
पट्ठ गुरू संत-गहीर-धीरा ॥

5

Respect for parents is the first essential. A man though learned, is unwise if he disrespects them. What, can such a man propitiate the religious preceptors ? A tree which has not taken deep roots, is sure to remain stunted.

6

They [Parents] are well known benefactors [i. e. all are under a load of innumerable obligations rendered to them by their parents]. To serve them is the first duty. They are ignorant, who having tormented them, wish to go on performing religious practices.

7

Service to the aged, to the elders, to the diseased and to the distressed is the instrument of making life auspicious. Indeed, service is the essential duty of human life.

8

They are religious preceptors [Gurus] who know the essence of true Knowledge, who are impartial, who practise great vows [Mahāvratas], who possess greatness by their sublime virtues, and who being tranquil, solemn and patient are clever in preaching the religious principles.

९

तहाविहा ते गुरवो भवम्मि
सयं परं णो तरिउं अयन्ति ।
सरीरिणो उद्धरिउं परा वि,
परोवयाराय हि सप्पउत्ती ॥

१०

उच्छिन्नरागाइअसव्वदोसो
समत्ततत्तप्पयडण्णबोहो ।
स पुण्णसुद्धो भयवं परप्पो
साहिज्जए 'देव' पयाभिहेओ ॥

११

रागेण देसेण वयं पपुण्णा
तहेव देवो अवि संभवे चे ।
को तत्थ अम्हासु च ता विसेसो
विवंचिउं सम्मइणोऽरिहंति ॥

१२

अरागभावो पुरिसत्थसज्झो
देवस्स तत्तं परमं तमेव ।
छीणेसु रागाइअदूसणेसुं
पुण्णो परो सज्झमुदेइ जोई ॥

9

Not only do such teachers try to cross the world-ocean, but also try to help others to cross it. Truly the good always work for the benefit of others.

10

The entirely pure Supreme Soul who is free from all faults as attachment etc. and whose Knowledge is all-illumining is called God.

11

If it is possible for God to be full of attachment and hatred, like us-the mortals, then there is no difference between Him and us. The wise may properly distinguish this.

12

Freedom from passions is to be accomplished by efforts. This is the very characteristic of God. When impurities such as attachment etc. are totally wiped out, then only there arises the divine Light of Omniscience.

१३

जो वीअरायो परमेसरो सोऽ-
पियं पियं वा नहि तस्स किंचि ।
रागाइसल्लाऽऽवरणाणि. ताप
जोगे न सुद्धो न च सव्वदंसी ॥

१४

अम्हे सरागा भयवं विरागो
अप्पग्गुणो अम्ह स सव्ववेई ।
सोऽणंतविज्जो वयमप्पविज्जा
अम्हाणमाराज्झतमो स तम्हा ॥

१५

गुणाण से संसरणा सचित्त-
सोहग्गवीणीभवणं हि पूआ ।
दोसाऽवणेउं चरिअस्स सुद्धिं
निम्माणिउं कम्मविही समग्गा ॥

१६

विलासकज्जं विविहं विहेउं
सदा सुहेणं समयो मिलेज्जा ।
संपत्थणाए परमेसरस्स
नेवाऽवगासोऽहह को पमाओ! ॥

13

He who is devoid of passions is God. He has no likes and dislikes. Attachment etc. conceal Reality. They are the veils to the Soul. How can one swayed by them, be called pure and omniscient ?

14

We are passionful, God is dispassionate. We know little, while He knows everything. We are of little power, while He is possessed of infinite power. He deserves, therefore, to be worshipped by us.

15

To try to purify the mind by meditating His virtues, is really His worship. Indeed, the sole object of all religious rites, is the purification of conduct by removing evils in it.

16

Some-how we always continue to spare time for chatting with friends and for enjoying diverse pleasures; but alas ! we do not spare [even a short] time for the prayer of God.

१७

अब्भुन्नईए किर वत्थवीए
अस्सत्थि चित्तं सिहिरं जणो सो ।
समत्थिउं भागवइं विभूइं
लहेइ ओआसमवस्समेव ॥

१८

लोआववायेगवईनिरासो
सुदाहिणत्तं च कयण्णुया च ।
सव्वत्थ निंदापरिवज्जणं च
संतत्थवो संगयमासिरत्तं ॥

१९

उरालया दव्वयवज्जणं च
कयप्पइण्णापरिपालणं च ।
नालस्सवस्सं पुण अग्गहो च
जोग्गेसु कज्जेसु विवेगजुत्तो ॥

२०

सम्पत्तिजोगे णमिरत्तणं च
देण्णं न दुक्खेऽज्जव-मद्दवा च ।
महन्तमग्गे च समारुरुक्खा
अगिद्धया अब्भहिउज्जयत्तं ॥

17

The man whose heart longs for the real exaltation of his soul, does surely manage to get time for the worship of God.

18

Abandonment of scandalous paths, readiness to share others' burdens, gratefulness, abstention from speaking ill of others, praise of the good, necessary speech proper to the occasion,

19

Liberality, refraining from wrongly spending money, keeping of one's promise, not being subjected to idleness, reasonable persistence in proper work,

20

Politeness in prosperity, loftiness of mind even in poverty, straightforwardness, gentleness, desire to follow in the footsteps of the great, contentment, zealousness to do good to others,

२१

सिद्धंतहाणी न य लोगभीए

सव्वत्थ ओचिच्चविभायगत्तं ।

एवंपयारो सयमूहणिज्जो

जोग्गो सयायारविही सुहीहिं ॥

[चउहिं कलावं]

२२

सजीवणं केरिसमारएइ

सुनोइअं जोगपहारुक्खु ।

तमंकिअं जेण विचारयाणं

फुडं भवे माणसभूमिआए ॥

२३

तवो निरूवीअ बहुप्पयारो

जहस्ससत्ति उचिओ स काउं ।

देहस्स सुद्धी हिअयुज्जलत्तं

विवेगओ जत्थ करिज्जमाणे ॥

२४

किंचिव्वहाए अवि सम्भवम्मि

तत्थाऽऽयरे णेव पयल्लणिज्जं ।

अब्भासओ सो सुअरो हवेज्जा

कट्ठं विणा कत्थ च अत्थसिद्धी ॥

21

Adherence to one's principles in spite of the opposition of the people, and aptitude for always doing the right thing at the right moment–these, the good persons should understand, constitute the rules of good conduct.

22

From this, it will be clear to the considerate ones to what moral height a man who wishes to tread the path of Yoga, must raise himself.

23

Austerities are of various kinds; a person should practise them according to his capacity. If the austerities are properly practised they purify the body and ennoble the mind.

24

Even though some pain may be caused by the religious austerities, yet a man should not view them with dislike. They become easy through practice. Can there be any success without endurance?

२५

अप्पाणलाहे च सरीरलाहे
उवोसिअं होज्जइ सूयओर्मि ।
मला सरीरस्स मणस्स आवि
हेत्तूण जीअं विकसावए जं ॥

२६

विसुद्धअप्पाणसमीववासं
ओआस-अत्थं पभणंति धीरा ।
कसायनासं विसयाणुसंग-
चायं विणा सिज्झइ नोववासो ॥

२७

न वत्थवो भोअणमत्तधम्मो
देहस्स संगेण करिज्जए उ ।
जुत्तो अणाहार-महापयत्थं
ससत्तिओ अब्भसिउं तवो ता ॥

२८

दुच्चिंतणा अक्कमिरे न जत्थ
जोगा च संगाउणिरे न हाणिं ।
अक्खाणि णो णिज्झरिरे पुणाइ
कुज्जा तवं तं सुविचारजुत्तं ॥

25

Religious fast, which is very useful to soul and body, elevates life by dispelling physical and mental impurities.

26

According to the wise the word Upavāsa [fast] means dwelling near the pure Soul. It [Upavāsa], in reality, cannot be accomplished without the removal of passions and worldly pleasures.

27

Eating is not the real nature of soul. It is due to its contact with the body. Therefore it is proper to practise austerities according to one's capacity, in order to attain that high state where the need of food etc. vanishes.

28

These austerities should be wisely performed, so that evil thoughts do not distract the mind and the resulting powers [of body, mind and speech] and senses are not impaired.

२९

रोगाइउप्पाइअपारवस्से
कहुं मणुस्सो सहए सम्मं ।
अप्पाणकल्लाणनिबंधणं तु
तवं न सेच्छाइ समायरेइ ! ॥

३०

वयंति संता, पडिवज्जए च
भवस्स दावव्व भयंकरत्तं ।
विचित्तरूवा पुण्ण कम्मसिद्धी
ता भोगकीडीभविउं न जुत्तं ॥

३१

चायेण मुत्ती न पुणाइ भोगा
भोगा च रोगा च भयंति मिच्चि ।
भोगेण मोक्खो उवलब्भए चे
जोगस्स किं, को व भवे अहम्मो ? ॥

३२

अन्तस्सरीरं पयरंति कम्म-
पच्चत्थिणोऽणंतबलप्पवाहा ।
अन्नं पवेस्सं जइ पोसणिज्जा
नन्नं पवेस्सं जइ सोसणिज्जा ॥

29

Man suffers all pains when he is subjected to diseases and the like; but he does not willingly practise religious austerities for the sake of spiritual welfare!

30

The wise declare and the truth is brought home to us that this phenomenal world is terrible like conflagration, and that the Karmic forces are excessively odd. Such being the case, it is not proper for a human being to be enjoying worldly pleasures like worms.

31

It is renunciation and not worldly enjoyment that leads one to Emancipation. Sensual enjoyments and diseases are close associates. What is the use of Yoga and who will remain transmigrating from one life to another in the world [Samsāra] if it is possible to attain liberation by enjoying pleasures

32

Enemies infinitely powerful in the form of Karmic forces reside in this body. Food should be taken if they are to be nourished and avoided if they are to be [dried] destroyed.

३३

सग्गाइओ चे तव-आयरेणं
कट्ठस्स सम्मं सहणस्सहावो ।
हिआवहो होइ सहस्सहुत्तं
रुद्दो न होही मरणक्खणो वि ॥

३४

भुत्ती सइं वा रसवज्जिआ वा
थेवोण-कुच्छी, मिअवत्थुहिं वा ।
मिट्ठासणाणं पि समत्तओ वा
उप्पालिआ सा वि तवस्सरूवा ॥

३५

गज्झस्स दूरीकरणं तवोऽत्थि
एतं रहस्सं इह तस्स सव्वं ।
धन्ना रमंतेऽत्थ विवंगदीव-
प्पोब्भासिअप्पुन्नइदंउमग्गा ॥

३६

कल्लाणरूवो परमोऽववग्गो
भवाहिणंदा गरिहेइरे तं ।
अन्नाणसामज्जमिणं, न तत्ता
सुहस्सरूवं परिजाणिरे ते ॥

33

If the lesson of endurance be learnt through the practice of austerities it becomes useful in many ways; even the pangs of death are lessened thereby.

34

Taking meals once a day, taking flavourless meals, eating less than necessary, taking temperate meals and the eating of very delicious food with indifference–these are also varieties of Tapas.

35

Abating sensual desire is the very essence of Tapas. Blessed are those who delight in it treading the paths of spiritual development illumined by the light of discrimination.

36

Liberation, which is the stage of highest welfare, is censured by those who feel happiness in worldly pleasures. But this is the climax of ignorance. They do not know happiness in its real nature.

३७

संसारभोगे सुहमव्विइज्जं
मण्णन्ति जे लुत्तविवेगनेत्ता ।
निस्संअसं ते णणु णीरवन्ता
इयागयं माणिमहासयाणं ॥

३८

सुस्साउभुत्ती महुरं च पाणं
मणोण्णवत्थाहरणाइआणं ।
इओ तओ पज्जडणं जहिट्ठं
वयंसगोट्ठी सुमुहीमुहं च ॥

३९

इच्चाइअं सम्मम्मणेगरूवं
संसारवासे पगडाणुभूइं ।
मोक्खे कुदो परिसखेडयस्स
लड्डू पसारेंति जणे कुबोहा ॥
[जुम्मं]

४०

संसारभोगेसु सुहं जमेव
पडिज्जए तं खलु दुक्खमत्थि ।
तुच्छत्तणाओ, खणभंगुरत्ता,
मीसालिअत्ता विअणोलिहिं च ॥

37

Those blinded by ignorance who believe unparalleled bliss in worldly pleasures, disregard Absolution. Such are, indeed, pitiable from the point of view of the wise.

38-39

Delicious food, sweet drinks, charming dress and ornaments, freedom of movements, parties of friends and company of beautiful women—such and other kinds of happiness are apparently experienced in this world; but they are absent in the Absolution. Persons of perverted knowledge spread such poisonous and palatable notions [as sweet-balls] among the ignorant.

40

Whatever happiness is conceived to exist in the enjoyment of worldly pleasures is nothing but misery, because it is valueless, transitory and mixed with various kinds of torments.

४१

कम्मग्गणासग्गभवं अणंत-
ग्गगासजुत्तं सुहमब्भिइज्जं ।
बिन्दू तिलोईसुहमत्थि जत्थ
मुत्तीअ वम्फेज्जइ को सुही णो ? ॥

४२

एवं च मोक्खापडिकूलवित्ती
सिरोमणी वज्जरिओ उवाओ ।
जम्सि थिए निव्वलए परो वि
उवायरासी इहरा निरत्थो ॥

४३

इच्चेव जोगप्पुदुमाहिगारि-
पवत्तणं सीसिअमत्थ ईसि ।
जहव्व मग्गे इह संचरन्ता
सम्मत्तिणो गंठिभिआअ होन्ति ॥

४४

विमलं खलु तत्तदंसणं
इह 'सम्मत्त'पएण वुच्चइ ।
अववग्गपुरप्पवेसणं
न भवे मुद्दमपाविअस्स णं ॥

41

Who will not long for the attainment of that unparalleled happiness accompanied by infinite [spiritual] light, which is the result of the destruction of all the Karmic forces and before which all the pleasures of the three worlds, are nothing ?

42

So inclination towards Absolution is the chief means, in the presence of which other requisites, if absent, become available, while in the absence of which all other requisites of Yoga, are of no use.

43

Thus is shortly described the mode of conduct which a novice in the practice of Yoga, should follow. Those who observe it properly, are able to cut off the Karmic knots, and attain right belief (सम्यग्दर्शन).

44

The unsullied perception of The Truth is called Samyaktva [right faith]. This right faith is the passport for admission into the city of Liberation. Without this passport, no one is entitled to Liberation [Moksha].

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस

णायविसारय णायतित्थ
मुणिणायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

'पुव्वसेवा' णामं बीअं पयरणं
समत्तं ।

बीअं पकरणं ।

अट्ठंगजोगो

१

मोक्खो स दुक्खाणणुविद्धमेवाऽ-
णंतं सुहं सासयमत्थि जत्थ ।
समग्गकम्मक्खयलक्खणो सो
न निव्वुई कम्मलवे वि सेसे ॥

२

सग्गापवग्गा विहमेव संति
सग्गा हि पाओ भवए, न मोक्खो ।
सग्गे सुहं इंदियजं सतावं
मोक्खे सरूवं अदुहं अणंतं ॥

३

अप्पा सकम्मा पुण वीअकम्मा
संसारिओ भण्णइ तत्थ अज्जो ।
दाविज्जए निव्वुअ-मुत्त-सिद्ध-
बम्हाइसद्देहि अकम्मओ अ ॥

४

णुव्वीअ जोगस्स वहं पुराण-
जोअण्णु-संता अववग्गहेउं ।
अट्ठंगभेओ स पुणो पसिद्धो
आइण्णए तत्थ कहेउमम्हि ॥

1

Final emancipation is that state where there is boundless and eternal bliss unalloyed with miseries. It is characterised by the destruction of all the Karmic forces. Final beatitude cannot be attained so long as there is left even an iota of Karma.

2

Heaven and final beatitude are quite different states, because one is certainly to fall down from heaven, while there is no such lapse from final beatitude. The happiness in heaven is derived from senses, and is alloyed with affliction, while that in final beatitude, being of the very nature of the Supreme Soul, is infinite as well as is unmixed with misery.

3

Souls are of two kinds, namely, those subject to and those free from the forces of Karma; the former are termed embodied beings (**संसारी**), while the latter are designated Nivrita, Mukta, Siddha, Brahma etc..

4

Ancient saints conversant with Yoga have chalked out to us the path of Yoga for the attainment of Absolution. It is treated under eight heads. A brief exposition of it will be attempted here.

५

जमणियमाऽऽसणपाणा-
यामा पच्चाहिई अ धारणयं ।
झाणं तहा समाही
इअ अट्ठंगाणि जोगस्स ॥

६

तत्थाऽहिंसासच्चाऽ-
तेअव्वंभापरिग्गहा य जमा ।
णियमा सोअं तोसो
तव-सज्झाया तहेस-पणिहाणं ॥

७

एगंतओ जुत्तिसहा सरीर-
सरीरिणो णेव अभिन्नयाए ।
परो भवो कस्स हि संभवेज्जा
नासे सरीरस्स सरीरिणासा ? ॥

८

एवं न एगंतपुधत्तणं पि
जुत्तं सरीरस्स सरीरिणो अ ।
एवं पि हिंसा उववज्जए णो
देहिस्स देहस्स विणासणे वि ॥

Self-restraint (यम), observance of religious and moral rites (नियम), different postures of the body (आसन), suspension and suppression of the breath (प्राणायाम), withdrawal of the senses from sensual objects (प्रत्याहार), concentration of the mind (धारणा), contemplation (ध्यान) and profound meditation(समाधि) - these are the eight stages of Yoga.

6

Non-injury (अहिंसा), truthfulness (सत्य), refraining from stealing (अस्तेय), celibacy (ब्रह्मचर्य),renouncement of all sorts of property (अपरिग्रह)-these constitute restraint [Yama]; while purification (शौच),contentment(सन्तोष), austerities (तप), study of spiritual truth (स्वाध्याय), and contemplation of God (ईश्वर-प्रणिधान) these form religious observances [·Niyama].

7

It does not stand to reason to say that the body and the embodied soul are absolutely connected, because if we suppose the soul perishing with the body, the existence of the other world remains unaccounted for.

8

Neither can it be reasonably maintained that the soul and the body are absolutely separate, because then the soul would not feel distress by injuring the body and so there will be no Hinsā even if the body of a living being be destroyed.

९

मेहाविणो ता पडियंति देहा
भिन्नं पि देहावरिअं कहंचि ।
जोगा अभिन्नंति सरीर-घाए
भवे वहा तं णिगदंति हिंसं ॥

१०

आ कीडया आ य सुराहिराया
सव्वत्थ जीवेसु सुहासुहस्स ।
पियापियत्तं परिचिंतिऊण
कत्थावि हिंसायरणं न कुज्जा ॥

११

सरीरिणो वल्लह-वल्लहं च
पाणा सुवं ताण कए मणुस्सा ।
सामज्जलच्छि पि परिच्चयंति
ता किंविहं दाणमलं वहस्स ? ॥

१२

अपरस्स चिसंबुरुहस्स खेअ-
हिमोद्गेणं पगिलावणे वि ।
हिंसावगासं परिपज्जरंति
कहीकिईए पुण देहिणो किं ? ॥

9

The wise persons therefore believe that the soul, though distinct from the body, has come to be encased in it and that this relation brings about, somehow or other, an identity between them. Hence the pain caused by hurting the body or by the loss of body is called injury [Hinsā].

10

All the creatures from Indra down to a worm like happiness and dislike pain. Taking this into consideration, a person should ever refrain from doing harm [to others].

11

One's own life [Prāna] is the dearest thing to the embodied beings. For its sake alone, even sovereignty is discarded. Can we then conceive of any charitable act to expiate the sin of killing ?

12

Even injuring the lotus-like heart of another by the cold water of causing pain, is considered by wise persons to be a kind of Hinsā [injury]. Much more it is a Hinsā if a life is blotted out from the surface of this world.

१३

ण पावहेऊ सुकयाण पाउ-
ब्भेआय वा पाणिवहो कयाइ ।
किं जाअए जीअविणासहेऊ
हालाहलं जीविअसंपयाए ? ॥

१४

दयासु मो कंटअअंगमेसा
पाणी वहे केरिस-दुक्खिओ णु ! ।
पाणी हणंताऽहव हम्ममाणा
अप्पस्स वेरं परिवड्ढवंति ॥

१५

हिंसा परस्साऽसुहचिन्तणे वि
पराक्यारे पुण वुच्चए किं ? ।
विस्संगिमिच्चीरइलक्खणं जो
णासी अहिंसं स मुणीअ तत्तं ॥

१६

धम्मो अहिंसं अवलंबमाणो
हिंसाइ आविब्भवए कहं णु ? ।
न जाअमाणाणि हि पाणिआओ
जम्मंति पोम्माणि हुआसणाओ ॥

13

The slaughter of beings, being itself the cause of sins, neither brings merit nor destroys sin. Can the deadly poison [Halāhala] which destroys life, ever prolong it ?

14

We are pained when even a thorn is pierced in a part of our body, how much then would a being which is being killed, be agonised! Those who kill and torment others increase self-enmity.

15

Even thinking ill of others is a Hinsā, then what to say of doing ill to others? He who has understood Ahinsā to be universal brotherhood, has realized the truth.

16

Merit which accrues from non-injury can never accrue from injury. Lotuses which grow in water can never have fire as their source.

१७

परस्स दुक्खीकरणं कसाय-
विकारजोगेण कहंति हिंसं।
परोवयारप्पवणक्किआए
भवे न हिंसा जणणे वहाए॥

१८

असावहाणा वि थिई अहिंसा-
कज्जम्मि वाहिप्पइ णाम हिंसा।
सव्वेसु कज्जेसु थिओवओगो
भवं सुहेसी जयणापयट्टो॥

१९

सव्वप्पयारेहि वयं अहिंसं
सामत्थहीणो चरिउं गिहत्थो।
थोराण अंगीण निरागयाण
संकप्पओ हिंसमवाकरिज्जा॥

२०

स हिंसगो वुच्चइ जो सवीरा
अहिंसगो माणसओ सहिंसो।
काएण हिंसासयणे वि सुद्धो-
वओगचित्तो भणिओ अहिंसो॥

17

Causing pain to others through the influence of passions, is called Hinsā. In a benevolent good action there is no Hinsā, even if pain is caused.

18

Negligence with respect to the observance of Ahinsā, is also a Hinsā. He who is desirous of his own good, should in every action be careful and devoted to the principle of Ahinsā.

19

Those householders who are unable to fully observe the vow of Ahinsā, should refrain from intentional injury [Hinsā] to innocent creatures who are Trasa-mobile [moving beings, opposed to Sthāvara-stationary-immobile].

20

Those who are mentally violent though non--violent physically, are violent; while those whose bent of mind is piously inclined, though violence is physically committed by them, are truly non-violent.

२१

एवं च णो दुब्बलमाणसम्मि
धम्मो अहिंसा लहए पइट्ठं ।
अओ अहिंसा खलु वीर-धम्मो
वीरो हु सम्पालइ वीर-धम्मं ॥

२२

परम्मि सारीरिअसोरिअस्स
पदंसणाओ अहिओयसालिं ।
सण्णाणचित्तस्स समत्थिरत्तं
हिंसाइ उक्किट्ठबला अहिंसा ॥

२३

हिंसापसूई पडिहिंसगत्तं
वेरेण वेरस्स परंपरा य ।
बलं अहिंसा खलु वेरि-चित्तं
णामेइ, तोसेइ, वसीकरेइ ॥

२४

तेओ परो एस परा सिरीमा
इणं परं भग्गमिदं महत्तं ।
नारिन्द-देविन्द-मुणिन्दमुद्ध-
णमंसिअं सच्चमहव्वयं जं ॥

21

Thus, it is established that those who are mentally weak, cannot practise the path of non-violence. Non-violence is the path for the brave, and only the brave can tread on that heroic path.

22

It is very difficult, say rather very heroic to show forgiveness or to keep equanimity of mind towards the opponent than to exhibit physical prowess to him. The power of non-violence is really superior to that of violence.

23

Counter violence is born from violence; from revenge follows a regular succession of hostility. The force of non--violence is such that before it even the heart of an enemy bows down and it makes him gratified and submissive.

24

This is the refulgent light, it is all—surpassing wealth, it is the best fortune and real greatness; namely the great vow of truthfulness adored by the humble heads of the lords of the human world, of heaven and of sages.

२५

मोसा उदीरिज्जइ जम्मि अत्थे
मोसावराहम्मि तहिं च अत्थे ।
केरिच्छयं अन्तरमिक्खणिज्जं
जुत्ता हि कज्जेसु तुलासमाधी ॥

२६

धणज्जणं नायपहाणुकूला
वएइ को उज्जमओ असक्कं ? ।
आरंभओ धीरिअओ उ सज्झा
आवज्जमाणा पडिकूलजोगा ॥

२७

सव्वे वि दोसा पडिसंति संते
जहत्थवाए पविअम्भमाणे ।
मिगाहिराए परिकोलमाणे
दंतावलाणं हि कुओ पयारो ? ॥

२८

गच्छेउ लच्छी, सयणा अराई-
भवंतु, पव्वायउ कित्ति-वेल्ली ।
अज्जेव ओहावउ वा वि मच्चू
छिवेज्ज धीरो अलिअं तु णेव ॥

25

A man should examine the difference between falsehood and the object for the attainment of which it is uttered. Intellect in action should work like a balance.

26

Who says that wealth cannot be obtained in trades justly and honourably conducted? Of course a man should bear with patience the obstacles which beset his path in the beginning.

27

When the principle of truth fully develops in man, all his faults vanish. Is it possible for elephants to roam where the lion sports?

28

Wealth may be destroyed, relatives may become enemies, ill-fame may spread around and death may approach at this very moment, but a wise person should never tell a lie.

२९

किलिस्सउ जीअ सरीरधारी

सव्वं पि तं णो णिगदेज्ज वायं ।

पुट्ठो वि जंपेज्ज कयावि मम्म-

विक्कक्कसं वेरनिबंधणं णो ॥

३०

पुणंति ते सक्कम-अंबुएहिं

पिच्छीतलं सुन्दरभागधेया ।

जेसिं विचारं वयणं तणुं च

मूसा-विसं णो रिअए कयाइ ॥

३१

कच्छो पुलुट्ठो वि हुआसणेणं

संदीभवं दुव्वयसा न लोओ ।

सच्चं वयं अलिअए मुअं जं

तं चंदणं णो रयणावली णो ॥

३२

चला च लच्छी विसदा य भोगा

सत्थेगमग्गा सयणा समग्गा ।

अओ किमत्थं खणजीविअम्मि

मुहं वएज्जा फरुसं व हन्दि ! ॥

29

A person should not speak even truth if it causes pain to another. Even when asked he should ever refrain from uttering harsh and stinging words which generate hostile feeling.

30

Those persons of enviable fortune whose mind, speech and actions are not contaminated with the poison of falsehood, indeed purify the earth with the prints of their lotus--like feet.

31

A tree even though burnt down by fire, puts forth new foliage, but the wound made by cruel words never heals. Neither sandal paste nor a necklace of jewels is able to give that pleasure which truthful speech gives.

32

For what purpose, should a man resort to falsehood, when the life is evanescent, the wealth is transitory, the objects of pleasure are vexatious and all the relatives are engrossed in seeking self-interest ?

३३

अपच्चयं निम्मवए जणे अं
ठाणं पणामेइ दुवासणाणं ।
दोसा बहुत्ता कमसो जणेइ
न धीरसाली अलिअं वएइ ॥

३४

वयाणि सेसाणि बुहा अहिंसा-
सरम्मि पालीसरिसाणि बेंति ।
सच्चस्स भंगे पुण पालिभंगा
अणग्गलं तं खलु विप्पवंज्ज ॥

३५

धणं हरन्तेण परस्स दिण्णो
दाघो सधम्मोववणे सदेण ।
न सं हिअं सत्थ-सुहं सवेइ
रुण्णो अमू ता अवहा वि भट्ठो ॥

३६

दालिद्द-दोहग्ग-अकित्ति-देह-
च्छेआइअं थेअ-फलं निपडं ।
सत्रामणिज्जं न हु किं पि थेअं
छुच्छं पि गेज्झं न बले अपुच्छं ॥

33

The patient one does not speak falsehood which creates distrust among people, which produces wicked desires in the mind and which gives rise to manifold sins one after another.

34

Wise persons believe all other vows to be embankments of the lake of non-injury. So swerving from the vow of truthfulness, is pulling down the bank and then the water [of non--injury] flows unchecked.

35

A vile person who robs another of his wealth, burns the garden of his own religious merits by doing so. The stolen wealth does not allow a man to enjoy it with ease. That wretched person is thus deprived of happiness here as well as in the next world.

36

Seeing that poverty, bad luck, infamy and mutilation of body, etc. are the fruits of theft, a person should give up this habit; even a blade of grass should not be touched without permission.

३७

अज्जावि णो दिट्ठमिणं सुअं वा
जं चोरिआलक्खणओ मणुस्सो ।
होसी धणं संचिणिऊण सक्को
सुहोवभोगम्मि अभिक्खणं ॥

३८

जो चोरिआ-डाइणि-लंपडो सो
सव्वं य हारीअ परं परंतु ।
दिट्ठिं य चिउअं च मइं च मेरं
होही कुही पेच्च वि ओसिअन्तो ॥

३९

मारिज्जए जो लहए खणं सो
इक्को च्च दुक्खं; हरिए धणे उ ।
सपुत्तपोत्ताइगणो स जाव-
ज्जीवं ति होज्जा सइ बेअ-हित्थो ॥

४०

नीआइनीअं खलु तक्करत्तं
अत्थेअवित्ती पुरिसत्थ-सत्तं ।
परत्थहत्थस्स य साहुवाओ
समंति दुक्खा य परत्थ णाओ ॥

37

Uptil now, we have neither seen nor heard that a man has, by accumulating wealth by theft, been able to enjoy happiness without a lurking sense of fear.

38

Not only does the unfortunate man who is addicted to the witch in the form of theft, lose peace of mind or health, but also steadiness strength, discrimination, modesty and good state in the next world.

39

A man, who is murdered, suffers pain alone and that too for a moment, but with the deprivation of wealth a man suffers during his whole life and along with his sons, grand-sons and all the family. The habit of stealing therefore, should be given up.

40

The habit of stealing is indeed the meanest thing; while non-stealing is the path of right action or the field of manliness. The man whose hands are unstained with sin, is praised, his difficulties, if any, are overcome and he obtains heaven after death.

४१

जस्सि पईवे सलहंति दोसा
जहिं मिअंके परितावसंती ।
जत्थम्मुनाहे गुणमुत्तभूई
तं थुव्वए केण न बम्हचेरं ? ॥

४२

सहस्सभाणुम्मि जहिं तवन्ते
नस्सन्ति सव्वावय-अंधयारा ।
इट्ठत्थसंपायण-कप्परुक्खे
अणुक्कमं जगउ तत्थ बम्हे ॥

४३

सीहासणे वंदइ अच्छमाणो
सुरेसरो जा सुइ-भत्ति-अड्ढो ।
ते बम्हचेरव्वयबद्धचित्ता
झाणंसिणो भूमितले जयंति ॥

४४

फलंति मंता बहए अ किती
संनिज्झमुम्मत्थइ देवया हि ।
अक्कूरसंसाहिअमंगलम्मि
परिप्फुरन्तम्मि वयम्मि बम्हे ॥

41

Who does not eulogize the vow of celibacy which burns down all faults, as a lamp does moths; which like the moon alleviates agonies and which like the ocean produces the jewels of virtue ?

42

Every moment one should be attentive in observing the vow of celibacy which, like the sun shining with full lustre, destroys the entire darkness of calamities and which, like the wish-yielding tree, gives the desired objects.

43

Those high-minded persons intent upon observing the vow of celibacy, to whom Indra, the lord of the gods, humble with pure devotion, bows down, while taking his seat on the throne, are always victorious in the Earth.

44

When the vow of celibacy, which leads to life of highly auspicious state, shines forth, the sacred Mantras fructify, the fame spreads over the Earth and even the gods honour the chaste persons with their paesence.

४५

अत्थीय भूरि बलमल्लिकन्तो
रत्तप्पवाहं विक्कमावमाणो ।
मुहे पयावावयवं सिरन्तो
धीरस्स बंभो सुविचारलब्भो ॥

४६

न तं मुअं पुण्णनिसायरस्स
पहुप्पिरं पागडिउं पहाओ ।
न तं रसं दिव्वफलाणि आवि
मुअं रसं जं विअरेइ बंभो ॥

४७

जो पाणभूओ चरिअस्स, जो अ
हेऊ परब्बम्हपयस्स, बम्हा ।
निरेइ मेहा सरिअव्व सेला
बम्हो महागारवभाणभूओ ॥

४८

इहं परिट्ठा तइसो परत्थ
जम्हा न तं मेल्लिअ बंभसीलं ।
आवायमेत्ते रमणिज्जमंते
घोरं व किंपागमुवेज्ज मग्गं ॥

45

Celibacy which gives immense strength to the bones, which develops the corpuscles of blood and which imparts the glow of vigour to the face, is attained by the resolute only with good thoughts.

46

Neither the full moon nor the celestial fruits are able to give that pleasure and satisfaction which chastity bestows.

47

The vow of chastity, which is the essence of character, which is the origin of unity with the Supreme Spirit and which is the source of intellectual lustre just as a mountain is that of a river, is the receptacle of high grandeur.

48

A man should not give up the path of celibacy which secures excellence in this world and heaven in the next, and resort to such a wicked path which is fascinating in the beginning but bitter in the end like the fruit of Kimpāka.

४९

तवव्व देहम्मि न तावहेऊ
भत्तिव्व हेऊ न पुणो समस्स ।
न वित्त-कालाइवयव्ववंकली
बंभो परं जीवणमुब्भनेउं ॥

५०

सामच्छसाली गिहमहिणो णो
जे सव्वहा बंभमहव्वयाय ।
ते देसओ तं वयमायरंज्जा
सदार-तुट्ठा परदारवज्जा ॥

५१

इत्थिं व धूअं भइणिं व अम्मं
निअं कुदिट्ठीअ अविक्खमाणे ।
झाऊण उग्गं निअकोह-तावं
कुज्जा कुदिट्ठिं न परंगणाए ॥

५२

दूरे परत्थीगमणं सपत्ती-
जोगो वि मेरारहिओ न जोग्गो ।
पइस्स पत्तीअ सुसीलयाए
सुहासमो दंपइ-जीवणस्स ॥

49

Celibacy, which does not pain the body like religious austerities, which does not subject it to exertion as devotion and which does not require the expenditure of time, money and the like, is a highly powerful life leading upward.

50

Those householders who cannot always and wholly observe the great vow of celibacy, should observe it partially by being faithful to their wives and avoiding the contact of other women.

51

One gets wrath and is pained to the quick, when another looks with an evil eye at one's wife, daughter, sister and mother. Experiencing thus, and thinking that others may also feel similarly, one should not entertain evil intention about others' wives.

52

When it is improper for one to passionately indulge in the company of one's own wife, what then to say about another's wife. The happiness in married life depends upon the moral purity of both the husband and wife.

५३

विज्जं सरीरस्स समत्थि राआ
हए अ राइम्मि पुरस्स हाणी ।
रक्खेज्ज तम्हा सरओ सरस्स
तं बम्हसंनाहधरं करित्ता ॥

५४

सव्वस्सणासो वइरं च चंडं
बंधो अ देहंतभयाउलत्तं ।
परत्थ घोरत्थलसंथवो अ
परंगणासंगम-दुप्फलाइं ॥

५५

सारंगनेत्तं सिरिसव्व कोमलं
पेऊसवाणि मइुअव्व उज्जलं ।
समूससंतऽम्बुअगंधि-पव्वण-
क्खवेस-अस्सं म्हिअपुप्फवासिणिं ॥

५६

पआरिसिं चारुकलाकलावं
सुन्देरपुण्णं पि परिच्चपज्जा ।
साहारणत्थि अहवा परत्थि
णाउं विवेगी विस-वल्लरिव्व ॥

[जुग्मं]

53

Semen is the king of the body. When the king is killed, his city becomes a mass of ruin. Therefore the king should be saved from the arrows of Cupid by making him put on the armour of Brahmacharya.

54

Total destruction of property, deadly enmity, bondage, painful fear of the body being hanged and residence in the terrible hell in the next world–these are the penal fruits of coming in touch with another's wife.

55–56

A discreet man should give up thoughts of another's wife, of a miss or of a harlot, even though she may be fawn-eyed, tender like a Shirisha flower, of nectar-like speech and lovely like a Madhooka flower; even if her face be fragrant with the sweet odour of the fully developed lotus and splendid like the full moon, even if she showers forth flowers in the form of smiles, and even if she extremely beautiful be eminently accomplished in various arts,—knowing her to be a poisonous creeper.

५७

मणप्पउत्ती वयणप्पउत्ती
कायप्पउत्ती अ मिहो विरुद्धा ।
जाणं न साहारणओसिआ ता
दुहावहा होन्ति निसेविआओ ॥

५८

विवेगभट्ठो हवए कुसंग-
संगप्पसंगा गणिअत्थुसंगी ।
तहाविहो जेण न सक्करेइ
बंधू गुरू मोहमहग्गहत्तो ॥

५९

कुट्टिं पि आऽऽलोअइ लच्छि-लिच्छू
सणिद्धनेत्तेण रुणिअं व ।
णेहोज्झिअं तं कुणइ सणेहाऽऽ-
होवं न कंखेज्ज कयावि वेसं ॥

६०

देहस्स हाणी दविणस्स हाणी
गुणाण हाणी अ जसस्स हाणी ।
एवं महाहाणिघरं मुणेउं
वेसं सुदिट्ठी पडिअभाए णो ॥

57

The company of harlots whose thoughts, speech and action do not correspond to one another, yields no happiness to the man [who seeks it].

58

A man attached to a harlot becomes engrossed in the company of wicked persons and thereby loses the faculty of discrimination to such an extent that he, being blinded by temptations, ceases to pay respect to elders and relatives.

59

A man should never seek the company of a harlot who, though devoid of true love in her heart, outwardly shows great regard for him and who out of greed for money looks upon even a leper with an eye of tender love as if he were the god Cupid.

60

By the company of harlots body, money, fame and virtues—all are destroyed. Thus knowing them to be an abode of great ruin, one should refrain from their contact.

६१

रूवं समालोइअ मय्यए जं
सरूवमब्भंतरयं तईअं ।
चिंतेज्ज चं थेरिअओ जणो ता
सिआ सरंदोलिअ-माणसो णो ॥

६२

परंगणासंगहुआसणम्मि
समाहुइं पाउणिरे गुणाणि ।
अओ परं किंचि न नीवलत्त
अओ परं णो अहमं पि वुत्तं ॥

६३

आवेइअं पत्थ पुमाण एअं
जं बंभचेरं विलयांजणो वि ।
तप्पज्जओ तं अरिहेइ घेत्तुं
परित्थिइं अप्पणयं निवउं ॥

६४

अप्पाण-लाहं च सरीर-लाहं
बलस्स लाहं च गुणाण लाहं ।
विचिंतिऊणं स-मणं च धीरी-
काऊण सीला न खलेज्ज आउ ॥

61

If a man who runs mad with the handsome form, ponders calmly over what its inward nature is, his mind would not be tossed to and fro by passions.

62

All virtues are sacrificed in the fire of the evil of seeking the company of a woman who is not one's own wife. This is the climax of mental feebleness. This is the meanest type of human character.

63

The vow of celibacy, which in the foregoing exposition is said to refer to men, will be found equally applicable to women themselves if they think over their own condition.

64

One, having considered spiritual and physical good, and the acquisition of strength and virtues, and thereby being firm-minded, should not swerve from the path of morality.

६५

सहावसिद्धो सुपवित्तवित्तिं
आलंबमाणो अकिलेससज्झो ।
बंभो सयाऽऽणंदमओ भिसेइ
दीवव्व जीए, उव जं तयाइं ॥

६६

रक्खंति जे अक्खुडिअं ससीलं
तूहं परं अच्छरसापुरो वि ।
सोण्डीरसालीण सिरोमणी ते
तक्कित्ति-तूरा गयणे णदंति ॥

६७

परिग्गहा मुच्छइ मुच्छणा य
कम्मप्पबंधत्ति विलोइऊण ।
परिग्गहं सव्वमवाकुणंति
दव्वाइरूवं मुणओ विरग्गा ॥

६८

गिहत्थवित्ती मुणिआ य भिन्ना
परिग्गही ता न मुणी गिहिव्व ।
परिग्गहीणं च मुणित्तणम्मि
न कीस गेहीण भवे मुणित्तं ? ॥

65

The Yama of celibacy, which is natural, dependent upon mental purity, easily attainable and which is ever pleasing, shines like a light in life and is the best of austerities.

66

Those are the foremost of the powerful and their glory is extolled in heaven, who, even in the presence of a nymph [a beautiful lady], unbrokenly maintain the vow of celibacy, the best Teertha.

67

Because of covetousness illusory attachment creeps on a being, and illusion forges the bonds of Karma. Seeing this the sages being disattached, renounce all money and other worldly objects.

68

Householdership and Yatihood are quite different states. One who possesses Parigraha—money and the like, is not a monk, but a householder. If we call a man who is coveting and accepting gifts, an ascetic, then why should a householder who also accepts gifts, be not called an ascetic ?

६९

परिग्गहो नाणुचिओ गिहिस्स
झुणिज्जए तेण मुणी परंतु ।
दव्वोवभोगे मयणप्पसत्ति-
पवेसणस्सावि न दुव्वयत्तं ॥

७०

लाहासएणावि धणग्गहम्मि
मिलाअए साहुचरित्तधम्मो ।
संसारदुव्वायनिरोहहेउं
साहुस्स साहुं अपरिग्गहत्तं ॥

७१

गिहत्थधम्मो अपरिग्गहत्त-
पहं वलग्गेउमलं न होइ ।
अओ कुणेज्जा स परिग्गहस्स
पमाणमासप्पसरावरोहिं ॥

७२

परिग्गहस्साऽक्खलिए पयारे
तण्हा उवेल्लेइ अमरयाए ।
एवं च पोओ विव सायरम्मि
भवे णिउड्डेइ सरीरधारी ॥

69

Possessing [limited] property is not improper for a householder, while an ascetic will deserve censure if he has property. If the desire for enjoyment of wealth finds place in the heart of a monk, then what guarantee is there that the desire for satisfying lust will not find place in his heart ?

70

The acceptance of wealth though made with a good view, becomes the cause of the degradation of the character of Yatihood. Non-covetousness which is the means of subduing the pernicious whirlwind of worldly life, is essentially important for a monk.

71

Householders are not able to practise the vow of non-covetousness, therefore they should set a limit to their holding of property, so that the currents of ambition may be checked.

72

We should bear in mind that greed obtains unlimited hold on the mind of a man if covetousness be unrestrained; and hence he is undone in the ocean of Samsāra, just as a boat [overloaded] sinks down in the ocean.

७३

परिग्गहाऽऽसत्तिवसीभवन्तं
मुसंति थेणा विसयाभिधाणा ।
अग्गी अ आलुंखइ कामरूवो
तहा निरुज्झंति कसाय-वाहा ॥

७४

पावस्स वेल्लि असुहस्स खाणि
दोसाण अम्मं च वयंति आसं ।
आसुज्झिणो आसु चरंति तत्थ
न जत्थ तिम्मंसु-सुहंसु-अंसू ॥

७५

लोहण्णवो अक्कमिअत्तिलोओ
उत्थंघिओ तेहि पयल्लमाणो ।
देसा वि गेण्हीअ इमं जमं जे
एवंविहा संति गिही वि धन्ना ॥

७६

आरंभभारा भववच्छमूलं
परिग्गहो कारणमत्थि ताणं ।
परिग्गहं तेण अगारवन्तो
कुज्जा अवस्सं निययप्पमाणं ॥

73

A man who abandons himself to greed, is robbed by thieves called worldly objects, is burnt by the fire of lust and is besieged all around by the hunters in the form of passions.

74

Hope is called the creeper of sins, pit of misery and source of vices. The waves of hope dash violently in the place where neither the rays of the sun nor those of the moon are able to penetrate.

75

Those who have even partially practised the vow of non-covetousness, are able to check the tides of the ocean of greed which has pervaded the three worlds. Such persons though householders deserve to be congratulated.

76

Activity [worldly undertakings involving sins-injury and others] is the root of the tree of worldly existence, and acceptance of property is the cause of this activity. A householder should therefore set a limit to the acqisition of property.

७७

एए अहिंसाइ-यमा जहस्स-
सत्ति चरेउं अरिहंति सव्वे ।
एसत्थि धम्मो खलु सव्वभूओ
साहाविई मा पुण जीअ-णीई ॥

७८

जमा अहिंसापहुडी बुहेहि दि-
क्कालाइमज्जाइअयाविवज्जिआ ।
ते सव्वभोमा भणिआ महव्वयं
वितक्कबाहे पडिवक्खचिंतणं ॥

७९

हिंसाइणो संति वितक्कसंणया
पच्चेअमेए खलु सत्तवीसई ।
कोहेण लोहेण य मोहओ किआ-
करावणाओ अणुमोअणा पुण ॥

८०

नवत्ति भेआ मिउ-मज्झ-तिव्व-
भेअत्तणा होंति जहुत्तसंखा ।
पच्चेअमेए मिउ-मज्झ-तिव्व-
भेएहि भुज्जो तिविहा भवंति ॥

(जुग्गं)

77

All should always observe these five Yamas according to their own capacity. The observance of these Yamas applies to all and forms the root principles of conduct in life.

78

When these Yamas [Ahinsā and others] are not delimited by time and space, etc. they constitute the Great Vows (महाव्रत) which are to be observed in all places and at all times (सार्वभौम). When perverse ideas assail us, we should think of their opposites [and thus dispel them].

79-80

Hinsā and others are called Vitarkas. Each of them has twenty--seven varieties. They are either [1] committed by oneself, or [2] caused to be committed by others, or [3] suffered with approval to be committed by others; again through [a] anger, [b] greed or [c] infatuation. We thus get nine varieties. Each of them is again three-fold, according as the sin is of mild, ordinary or impetuous nature. Thus we get twenty--seven varieties. Every one of these last again is further divided under three heads according as it is mild, ordinary or impetuous.

८१

अणंतमण्णाणमणंतदुक्खं
विभावणिज्जाणि फलाणि ताणं ।
एएण उक्कोसयमागयाणं
फलं जमाणं निगदंति इत्थं ॥

८२

अज्झप्पयत्थेरिअसालि-अग्गे
निसग्गवेरा वि हवंति संता ।
सच्चे वए आगमिए पइट्ठं
विणुज्झमणावि फलस्स सिद्धी ॥

८३

अथेअत्तामव्वयनिच्चलत्ते
भवे समंता रयणाण सिद्धी ।
बंभे थिरे विज्जमहोदओ आऽ-
परिग्गहे जम्मकहंतबोहो ॥

८४

जोगस्स दिट्ठी पवदंति अट्ठ
कमेण अंगेहि सहऽट्ठहिं ता ।
बोहो सुसद्धाणसमन्निओ अ
वुच्चेइ दिट्ठी, पढमित्थ मित्ता ॥

81

One should well reflect on this truth that unfathomable ignorance and unending misery are the results of them. What result is brought about by the Yamas when they are practised to perfection, will now be stated.

82

In the presence of one who firmly observes the vow of Ahinsā, even creatures with natural antipathy against one another, are quieted down into being friendly. When the vow of truthfulness is determinately practised it fructifies actions without efforts.

83

When the vow of non--stealing remains unshaken, there is the acquisition of jewels from all quarters. When the vow of celibacy is firmly observed it gives highly excessive power, and the vow of non--covetousness fructifies into illumination of past births.

84

The wise say that Yoga is practised in eight progressive stages (दृष्टि) which are respectively correlated with the eight divisions of the Yoga. Drishti is a perception associated with right belief. The first of these Drishtis is called Mitrā.

८५

मिच्छामयं दंसणमत्थि मंदं
कणो त्तिणग्गिस्स इहोवमाणं ।
मग्गोवयारे इह खेअवित्ती
न घट्टणं देसजुअं परत्थ ॥

८६

देवाहिदेवं कुसलं च चित्तं
पवंदणं संसरणं च तस्स ।
जोगस्स बीअं इह वट्टमाणो
गेण्हेइ एअं सुहभागधेओ ॥

८७

संसारवासा विरया असंगा
महव्वयाइं परिपालमाणा ।
आयंसभूआ सुहसाहणम्मि
अहोच्चिअं सेवइ पुण्णसाली ॥

८८

उव्विण्णया एत्थ भवण्णवाओ
सामन्नरूवेण अभिग्गहा वि ।
कल्लाण-वाणीण समायरो अ
सद्धा परग्गत्थनिबोहणे अ ॥

85

In this Drishti perception makes a tardy progress. Hence it is said to resemble a spark of the fire of grass. In this stage one does not get tired in rendering service to others; neither is rancorous to others.

86

A fortunate one who has elevated himself to this position, indeed sows the seed of the Yoga consisting of the fond attachment to the Dispassionate One, salutation to and remembrance of Him.

87

And he, the meritorious one, duly serves those who have forsaken the association with worldly existence, who are observing the Great Vows and who are ideals on the path of spiritual good.

88

While a man is in this Drishti, he naturally feels a disgust for the ocean--like Samsāra. He ordinarily submits to progressive discipline and has deep respect for religious-auspicious precepts and full faith in listening to the essential principles of spiritual wisdom.

८९

एवं च दिट्ठिं पुढमं पवन्नो
किवापरो दुक्खि-दसेसु भद्दो ।
ओचिच्चसंपालणतप्परो अ
निरूविओ जोगविसारएहिं ॥

९०

दुब्बोह-धम्मे अलवाहवासो
दुब्वत्तणद्दुम्मि सिओ कुढारो ।
सस्संगई आ एगईअ हेऊ
संपाडणं तीअ इहं हवेइ ॥

९१

अंते 'परावत्तण'णामकाले
उक्कोसओ पावइ दिट्ठिमेअं ।
उवागए भावमलम्मि हासं,
कुओ मलस्सुक्करिसे विवेगो ? ॥

९२

'अहापवट्टे करणे' ठिईमा
आसन्नयग्गंठिभिअस्स अंते ।
तः तं 'अपुव्वं करणं' भणंति
ओगएणओ तब्भिअइत्तणाओ ॥

89

Those adepts in Yoga say that the good-minded one who has attained to this stage, sympathises with the distressed and takes to right line of action.

90

The acquisition of the association of the good, which is the shower of rain in removing the heat of misunderstanding and a sharp axe in cutting the tree of bad conduct, becomes helpful, in this stage, to spiritual elevation.

91

The fortunate one attains to this stage when the last parāvarta time at the most remains, the internal impurity being lessened. If the internal impurity is dense, it is impossible for one to attain to right discrimination.

92

This Drishti of above-mentioned virtues is attained to in the last Yathāpravrittikarana stage, by him who is nearing the cutting of the Karmic knot. The wise say that he is metaphorically said to have reached the Apurvakarana stage, because it immediately follows the Yathāpravritti Karana stage.

९३

जिणागमा चोद्दह भासिरे 'गुण-
ट्ठाणाणि,' भासिज्जइ तत्थ आइमं ।
पारंभदिट्ठि समुवागए इमं,
सामण्णओ वण्णिअमागमे पुणो ॥

९४

जमप्पहाणा पढुमत्थि मित्ता,
तारा' बिइज्जा नियमप्पहाणा ।
सोअस्स सम्भावणओ अ तत्थ
देहे विरत्ती, न परंग-मोहो ॥

९५

सुसत्तसिद्धी सुमणत्तणं च
एक्कग्गया इंदियजंतणं च ।
अप्पस्स रूवं क्खणजोग्गया य
एवं फलाइं परिकित्तिआइं ॥
(जुम्मं)

९६

संतोसओ उत्तिमसोक्खलाभो
तवेण सिद्धी तणु-इंदियाणं ।
सज्झायओ देवय-दंसणं च
उत्तो समाही पणिधाणओ अ ॥

93

In the Jaina scriptures there are fourteen stages of development of the virtues [Gunasthāna]. He who has attained to this Drishti, is said to have reached the first stage of development. That the scriptures say that even all those who have not yet reached to this Drishti, are of the first stage [Gunasthāna], is an ordinary or general description.

94-95-96

In the first Drishti stress is laid on observance of Yama, while in the second Drishti called Tārā, observance of Niyama is imperative. Of the Niyamas [शौच, सन्तोष, तप, स्वाध्याय and ईश्वर-प्रणिधान], proper practices of purity [शौच] bring on indifference for one's own body and disattachment towards other bodies; moreover, by the practices of purity, one acquires passivity, purity, concentration, control over senses and fitness for the introspection of his inner-self. And from contentment results the acquisition of excellent happiness; perfection of the body and the senses is acquired through religious austerities; repetition of sacred verses and Mantras leads to the blessed sight of the deity; and the meditation of God facilitates deep concentration [Samādhi].

९७

इमीअ दिट्ठीअ य जोगवग्गि-
कण्णोवमं बोहमुदाहरंति ।
उज्जुत्तया चत्थ सुहावहम्मि
तत्ताववोहस्स पुणो समीहा ॥

९८

पीई बहुत्ता इह जोगतत्त-
कहासु, भत्ती अमला य संते ।
अजोग्गकम्मस्स य आयरो न
सिट्ठा पमाणं ति एत्थ सम्मं ॥

९९

अत्थाऽऽसणं जोगतिइज्जअंगं
दिट्ठी बला सा भणिआ तिइज्जा ।
दढं च कट्ठग्गिकणप्पयासो-
वमं इहं दंसणमाविअत्थि ॥

१००

वहू अ तत्तस्सवणाहिलासो
खेवो न जोगमवइग्गयाणे ।
असाहुतण्हा-तरवज्जणेणं
थिरं सुहं चासणमेत्थ अत्थि ॥

97

In this Tārā Drishti the wise say that the perception is like a spark of fire of cowdung cake. Here is one interested in doing beneficent or religious works and desire for realization of truth is developed.

98

In this Drishti there is unmitigated fondness for hearing the subject of Yoga, pure devotion towards the good and no inclination towards bad actions. And in this Drishti one cherishes religious tolerance considering the wise and the good as authority.

99

The third standpoint is called Balā in which is secured a seat or posture [Āsana], the third stage of Yoga. Here the perception is as steady as the light of a spark of wooden fire.

100

At this stage one feels an ardent desire for hearing the religious or spiritual truth; ficklemindedness vanishes and so it does not obstruct the path of Yoga; and on account of the absence of evil desires and of haste he attains to the fixed and comfortable seat.

१०१

सम्मं लहंते इह अंतराया
दंदाहिघाओ न य संभवेइ ।
अवायदूरीभवणेण किच्चं
सिआ समत्तं पणिधाणपुव्वं ॥

१०२

जहा रसण्णस्स जुवस्स कन्ता-
जुत्तस्स गेअस्सवणाहिलासो ।
तहा इणं दिट्ठिमुवागयस्स
तत्तावबोहस्सवणाहिलासो ॥

१०३

तम्हि असंते विहलं सुअं पि
बीअस्स वावो विव ऊसरम्मि ।
संते तु तस्सि परसाहणाइं
कम्मोवघायाय न दुल्लहाइं ॥

१०४

दिप्पा जुआ पाणयमेण जोगु-
त्थाणेण मुक्का भणिआ चउत्थी ।
इमाइ तत्तस्सवणप्पवित्ती
जीवणहासंनिहदंसणाए ॥

101

Owing to the acquisition of this posture all the obstacles are removed. There is no possibility of his being affected by heat and cold and the like; and the impediments being removed, all his rites are done carefully and with mature deliberation.

102

One who has attained to this state, takes as much delight in hearing the knowledge of reality as does a young man of refined taste with his beloved by his side, in hearing song.

103

In the absence of the desire for hearing the knowledge of truth (शुश्रूषा), the hearing of it, bears no fruit as do the seeds in a barren soil, while if the desire for hearing it, exists ardently, the other means for the destruction of Karmic forces, are not wanting.

104

The fourth standpoint is called Diprā which is characterized by cessation of breath [Prāṇāyāma], and is free from the obstacles to Yoga. In this stage he hears the truth. The perception here resembles the light of a lamp,

१०५

जो सास-पस्सासगईअ रोहो
तं जोगओ पाणयमं भणंति ।
स रेचगो पूरग-कुंभगा य
तत्थाऽऽइमो बाहिरसासवित्ती ॥

१०६

तप्पूरणं पूरग-नामधेओ
तत्थेरिअं कुम्भगसंणओ अ ।
एगस्सहावा नहि जोगकारा
ता एरिसे जंति पहे वि केइ ॥

१०७

भावा पुणो पाणयमो उ बज्झ-
भावस्स रेआ, तह पूरणेण ।
अंतस्सहावस्स थिरीकिईए,
आवेइअं पत्थयमेअमंगं ॥

१०८

थीए वि पुत्ता अवि मित्तओ वि
धम्मो पिओ एत्थ निआसुओ वि ।
खिवेज्ज सासू अवि धम्महेउं
पाणंतकट्ठे वि न तं चएज्ज ॥

105--106

Control over inhalation and exhalation of breath is called Prāṇāyāma. It consists of Rechaka, Puraka and Kumbhaka. Rechaka means exhalation, Puraka means inhalation and Kumbhaka means suspension. Those who Practise Yoga, do not necessarily follow the same method, therefore some follow this path.

107

Breathing out passionate feelings with regard to externals is called Bhāva-Rechaka, breathing in feelings with regard to internal nature is Bhāva-Puraka and making steady in the mind the real truth is Bhāva-Kumbhaka. This Bhāva-Prāṇāyāma is the real part of Yoga.

108

In this Drishty, Dharma is dearer to him even than wife, friend and son. He becomes ready to sacrifice his life for the sake of Dharma and does not abandon it even at the risk of life.

१०९

एवं भवक्खारजलं चइत्ता
तत्तस्सुइस्साउगएण पुव्वं ।
बीअं परोहप्पवणं करेइ
महामई सग्गुरुभत्तिसाली ॥

११०

इमासु दिट्ठीसु चऊसु ठाइ
मिच्छत्तयं गंठि-अदारणेण ।
गंठीअ भेओ हवए थिराए
न ता चउक्के इह सण्हबोहो ॥

१११

अवेज्जसंवेज्जपयाहिधेअं
मिच्छत्तदोसं पवयंति पण्णा ।
उग्गोदए तत्थ विमूढचित्ता
सजीवणं णेंति अहोगईए ॥

११२

मिच्छत्तदोसस्स पराजएण
संसारदुक्खोहनिबंधणस्स ।
सस्संगओ दुग्गइहेउभूओ
कुतक्कराहू हवए पलाओ ॥

109

The wise one with due devotion to his preceptor, throws the salt waters in the form of the worldly life and feeds the seed of Yoga with the sweet waters of true knowledge.

110

In these four stages perversion [Mithyātva] persists because the knot of Karma is not loosened therein. It is however accomplished under Sthirā aspect. So no inner perception is possible in these four aspects.

111

The term Avedya-saṁvedya-pada [the state in which what is comprehensible is not comprehended] means Mithyātva [falsity]; and at its terrible rise, those stupefied by ignorance lead their lives to a lower stage.

112

Through the association of the good the falsehood which brings on the succession of misery in the worldly existence, being overcome, Rāhu in the form of perverse reasoning or of doubt [Kutarka] which leads to degradation, vanishes.

११३

समंबुवाहे पडिकूलवाया
सव्वोहपोम्मम्मि हिमोववाया ।
सद्धाणसल्ला सयपोसगा य
हणेइ पाणी सहिअं कुतक्का ॥

११४

सहासु वायप्पडिवायजप्पा
विसारयाणं विविहा हवंति ।
तत्तंतसिद्धी न लहिज्जए ता
इहत्थि णायं तिलपीलगस्स ॥

११५

एगे अहिण्णू अमुगं पयत्थं
जहाणुमाणेहि निरूवयंति ।
तमेव अन्ने विबुहा पयत्थं
तयन्नरूवेण समत्थयंति ॥

११६

जं हेउवाएहि अइंदियत्था
भवेज्ज सक्का णणु निच्छिणेउं ।
ता एत्तिआ ते समयाउ होज्जा
विणिच्छिआ विस्सविसारएसु ॥

113

One destroys his own good by resorting to perverted reasoning (कुतर्क) which is an unfavourable wind dispersing the clouds of tranquillity, which is like a fall of snow on the lotus in the form of good advice, which is like a thorn in a righteous belief and which serves to excite pride.

114

In the assembly of the learned people take place discussions and rejoinders of various kinds. Indeed they do not lead to the realization of truth or absolute conclusion. This is illustrated by the example of 'Tilapilaka' [an ox turning round in a mill].

115

What is almost seen in the assemblies of learned people is that the learned disputants on one side try to establish one syllogistic conclusion in one direction while their learned opponents prove the contrary supposition.

116

If incontrovertibly logical proof had been possible as regards matters beyond the reach of senses, the learned men of the world could have arrived at a definite conclusion long before the time.

११७

न वायमग्गा न य तक्कसत्था
पयासए वी अकयप्पयाणं ।
तत्तस्स सिद्धीअ पहो जहत्थो
जोगो, विणा तं न हु अप्पसिद्धी ॥

११८

नऽब्भासमेत्ताऽऽगमसंगहाणं
नऽन्नस्स सत्थत्थबला जपणं ।
तत्तत्थबोहस्स हवेज्ज सिद्धी
आलंबए सा समसालिसीलं ॥

११९

न सद्दमेए कलहो विधेओ
णाणाविहाणं खलु दंसणाणं ।
विचारणीअं परमत्थतत्तं
समं हि पासंति समेक्खिणो उ ॥

१२०

तत्तावबोहस्स कए सजोअ-
सोहम्मि भव्वं सइ तप्परेण ।
पराभवे दंसणमोहणस्स
सद्दिट्ठि-आविब्भवणं भवेइ ॥

117

Neither by discussion nor by logical reasoning can inner intelligence be enlightened by those who have not directed their efforts to the elevation of inner [spiritual] life. The only way to know what is the truth is Yoga, without which it is quite impossible to achieve real welfare.

118

Not only the study of scriptures nor victory over others on the strength of scriptural erudition, leads to realization of truth; but it depends upon conduct characterized by mental tranquillity.

119

It is not proper to dispute over the different technicalities of various systems of philosophy; but we should reflect upon the real truth in them. Indeed, the impartial ones look on all things impartially.

120

For the realization of truth one should always be alert to purify one's life. When the Darshana-Moha [i.e. the Karma which overcasts Right Faith-Samyak Darshana] is overcome, there arises true discrimination or unsullied perception [सम्यग्दर्शन].

१२१

चत्तारि दिट्ठी पुरिमा सिरंति
मग्गाऽऽभिमुक्खेण विमुत्तिजोगं।
मिच्छत्तवंता वि तयप्पभावा
कल्लाणजोग्गंतिमपुग्गलत्था॥

१२२

संतो विणीओ अ मिऊ निसग्गा
भद्दो तहा चारुचरित्तसाली।
मिच्छत्तवंतो वि विमुत्तिपत्तं
सुसे मओ संसिअधम्मिअत्तो॥

१२३

सेसे 'परावट्टण'णामकाले
उक्किट्ठभावेण भवंति अट्ठे।
सद्दिट्ठिणो णाम सिवस्स लाहे
उक्किट्ठयाए इणमो विलंबो॥

१२४

भासीअ सद्दिट्ठिचउक्कमेअं
थिरा य कंता य पहा परा य।
पच्चाहिई तत्थ भवे थिराए
पहू पगासो रयणप्पहाभो॥

121

When one pudgala—parāvarta time at the most remains these four stages are acquired. Even though having Mithyātva, they are directed towards the goal, because their Mithyātva is lessened. Therefore they, being auspicious, lead to the path of Salvation.

122

One who is tranquil, modest, good--natured and endowed with excellent conduct, even if possessed of Mithyātva, is commended in Shāstras as Dhārmika and is blieved to be fit for Liberation.

123

When half of the Pudgala-parāvarta time at the most remains, an embodied being attains right. belief (सम्यग्दर्शन), that is to say those having right belief, reach Absolution within the said time.

124

The stages where true discrimination arises, are four, namely Sthirā, Kāntā, Prabhā and Parā. While under the aspect of Sthirā there is Pratyāhāra i. e. a complete withdrawal of all senses from sensual objects. The perception in Sthirā is clear like the lustre of a jewel.

१२५

समाहिईं आ करणाण अत्था
 पच्चाहिई सा परिवेइअव्वा ।
सद्दिट्ठिमेअं पढमं गयस्स
 सण्हावबोहो भमवज्जिओ अ ॥

१२६

कम्माण गंठीअ विमेअणेण
 विवेगसंभासिरमाणसाणं ।
संसारचेट्ठा पडिभाइ बाल-
 धूलीघरक्कीलणसंनिहेव ॥

१२७

जरूव-जोई परमत्थतत्तं
 वेगप्पिओ नूण परो पवंचो ।
एवं च भोगो भवभोगिभोगाऽऽ-
 भोगस्सरूवो पडिभाइ एत्थ ॥

१२८

तओ अ कंताइ भवं पवेसो
 तारापहासंनिहदंसणाए ।
चित्तस्स देसे थिरबंधणं जं
 तं धारणं एत्थ बयंति संता ॥

125

Pratyāhāra, the fifth stage of Yoga which is acquired in this [fifth] Drishti, means withdrawal of senses from all phenomenal objects. The inner perception [sukshma-bodha] which first arises under this aspect [Sthirā], is clear [free from doubts].

126

To those who are enlightened by discrimination through the destruction of Karmic knot, worldly activity appears like a sport of children erecting a structure of sand.

127

Under this aspect, [to those who are spiritually advanced] the natural state of Soul is known as the highest truth and everything else, phenomenal. Thus worldly enjoyments are felt as a dreadful expanse of the hood of the serpent in the form of Sansāra.

128

Henceforth the enlightened soul passes on to the stage of Kāntā where the perception is like the lustre of a star. Dhāranā which is the characteristic of this stage, means fixing the mind steadily on an object.

१२९

जोगस्स छट्ठंगमिहोवगम्म
सत्ताहणे एइ बहुं विकासं ।
थिरत्तणा अन्नमुआ न एत्थ
भवाय भोगा न य जग्गिअस्स ॥

१३०

तत्तेण मायंबुमवेक्खमाणो
तम्मज्झओ जाइ जहा अखिन्नो ।
भोगा सरूवेण तहा विअंतो
अणाउलत्तेण तओ पयाइ ॥

१३१

मीमंसणा भाअइ दीविआभा
मोहंधयारक्खवणम्मि एत्थ ।
तत्तप्पगासे अ महुज्जलत्ते
कुओ पयारो असमंजसस्स ? ॥

१३२

दिट्ठी पइऽक्कज्जुइतुल्लबोहा
झाणेक्कसारा रहिआ इआए ।
झाणोब्भवं एत्थ पवट्टए सं
समप्पहाणं सवसं गरिट्ठं ॥

129

Having attained, in this Drishti, the sixth stage of Yoga, the man goes further in his spiritual progress. And on account of the steadiness of mind, he ceases to rejoice in everything else. And worldly enjoyments do not bind him who is inwardly awakened, to Sansāra.

130

One who knows the truth about mirage, passes on untroubled through it. So one who understands the true nature of worldly happiness which is mirage-like, experiences it being disattached and advances on through it.

131

Here is right and profound consideration [Mimānsā] which is like a lamp for dispelling the darkness of ignorance; and with the high splendour of true knowledge, there is no room for irrational inclination.

132

The seventh aspect is Prabhā. The perception therein resembles the brilliance of the sun. Dhyāna [meditation] is its chief characteristic and it is devoid of disease. It confers the excellent bliss which is swayed by tranquillity and for this very reason is self-dependent.

१३३

सव्वं भवे अन्नवसं हि दुक्खं
सव्वं भवे अप्पवसं च सुक्खं ।
जुहासुहं वत्थचमेअमुत्तं
तत्तोवलद्धी अ गुणो इहत्थि ॥

१३४

जा धारणाए विसयम्मि पज्जए-
गताणयऽन्तकरणस्स तं मयं ।
झाणं, समाही अ तमेव कित्तिओ
सरूवमेत्तप्पडिभासलक्खणं ॥

१३५

असंगचित्ति इह सप्पवित्ति-
पयं पहाए लहए महप्पा ।
पसंतवाहित्तमवीदमेवं-
दमेव नामंतरओ परत्थ ॥

133

Dependence on others constitutes pain and self-dependence constitutes happiness. This is the real nature of happiness and pain. The quality called realization of Truth is manifested in this stage.

134

Dhyāna is defined as the concentration of mind on the object of fixed attention. Intensified Dhyāna is Samādhi. The concentration in Dhyāna when connected with the function of Dhyāna, is called Dhyāna; and the same Dhyāna when freed from such a function, is named Samādhi. Samādhi is the pure flow of meditating the only fixed object, without any other function. The current of concentration in Samādhi flows uninterrupted like the incessant flow of oil, while in Dhyāna there is some break. [In fact Dhyāna being of various kinds, Samādhi is also called Dhyāna.]

135

The high--souled one advances under this aspect, to the state of disattachment (असंगवृत्ति) in which the current of spiritual reflections and spiritual performances proceeds in an excessively pure condition. This is the reason why this state is called Sat—Pravritti—Pada (सत्प्रवृत्तिपद). It is Prashāntavāhitva designated by the Sānkhyas, and it is also named in various ways by others.

१३६

परा परा णाम समाहिनिट्ठा
दिट्ठी समासंगविमुक्कभावा ।
सच्चीकया होइ इहं पवित्ती
बोहो समाणो पुण चंदिआए ॥

१३७

आसज्ज दिट्ठिं चरिमं महोअओ
सद्धम्मसंनासबलेण केवलं ।
लद्धुं परं जोगमजोगमंतओ
पप्पाऽववग्गं लहए अकम्मओ ॥

१३८

मित्ताइ रूवं निगदीअ मित्ती
ताराइ तारो अ मणोविकासो ।
बलाइ सस्साहणकम्मसत्ती
दिप्पाइ अंतक्करणस्स वित्ती ॥

१३९

थिरा थिराए पुण तत्तभूमी
कंताअ कंतो समभावभावो ।
झाणप्पहाभासुरया पहाए
समाहिजोगो अ परो पराए ॥

136

The eighth aspect called Farā is rooted in Samādhi. All attachment (आसंग) disappears here. One, advancing to this Drishti which is endowed with the perception like the moonlight, is identified with the soul.

137

One who has supremely advanced in this last Drishti, obtains absolute Knowledge [Kevalajnāna] on the strength of Dharmasannyāsa yoga. And in the end of life he attains final emancipation, having destroyed all the remaining [i. e. Aghāti] Karmas through the last Yoga which is Ayoga [free from all activities--all inward and outward movements].

138-139

The state of Mitrā is said to be friendship, that of Tārā is mental development, that of Balā is the power of practice, that of Diprā is luminousness of mind, that of Sthirā is firm ground of practice, that of Kāntā is radiance of mental equanimity, that of prabha is the brilliance of meditation and that of Parā is the achievement of Samādhi.

१४०

तणगोमयकट्ठहव्वभु-
कणदीवज्जुइतुलमीरिअं ।
रयणोडुदिणेसचंद-भा-
सममेआसु कमेण दंसणं ॥

१४१

खेआइदोसा इह निग्गया तहऽ-
द्देसाइआ अट्ठ गुणा सिआ कमा ।
इच्चेवमट्ठंगसमेअमट्ठगं
दिट्ठीण वुत्तं मणिअं जहामइं ॥

140

[To recapitulate briefly] The instructive light in the first four is successively like the sparks of the fire of grass, cowdung, fuel and lamp–light; and in the last four it is respectively like the light of jewel, star, the sun and the moon.

141

While acting under these stages, the eight evils as languor, etc. disappear and eight eminent qualities as freedom from hatred, etc. are attained respectively. Thus are briefly expounded here the eight Drishtis along with the eight--fold Angas of Yoga, according to my intellectual capacity.

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

अट्ठंगजोगो णाम तीअं पयरणं
समत्तं ।

चोत्थं पयरणं

कसाय-जओ।

१

अप्पस्सरूवं पढमं पवेज्जं
जोगप्पवासोसुअमाणसेहिं ।
स एव जोगस्स हि अत्थि भूमी
आगासचित्तोवममन्नहा उ ॥

२

अप्पाण-खित्ते करिसिज्जमाणे
जोगेण जत्तेहि जहव्व निच्चं ।
अणंत-निद्धा भवए विभूई
आणंद-विण्णाण-बलस्सरूवा ॥

३

इदं पयत्थब्भिअए समत्तं
अंतब्भवंतं न पिधं सिआ तो ।
ते विण्णि जीवो अ जडो अ अत्थि
चेअन्नमम्हाऽऽवरिअं जडेण ॥

४

पसिद्धमेअं च जडस्स जोगा
अप्पा किलेसा सइ संसहेइ ।
देहा पुहत्तेण सरूवबोहे
उवेइ संघारमसेसदुक्खं ॥

1

Those whose minds are eager for treading the path of Yoga, should first recognize the nature of the Soul; because Soul is the proper field for practising Yoga; otherwise the practice of Yoga would be tantamount to drawing a picture in the void.

2

The spiritual field, if constantly tilled with [the plough of] Yoga with proper efforts, yields the divine grandeur involving infinite knowledge, infinite bliss and infinite power.

3

This whole universe is included in the two categories which are not differentiated by anything else. They are animate and inanimate (जीव and अजीव). Our soul is enshrouded by matter.

4

It is a well-known fact that soul is always subjected to various kinds of misery through union with matter. When the discriminating knowledge that the soul and the body are separate, arises, the soul is liberated from all miseries.

५

आलोअमाणा अवि जम्म-मच्चु-
जराऽऽमओवद्दवदुक्खपुण्णं ।
संसारमण्णेअरमोहदोसा
समुव्विवंते न सरीरिणो नो ॥

६

बुहेहि वाहिप्पइ सव्वदुक्ख-
निआणमण्णाण-अणाणमेगं ।
तं तव्भवं तव्विलया विराइ
तवेहि उग्गेहि वि नेहरा उ ॥

७

भवो कसाएंदियपारवस्सं
अप्पस्स मोक्खो पुण तज्जइत्तं ।
कोहाइणो तत्थ कसायसंणा
चत्तारि उत्ता भववच्छमेहा ॥

८

जो वेरहेऊ परितावभूमी
समऽग्गला दुग्गइवत्तणी अ ।
उप्पज्जमाणो पढमं सठाणं
दहेज्ज अन्नं न व पावगव्व ॥

5

Though men see that this world [Sansāra] is full of miseries such as death, old age, diseases and other calamities, they are not disgusted with it on account of intense delusion.

6

The wise say that ignorance of Self is the only source of all miseries. The pain arising from this ignorance is destroyed when this ignorance is destroyed, otherwise it is not destroyed even by severe austerities.

7

The subjugation of the soul by passions and senses, is its worldly existence [Sansāra]; and the victory of the soul over them, is its liberation: Anger, etc. are denominated Kashāyas, and are said to be rain nourishing the tree in the form of Sansāra.

8

Anger is the source of enmity, cause of affliction, a bolt--like impediment to quietude and a way leading to degradation. When it arises, it like fire first burns its own abode; and it may or may not burn other objects

९

मनुस्स तस्सोवसमं खमा खमा
खमा परं साहिअमप्पमंगलं ।
जा संयमारामविसालसारणी
किलिट्ठपावद्दिविभंअणासणी ॥
[जुम्मं]

१०

कोहो कसाओ मिउ-मज्झ-तिव्वाऽऽ-
ईहिं पयारेहि पसिद्धरूवो ।
जारिस्सरूवो स उदेइ तारि-
रसाणुविद्धं विढवेइ कम्मं ॥

११

जोगस्स पज्ञा परमा तितिक्खा
तओ परा अप्पबलस्स पुट्ठी ।
जा तं विणा लिच्छइ जोगलच्छिं
हलाहलं वंछइ जीविअं सो ॥

१२

अकारणं वऽप्पगकारणं वा
जया तया कुज्झइ निब्बलप्पा ।
एवं च दोसक्कमणस्स पत्तं
होन्तो अम् होइ किलेस-भाणं ॥

9

Forbearance, which subdues anger, is essential for the attainment of spiritual good. This [forbearance] is a broad channel in the garden of self--restraint and it is a thunderbolt in rending asunder the hills of heinous crimes.

10

Anger is well--known to all to be of various degrees, such as gentle, intermediate and violent. Proportional to the intensity of anger is the tenacity of Karma.

11

Forbearance is the highest path of Yoga, whereby spiritual power is developed. He who desires wealth of Yoga without it, is like one who desires [continuance of] life from drinking poison.

12

A weak--minded person gets angry now and then unnecessarily or even by a trifling cause. And thus he, being subjected to various faults, renders his life miserable.

१३

मणो सरीरं रुहिरं च जस्स
जहा जहा निब्बलयं वयंति ।
कुद्धस्सहावं अहिईभवन्ते
तहा तहा सोच्चदसं स पइ ॥

१४

निसम्म अन्नस्स दुभासिआणि
नो त्तेइआ होंति महाणुभावा ।
संपायणिज्जो सहणस्सहावो
सढे सढत्तं अरिहं न काउं ॥

१५

नोदेइ रोगो परदुव्वएहि
पव्वायए णेव सिलोग-पोम्मा ।
ओहीरए नावि अ किंचि दव्वं
कुज्झेज्ज णो त्तिति माणभंगं ॥

१६

समस्सहावस्स समासएण
कुद्धो सयं जीहइ माणसम्मि ।
चित्तम्मि से जाअइ आऽणुतावं,
समो हि कोहज्जलणम्मि पाहो ॥

13

The more one's mind, body and blood are weakened, the more the anger is excited and the more pitiable he becomes.

14

The generous--hearted are not susceptible to anger on hearing bad words from others. One should acquire the quality of forbearance. One should not stoop to revenge.

15

Why should a wise man be angry ? By ill words neither disease is engendered, nor is reputation sullied, nor is there the likelihood of the loss of wealth, nor is it also proper to be angry thinking himself insulted.

16

If we resort to the virtue of forbearance, the angry person feels himself ashamed; and afterwards in his mind arises repentance, because forbearance serves as the shower of water to the fire of anger.

१७

कोहेण ओआसमुवेइ वेरं
वेरेण दुज्झाणपरंपरा य ।
एवं खलंते सुहसाहणम्मि
आसज्ज रोसासयपारतंतं ॥

१८

पुराअणं पेरइ रूसमाणं
ममाण कम्मं, अह चिंतणीअं ।
संकुज्झमाणम्मि परासिए वा
रूसेज्ज कम्मम्मि पओअए वा ? ॥

१९

कयावराहे जइ णाम कोवो
कम्मो णु ता किं न कयावराहो ? ।
इदं फुडीहोइ विआरणाए
कम्माणुबंधो सयलावराही ॥

२०

तेल्लोकवीरा परमेसओ वि
उवद्दवं सावरिमातणंते ।
[illegible]जीअ दिट्ठीअ खमावहाए
अम्हाण ताहे न खमा खमा किं ? ॥

17

Anger breeds enmity. Enmity gives rise to a series of evil thoughts. Thus he who conducts himself on the path of the elevation of Self, deviates from the right path by being susceptible to anger.

18

On the other hand, it should be considered that our previous Karmic forces make a person angry. With whom should we be angry ? With the angry person who is no master of himself or with the Karmic forces which make him so ?

19

If it is proper to direct anger towards the offender, then, has not the Karmic force committed the offence ? With inquiry, all offences clearly appear to be the work of Karma.

20

Even the Lords--the lordly sages revered by the three worlds, the highest of the valiant heroes in all the worlds, extended mercy even towards those who were cruelly distressing them, then why should we not practise forbearance ?

२१

पकंपमाणोट्ठव-रसनेस-
किलिट्ठ-पस्सेअकिलिन्नआसो ।
णेओ समालोइअ कुज्झमाणो
कारुण्णपत्तं जरभिब्भलव्व ॥

२२

जराउरे दुव्वयणं कुणंते
कोवो जहा कीरइ णो दयाए ।
तहा दयाए अवलोअणिज्जो
कोहज्जरा दुव्वयणं कुणंतो ॥

२३

पारेवयत्ते अ वणप्फइत्ते
अप्पाऽऽगओ एस अणेगहुत्तं ।
तयाऽभिमाणो गलिओ कहऽस्स
ण संगयं दुव्वयणं न सज्झं? ॥

२४

समाउसंतो समए समेण
खिप्पेइ पच्चाउसणा पुणाइं ।
पलोवणस्सोवसमाय वारिं
ओभं न उत्तेजयमिभणाइं ॥

21

On seeing an excited person with lips shaking, eyes red and with face heated and full of perspiration, one should think him to be an object of pity as though he were attacked with fever.

22

As anger is not excited out of mercy towards a feverish person uttering bad words, so a person speaking evil words, being under the influence of feverish anger, should be treated with pity.

23

This person has many times taken birth in the vegetable kingdom and in that of pigeons [insects]. Where had he lost his pride then that he does not now bear the bitter words ?

24

Pacification pacifies the reviler, who is on the contrary, more excited by imprecations. Water extinguishes the blazing fire and not fuel, etc. which only increase it.

२५

घणं जढं थी परिवज्जिआ य
चत्तो समग्गो सयणाण वग्गो ।
कम्हा पकोवायरणं इआणि
तहावि तं चे हयभागया सा ॥

२६

तहाविहो को भुवणत्तए वि
सिआऽहिगारो जहि कुज्झिउं णो? ।
महाण सव्वे जइ कत्थ कोहो?
न कम्मसग्गो इह कोह-ठाणं ॥

२७

थेअं इहं केत्तिलवासरं जं
कोवाणले पज्जलणं विधेअं? ।
चे एहिअत्थे उचिओ णु कोहो
पारत्तिअत्थे पसमो न ताहे? ॥

२८

जमा कुणेज्जे णियमा कुणेज्जे
किअं कुणेज्जे अ तवं कुणेज्जे ।
परंतु चे नत्थि समावगाहो
सव्वं वि गच्छिन्ति निरत्थया ते ॥

25

When all—wealth, wife and the whole family—are abandoned, why should wrath be resorted to? However if it still persists, it is a great misfortune.

26

Is there any such person in all the three worlds, with whom we are authorised to be angry? If all are ours, there is no scope for anger. Indeed, in this creation of Karma, it is not proper to subject oneself to anger:—there is no person whom we can consider as subject to our being angry.

27

How long are we to live in this world that we should allow the fire of anger to burn? If we can tolerate anger for the mundane purpose, should we not entertain forbearance for the good in the other world?

28

You may practise vows, religious observances, rituals and austerities, but if there is no mental quietude all these are in vain.

२९

मणो सरीरं वयणं च जस्स
ओगाहिरं खंतिसुहासमुद्दे ।
धन्नो कयत्थो स महाणुभावो
जस्सऽस्स-पोम्मं खलु पेच्छणिज्जं ॥

३०

जमेव कोहंधवसाइ कम्मं
कीरेइ सज्जो विवरीअरूवं ।
तमेव कोहे परिसाममाणे
तवावहं होज्ज दुहावहं च ॥

३१

संतज्जणाए व विहोडणे वा
समण्णवाहाभिरओ उ संतो ।
झाएज्ज मे किंचण नासए णो
सच्चिस्सरूवं मम निच्चलं जं ॥

३२

जया जहत्थो पयडीहवेइ
मेअप्पआसो तणु-चेअणाण ।
तया न उच्छूढ-सरीरमोहो
धीरो विकीरेइ सरूव-मग्गो ॥

29

The high--souled man whose mind, speech and body are plunged into the ocean of nectar-like tranquillity, is blessed and really successfull, and is one whose lotus--like face is worthy of being seen [reverently].

30

The undesirable act which a man blinded by wrath, does in haste, tends, on the subsidence of anger, to bring shame and distress.

31

A sage who is engrossed in the torrent of mental equanimity, if calumniated or assailed, thinks thus:—" There is nothing of mine which is destroyed. My real nature which is Sat--chit—pure and perfect Spirit, is indestructible or unchangeable."

32

When clear illumination reveals the difference between Soul and body, then a spiritual hero disattached from the body, is engrossed in his true nature and ceases to be swayed by passions.

३३

किआ सुसाहा य तवो सुसाहो
णाणं सुसाहं निअमा सुसाहा ।
दूसाहमेगं स य कोहरोहो
स साहिओ साहिअमेव सव्वं ॥

३४

णेअं गिहत्थेहि वि जत्थ-तत्थ
कुद्धस्सहावायरणं न जुत्तं ।
सव्वत्थ सव्वेसु वि घोसणेसा
तस्संजमं उज्जमणं हिआय ॥

३५

अणेगसत्थाणि विलोइआणि
पत्तं च अज्झप्पगिरारहस्सं ।
तहावि लद्धा जइ णो तिइक्खा
णेओ तया सो हिअएण मुक्खो ॥

३६

न जाव संरुब्भइ माणमाइ-
कसायदोसप्पयरप्पयारो ।
कोहो भवे ताव असक्करोहो
न ताव संपज्जइ अप्पसंती ॥

33

Rites, austerities, knowledge and vows are easy to practise, but only wrath is most difficult to be subdued. If it is subdued, everything else is already accomplished.

34

Even the householders should understand that it is not proper for them to be angry everywhere and anywhere. We Proclaim to all that to try to curb anger is beneficial.

35

If a man has not succeeded in acquiring the virtue of forbearance even after pouring into numerous religious works and mastering the secret of spiritual knowledge, he must be thick-headed.

36

As long as the progress of such evils as Egotism, etc. is not checked, anger cannot be subdued; nor is spiritual tranquillity acquired.

३७

माणेण अम्हाण महावराहो
कओ हरन्तेण विवेग-चक्खुं ।
तहावि संगो परिहीरए णो
अरिस्स एआरिसदारुणस्स ! ॥

३८

विवेग-खीरं जइ रक्खणीअं
न दप्पसप्पऽभिमडिअं सिआ ता ।
विज्जासुहारस्सिमणुण्णरस्सी
माणब्भविद्धंसणओ फुरंति ॥

३९

विआरणाए पडिभाइ सम्मं
ठाणं न माणायरणस्स किंचि ।
पच्चक्खमिक्खिज्जइ एव णाम
लोअम्मि एक्का अहिओ विइज्जो ॥

४०

नाऽणन्नसाहारणबुद्धिअत्तं
नाऽणन्नसाहारणसत्तिअत्तं ।
नाऽणन्नसाहारणसंपयत्तं
संगच्छए गव्विरया कहं ता ! ॥

37

Pride has committed the heinous offence of robbing us of our sight in the form of right understanding. Notwithstanding we do not refrain from resorting to such a terrible enemy!

38

If the milk of discrimination is to be preserved, it should be preserved from the serpent in the form of arrogance. The cool moon-light of learning shines forth when the clouds of pride are dispersed.

39

It is well understood by thinking that no object is worthy of being taken pride in. It is a matter of direct experience in this world that every man somewhere meets another who is more than a match for him.

40

We are not endowed with matchless intelligence, power and prosperity. Why should we then be vain?

४१

न फुल्लनेत्तेहि सिरी पसन्ना
दिण्णो वरो नावि सरस्सईए ।
महत्तपुण्णं च कयं न किंचि
मडप्फरो विप्फुरए तहावि ! ॥

४२

न धीरिअं वा न गहीरिअं वा
न साहसित्तं न परोवयारो ।
गुणे कलाए न समुन्नयत्तं
मणोम्हवाउल्लवसा तहावि ! ॥

४३

रूवेण कामप्पडिमो वि मच्चो
कालंतरे आमयओ गिलाइ ।
रण्णो वि रोरीभवणं फुडं च
को ताऽवलेवायरणम्मि अट्ठो ! ॥

41

Oh ! the vain gloriousness of human beings, though the goddess of wealth with her eyes blooming smiles not on them, the goddess of learning confers no boon on them and they themselves have not performed any great action!

42

Though there is neither patience, nor solemnity, nor endurance, nor benevolence, nor any other eminent quality or art, yet man entertains arrogance ! [Really speaking, arrogance is censurable in every state--even in the state endowed with all of these and also all other excellences. It follows from real wisdom that the more grandeur increases, the more humility is maintained].

43

A man even though equal in beauty to the god Cupid, becomes after a lapse of some time, emaciated with diseases; and it is quite evident that even a king may become a beggar. Then, does what benefit accrue from the cherishing of pride ?

४४

सामन्नवग्गो खलु लक्खणाहं
अमू अ कोडीसममू अ भूवं ।
अमू अ चक्केसममू अ देवं
अमू अ देविन्दममू मुणिन्दं ॥

४५

अमू अ सव्वण्णुममू अ विस्स-
विस्साहिणाहं परमेसिआरं ।
सम्मत्तणेणं अवलोअए चे
कुओ तया तत्थ मयावगासो! ॥
[जुम्मं]

४६

सव्वे सुरिन्दा भसलंति जाण
पयम्बुए ते परमेट्ठिणो वि ।
छिवंति नाहंकरणं मणा वि
दम्बुल्लया ता कह संगया णो? ॥

४७

मणेण संतेण निआहिमाण-
चेट्ठं मणूसो परिचिंतए चे ।
अमू तया तस्स जगेइ विट्ठं
भवं परेसिं पुण हासभूमी ॥

४८

महव्वयम्भोअ-विहावरीए
तवस्सुहादोहिहराहुणा य ।
जो माणमग्गेण न संचरेइ
सो धन्न-पुण्णो सुरगेअकित्ती ॥

44-45

There is no scope for arrogance, if a man of the middle class keeps properly in view a millionaire, and a millionaire a multi-millionaire, a multimillionaire a king, a king a paramount lord, a paramount lord a god, a god the Indra, the Indra the lord of Yogis, the lord of Yogis an omniscient one and an omniscient one the Lord of the whole universe—the embodied Paramātmā.

46

When the Lords of the world--the lordly sages, at whose lotus--like feet, the gods--the Indras swarm like bees, are not at all touched by pride, is it then proper for us to be proud ?

47

If a man composedly views his arrogant conduct well, he would be ashamed for his proud conduct and also he would feel it to be an object of ridicule to others.

48

That man, who does not tread the path of pride which is like a night to the lotus in the form of Great Vows and which acts like Rāhu to the moon of austerity, is blessed and his glory is extolled by gods.

४९

भवस्सरूवं परिचिंतिऊण
धारेह ता माणभुअंगसंगं ।
णेवाऽमयं तस्सहयारिआए
भवे परं मोहविसोवभोगो ॥

५०

माया मया ओगलया-हुआसो
आणऽग्गला दूहवया-निआणं ।
वज्जेज्ज तं सव्ववहारलच्छी-
आकंखिणो अण्णहिअत्थिणो वा ॥

५१

पए पए जे अवहंति डंभं
किं पासिआ ते सुहिणो घणेण? ।
न नायओ किं ववहारवित्ती
घेप्पेज्ज जं कुच्छिअदंभवट्टं? ॥

५२

नायप्पइट्ठो मणुओ भवे चे
सिआ सुही उज्जमओ अवस्सं ।
तुहं वरं नायपरिक्खरूवं
नाऽनाय-मग्गेण परं पहुत्तं ॥

49

Therefore realizing the nature of this phenomenal world, keep off the pride-serpent. Its association brings on no good. On the contrary, it forces one to swallow the bitter poison of infatuation.

50

Hypocrisy is fire scorching the creeper of Yoga; it is an impediment to Knowledge; and it is the source of misfortune. It should be cast off by those who desire their spiritual elevation, and also even by those who long for progress in their worldly or social dealings.

51

Are those who are habituated to hypocrisy, ever seen to have become happy by wealth? Cannot a man lead a righteous life and maintain himself without resorting to hypocrisy? Why should the evil way of fraudulence be resorted to?

52

If a man acts in conformity with justice and honesty, he is sure [as a rule] to be happy in his dealings. Difficulties, while adhering to the path of virtue, are preferable to the acquisition of prosperity by resorting to unlawful and immoral means.

५३

ण पे कुलिट्ठस्स वि धम्मवाहो
पिजाणिअव्वं 'धणिओ अहं मि' ।
माया-धणं सज्जसमंडयूणं
णिच्छिसंति पुण वावरित्तं ॥

५४

चहूण दंभाचरणेण लाहं
लुद्धासया णं कुणंति काउं ।
खुड्डं विचारिज्जउ किंतु तेहिं
दंसुब्भवं जीवणदूसणं ॥

५५

माया-धणं चिट्ठइ णो चिरस्स
भुंजिज्जए णावि अ तं सुहेण ।
मणे पुणो तं सयणोवयाइं
जणेइ णो दुक्खसंपया य ॥

५६

अणप्पयाणं धणस्स भूमि
तहा असण्णायपवंतिपंधु ।
ण संचइज्जा धणसव्वभूयं
मायाऽऽयरं दुक्खमावहंतं ॥

53

Even a poor man should look upon himself to be rich if his righteous conduct is not slackened. Wealth earned in deceptive ways is indeed perilous and ends in distressful state, while it acquired by fair means, tends to peacefully live.

54

Having seen the gain obtained through deception, the avaricious become eager to practise it. But they should fairly think of the ruin of career brought about by hypocrisy.

55

Wealth obtained through deceit, does not last long, and such wealth cannot be enjoyed with ease; it also proves destructive to kinsmen, and it gives rise to a series of miseries.

56

One should not resort to deception, the generator of disbelief, the axe in uprooting the line of trees in the form of reputation, the pricking thorn in the heart and a path leading to degradation.

५७

जेहिं सुहं इज्झइ पारकेरं
पतारिऊणं निअ-अत्थ-लोहा ।
पूसंति हिंसाविसवल्लरिं ते
धम्मो कुओ एरिसनीद्दयाणं? ॥

५८

पिवीलिआई हलुआ सरीरी
रक्खंति जत्तेहि, णरे पुणो जे ।
खिवंति कट्ठे परिवंचिऊण
न ते दयाधम्मविचारचन्ता ॥

५९

पतारणा-वट्टणमेकदो उ
देवत्तवे गज्जणमप्पदो अ ।
एआरिसा णेव तवंति किंपि
काऊण धुत्ता तिलयं णिडाले ॥

६०

पवंचणारूवयसंनिवाए
किआ-एओ विक्किअमावहेइ ।
सुद्धे मणे उक्खयमायसल्ले
पहुप्पए बीअयमंकुराय ॥

57

They who distress others by practising deception out of selfishness, nourish the poisonous creeper in the form of injury. What do such merciless persons concern Dharma ?

58

Those who, though protect with efforts, small insects such as ants, etc. yet bring calamity to human beings by misleading deceptions, do not understand the principle of mercy.

59

On the one hand, there is ardent promptness in the use of deception and on the other hand, clamorous uproar in the worship of God is heard. It is a great wonder that such deceitful people are not at all ashamed to put on the sacred mark [तिलक] on their forehead.

60

The milk in the form of the practice of religious rites, taken under the influence of delirium of deception, affects a change for worse. The seed sown in the mental field, when purified by the uprooting of deceit, tends to sprout forth.

६१

संसार-सिंधुस्स विलंघणट्ठं
अज्झप्प-पोए बहुभागलब्भे ।
चे छिद्दलेसो अवि दंभरूवो
सिआ न तप्पारगई तओ ता ॥

६२

वणे हुआसो कलहो सहित्ते
वाही सरीरे कमले हिमं च ।
जहा तहा संतिकरम्मि धम्मे
उवप्पवो होअइ दंभदोसो ॥

६३

पओअणं किं नु मुणिव्वयाणं
जं तेहि कीरेज्जइ दंभकज्जं ? ।
दंभावयासो न सुहक्किआए
अन्नत्थ पावस्स य पोसणाए ॥

६४

एगंतओ नाणुमई रिसीणं
न वा निसेहो खलु धम्मसत्थे ।
चरेज्ज ता सच्चसुहाहिलासी
पहं अमायं सइ आरियम्मि ॥

61

Even if there be a small hole called hypocrisy, in the spiritual ship, obtained only by pre-eminent merits, useful for the purpose of crossing the ocean of the phenomenal world, then, the crossing over to the opposite bank is impossible.

62

Fraud is a danger to Dharma--the source of peace, as fire to the forest, quarrel to friendship, disease to body and frost to lotus.

63

Of what purpose is this hypocrisy to those who have vowed asceticism that they should practise it ? Indeed it does not get scope for its play in righteous practices, and in unrighteous ones it tends to nourish sins.

64

The great sages have laid down no rules absolutely mandatory and prohibitory. Hence one should not resort to deception; he should frankly tread a noble path.

६५

अहो! सएऊण बगप्पवित्ति
जणो पवंचिज्जइ वंचगेहिं ।
परंतु वंका अविवेग-अंधा
अप्पं पतारेंति निपंसणा ते ॥

६६

निस्सल्लयाए वयपालणाओ
अप्पाहिरे धम्मिअ-गंथकारा ।
एवं हु जोगेगवरप्पवेसो
एवं हु मोक्खुज्जमणे विकासो ॥

६७

पाडच्चरो मोक्खपहम्मि एगो
संपत्थिआणं सुमहासयाणं ।
स लोहनामा भुवणे पसिद्धो
मोहस्स रण्णो पढमो पहाणो ॥

६८

एको हु लोहो भवचक्कमूलं
निल्लोहया चेअ य मोक्ख-मग्गो ।
एअं हि संसार-विमुत्तिमग्ग-
दिद्रंसणं जोगविऊ कुणंति ॥

65

Alas ! the world is cheated by fraudulent persons resorting to crane-methods; but, as a matter of fact, those mean persons blinded by the darkness of illusion, deceive themselves.

66

The sacred scriptures have preached instructions for observing the vows with pure motives purged of hypocrisy. It is the only way which secures one an adimission to the path of Yoga; and in this very manner the effort for absolution gets developed.

67

Indeed, the most horrible of the robbers against high-souled persons who are journeying on the path of salvation, is well-known in this world, as greed. It is the chief minister of the king delusion (मोह).

68

Indeed, greed solely is the source of the phenomenal world; and its non--existence is the sole means in the attainment of freedom. Wise persons who are authority on Yoga, have thus ontlined the differentiation of the paths of the phenomenal and the non--phenomenal.

६९

लोहो पुरोगो अइदुज्जयाणं
तस्सिं जिए किं न जिअं तिलोए? ।
कोहाइणासे अवि सेसभूओ
मोहो करज्जिज्जइ लोहघाए ॥

७०

लोहो खु चिंता-लइआसु कंदो
रक्खो गुणाणं कवलीकिईए ।
विग्घो महंतो पुरिसत्थकज्जे
जिणेइ तं सत्तसमुद्दचित्तो ॥

७१

चे सत्तिओ ते पुरिसाहिमाणो
चे अत्थि लोअग्गपयाहिलासो ।
फारेहि फारं गुरुलोह-पार-
नीरंजणत्थं तुह पोरिसं ता ॥

७२

सागा वि पूरेउमसत्तओ जे
सकुच्छि-कुच्छिल्लमभागधेआ ।
अंदोलिअन्तक्करणा महत्थ-
लोहाऽहिकंतेण भवंति ते वि! ॥

69

Greed ranks first amongst the indomitables. When it is subdued, nothing remains to be subdued in all the three worlds. Delusion (मोह) itself is destroyed when greed is overpowered, otherwise it remains even after the removal of anger, etc..

70

Greed is a bulbous root of the creepers in the form of anxieties. It is a demon devouring as a mouthful, good virtues. It is a great impediment to the achievement of success, or to the expanding of a manly effort for the noble motive. He whose heart is an ocean of vitality or spirit, subdues it.

71

Oh good one! if your pride is pious and legitimate, and if you desire to be foremost among the people, then, strive hard with all your might to batter down the ramparts of greed.

72

The hearts of those who are not able to stuff their bellies even with vegetables, are also again moved with the breeze in the form of intense desire

७३

सदेइ णो लोहकयट्टिओ किं?
लोहोद्धओ किं न करेइ कम्मं? ।
अणत्थमम्मापिअराण यावि
कुणेइ लोहच्छुरिआ-हयक्खो ॥

७४

जे दूमिउं निक्करुणं जणे सं
ओअन्दिऊणं निचिणीअ कोसं ।
काऊण जे दारुणसंगराणि
दावीअ भिप्फं पलयावभासं ॥

७५

लोहद्दिआ ते अवि मिच्चु-काले
होही सहाऽऽदाउमलं न किं पि ।
एगागिणो रंकमुहा पयाया
सकम्मसाऽऽसुत्तिअघोरपाया ॥
(जुग्गं)

७६

केणावि सद्धिं न गया छमेसा
लोहेण जूरंति विहेव लोआ ।
सम्मं विचारिज्जइ चे विवेगा
तोसाउ सुक्खं पडिभाइ एगा ॥

73

What affliction does a greedy person not bear ? What action does he not do ? One, whose eyes are blinded by the knife of greed, does not scruple to launch even his parents into calamity.

74-75

The greedy ones who tormented the people mercilessly and filled their storehouses with wealth they seized, and those who fought in terrible battles and created the horrible scene of universal destruction; were not able to take anything with them at the time of death. They, who have bitterly degraded themselves by their own heinous deeds, were forced to go alone with their humiliated faces.

76

This earth has never accompanied anyone. People are uselessly distressed by greed. Contentment alone contributes to real happiness if we rightly reflect.

७७

कए पयासे पउरे वि इट्ठं
जणो न संपाउणए तयाणिं ।
किलिस्सए किं तु विचारणीअं
तं पारकेरं न जमम्हकेरं ॥

७८

बहुप्पयासेहि वि नत्थसिद्धी
अयत्तओ कस्सइ कज्जसिद्धी ।
एवं धुवं चिंतिअ कम्मसत्तिं
झंखेज्ज नाणिट्ठसमागमम्मि ॥

७९

न काउमुज्जोअमिमा न वत्ता
परंतु लोहोत्थविगप्पधूमा ।
अप्पाणचित्तं कसिणं विहेव
कज्जं गिहत्थेहि वि हन्दि! कम्हा? ॥

८०

कोहस्स रोहस्स समो समत्थो
अलं च माउक्कमहंकिईए ।
मायाऽऽमयस्सोसढमुज्जुआ य
लोहप्पहाणप्पवणो अ तोसो ॥

77

Even after tremendous exertions being made, the desired object is not obtained and it brings on distress to the mind; but we should consider that what belongs to us, does not belong to others, or what does not belong to us, belongs to others.

78

Success in one's desired object is not attained by some even by various kinds of efforts and is obtained by some quite easily. So considering the inevitableness of the working of the Karmic forces, one should not be sorry, if one has to face unwelcome occasions.

79

From this, cessation of activities is not to be inferred; but why should honseholders however blacken their minds to no purpose with the smoke of fanciful ideas raised by greed?

80

Tranquillity of mind is able to remove anger; gentleness destroys pride; sincerity vanquishes deception; and contentment is potent enough to eradicate greed.

८१

कोहाइपाउब्भवणप्पसंगा
निवारए चिंतिअ पुव्वमेव ।
आए पसंगेण कसायभावे
सिआऽऽउरु वाहिहर-उवायसेवी ॥

८२

न लब्भए जम्मणभिक्करण्ण-
पेरन्तदेरं सिवमन्तरेण ।
अणंतअप्पुव्वबलप्पणासं
अखंडिआ दीहरसाहणाओ ॥

८३

एगंतिअच्चंतिअदुक्खनासो
असम्भवो नूण भवप्पवासे ।
तस्साहणं सव्वकिलेसजाल-
समूलनिम्मूलणमेगमेत्तं ॥

८४

कोहाई परिपंथिणो जह जहा पाविज्ज अप्फुण्णयं
उज्जल्लेज्ज तहा तहा दुब्बलयं चत्तूण दुक्खावहं ।
जो कोहाइविआरकारणसमाओगे चलोहोइ णो
कत्तो होज्ज विलम्बिओ महबलो सो जोगसंगाऽऽगमे? ॥

81

One being attentive beforehand should contrive so as not to display anger and other passions. If they rise yet occasionally, care should be taken to curb them immediately by the means already described.

82

Without the manifestation of infinite power of one's soul through unobstructed long practices, it is impossible to reach the auspicious end of the horrible forest in the form of Sansāra.

83

Full and permanent destruction of misery is indeed impossible so long as there is rambling in the phenomenal world [Sansāra]. It is only accomplished by the uprooting of all infatuation or delusion.

84

One should exert oneself, discarding carelessness or mental feebleness, to take such steps as will make one more and more free from the foes--anger and others. He who possessed of sublime spirit, is not affected when confronted by passions, is sure to reach without delay the summit of the mountain of Yoga.

इअ

सत्थविसारय–जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस-

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

कसाय–जओ णाम चोत्थं पयरणं
समत्तं ।

पंचमं पयरणं

झाण-सामग्गी ।

१

कसायरोहाय जिइंदिअत्तं
जिइंदिअत्ताय मणस्स सुद्धी ।
कम्मोहणत्थं समया, अमू आऽ-
ममत्तओ तं पुण भावणाहिं ॥

२

भीमा भवंभोणिहिणो भयं चे
ता इंदिआणं विजए जएज्जा ।
सरिस्सहस्साऽपरिपूरणीअ-
सिंधुव्व जे णेव हवंति तिप्पा ॥

३

देहंतदुक्खं गय-मीण-भिंग-
पतंग-सारंगकुलं पयाइ ।
जगम्मि एक्केक्कहिसीअदोसा,
सव्वक्खरागस्स कहेव ता का ? ॥

४

अचुच्छमुच्छप्पणपच्चलाणि
जेउं असत्ती जइ इंदिआणि ।
भूमंडलंदोलणसत्तिणो वि
ओयंसिणो किं णु बलस्स मोल्लं ? ॥

1

The subjugation of senses is conducive to the removal of passions. It [subjugation of senses] results from the purification of the mind, which, in turn, is brought on by tranquillity, taking its birth from the absence of egoism; and the absence of egoism really springs from reflections or meditative practices.

2

One should try to get mastery over one's own senses, if one is afraid of this terrible ocean of worldly existence [Sansāra]. The senses remain unsatisfied like the middle part of the ocean which is not filled even by thousands of rivers.

3

It is quite evident that herds of elephants, fish, bees, moths and deer, go to destruction through the fault of excessive attachment of each, to one sense only; then what to say of those who are under the influence of all senses ?

4

Of what value is the power of the powerful one who is able to shake the terrestrial globe, if he cannot get mastery over his senses capable of bringing intense delusion ?

५

अंतब्बलोब्भावणहेउमेगं
स-इंदिआणाऽवरिमाहिवत्तं ।
तयत्थमन्तक्करणस्स सोहे
आवासए जत्तपरेण भव्वं ॥

६

मणप्पिसल्लो सइरं भमंतो
जगत्तयं पक्खिवए दुहाऽवे ।
अरायओ निस्सरणो मणूसो,
गवेसणिज्जं कह हन्दि! ताणं? ॥

७

चत्तूण गेहं तवमायरन्ता
मोक्खस्स लाहाय महासए वि ।
खिवेज्ज चित्तं चवलस्सहावं
पचंडवायव्व कहिं पि आसु ॥

८

मणस्स सोहेण विणेव जोग-
धराधरारोहणमीहए जो ।
मूढो हसिज्जेइ पएहि देसा-
इणाहिलासी इव पंगुलो सो ॥

5

Complete mastery over the senses is the sole cause of the awakening of inner vitality. So for its sake one should be assiduous in the purification of the mind.

6

The demoniac mind, unconstrainedly wandering in this phenomenal world, throws the inhabitants of the three worlds in a pit of misery. Alas, this universe is without a ruler and protection ! Where should refuge of the world be looked to ?

7

The unsteady mind, like a hurricane, all at once hurls down even great ascetics who practise austerities renouncing all mundane affairs for the attainment of absolute freedom.

8

A foolish man who without the purification of mind, wishes to ascend the hill of Yoga, is as ridiculous as a lame man who desires to travel on foot.

९

रुब्भंति कम्माणि मणस्स रोहे
उव्वेल्लिरे तस्स पसारणम्मि ।
असंयमो संयमणं च तस्स
भवस्स मोक्खस्स य अत्थि मूलं ॥

१०

असेसविस्सब्भमणप्पवीणो
मणप्पवंगो विणिअंतणिज्जो ।
केणावि जत्तेण विआरएहिं
न अण्णहा संति-सुहं हि पप्पं ॥

११

रहस्सभूअं सयलागमाणं
एगं तमंतक्करणस्स सुद्धी ।
कम्मक्खयप्पबलमेगमुत्तं
झाणं तमंतप्परिसुद्धिमूलं ॥

१२

पदीविआ जोगपहप्पगासे
जोगंकुरप्पोब्भवकालवी अ ।
मणस्स सुद्धी पढमं विधेआ
सिअऽण्णहा णो सहलो पयासो ॥

9

When the mind is controlled, the Karmic forces are checked and when it is at large, the Karmic forces multiply. The control of mind is the source of absolute freedom and its want is the source of bondage.

10

Even by whatever means possible, the monkey--like mind habituated to rambling in the whole world, should be kept under complete control; otherwise, peace or happiness is not attainable.

11

The purification of mind is the only essential principle of all scriptures. Contemplation alone suffices for the annihilation of the Karmic forces; and its sole source is in the complete purification of the mind.

12

The purification of mind, which is the beacon--light for the illumination of the path of Yoga and which is the land for the sprouting forth of the seeds of Yoga, must be first attained. Without it every effort is fruitless.

१३

जहा जहा णिह्लसए समत्तं
तहा तहा दोस-मलो झरेइ ।
तहा तहा पूसइ चित्तसुद्धी
तहा तहा वड्ढइ संमओ वि ॥

१४

जया मणस्संयमणस्स देरा
खणं पि सम्माणुहवो उदेइ ।
सुहं तयाऽलोइअमुल्लसेइ
वण्णिज्जए किं णु सया समो ता ! ॥

१५

सम्मंजणं पूरिअमत्थि जस्सऽ-
न्तल्लोअणे मोहतमप्पणासं ।
अमू सरूवं परमेसरस्स
सुवम्मि संपासइ पुण्णमुत्ती ॥

१६

दूरं दिवं, मोक्खपयं सुदूरं
सम्मा मणस्संनिहिअं तु सोक्खं ।
आसाइउं सक्कमिहेव भव्वं,
इहेव मोक्खो समयारयस्स ॥

13

As the virtue of equanimity progresses, faults or impurities are wiped out, purity of mind is nourished and delight is increased.

14

Indescribable, indeed, is the inner delight when even for a short time the mind is drawn inwards and rendered quiet! Then what to say of those who are always possessed of inner tranquillity?

15

The high--souled one, whose inner sight is full of the collyrium of quietude, sees, by the removal of delusive ignorance, within himself the true nature of the Supreme Soul

16

The celestial bliss is at a distance and that of absolute freedom is at a greater distance; but it is possible to enjoy sublime happiness in the inner sphere [heart or mind] through quietude. In this very life there is absolute freedom to those who are possessed of supreme peace.

१७

पेऊस-वासो मण-मंदिरम्मि
समत्तरूवो हवए जईए ।
संसारदावाणलदाहतावो
अप्पाणमक्खंदइ किं तईअं ? ॥

१८

अप्पाणमप्पा परओ विभिन्नं
अप्पेण सम्मं अणुहोइ जाहे ।
ताहे पयासेइ समत्तणं से
असक्कलाहं विबुहेसराणं ॥

१९

संरक्खिए मोहमिगेसरेण
भयंकरे दोस-वणम्मि दाही ।
समत्तरूवज्झलणऽच्चिओ जे
दाहं परं ते परिनिट्ठिअत्था ॥

२०

निसग्गवेरा अवि देहधारी
आलोअणा जस्स मिहो समंति ।
विअम्भए ते समया-बलं तं
तमेव देवस्स परा विभूई ॥

17

Is it possible for the conflagration in the form of this gross material world to approach the great soul, on whose mental field the nectarious shower of equality pours down ?

18

When the soul [person] fairly distinguishes itself as quite separate from all earthly objects, there is awakened the sense of equality which is inaccessible even to the lords of heavens.

19

They are quite successful who have manifested the high flame of calm equality in the terrible wild forest of passions, well preserved by the lion of delusion (मोह).

20

That, beings though possessed of natural antipathy are quite pacified at the sight of the great is the charm of the force of equanimity. This is the supreme magnificence of the Supreme Soul.

२१

अनिच्चभावाइअभावणाओ
महेसिणा बारह भाविआओ ।
विभावणा ताण ममत्तरूव-
तमप्पणासे समया फुरेइ ॥

२२

देहो न निच्चो विहवो न निच्चो
भोगा न निच्चा विसया न निच्चा ।
विणस्सरो एस समो पवंचो,
न किं पि अत्था-विसओ इहत्थि ॥

२३

नरेसरा चक्कधरा सुरेसरा
जोगीसरा वा भुवणत्तयस्सरा ।
सव्वे वि मच्चुस्स उवेंति गोअरं
भवे इहं को सरणं सरीरिणो ? ॥

२४

दुक्खाणि दुक्कम्मविवागकाले
होअन्ति उग्गाणि तणूधरस्स ।
पहुप्पए के वि न तस्स ताणे,
मग्गोवदेसा सरणं तु सन्ता ॥

21

The light of equanimity flashes when the darkness of egoism or attachment is destroyed by means of contemplation of twelve mental reflections beginning with phenomenal evanescence, propounded by great sages.

22

Anitya-Bhāvanā:-Body, wealth, enjoyments and objects of senses are all liable to destruction. All the phenomenal world is transitory. There is nothing here reliable.

23

Asharana-Bhāvanā:-When kings, paramount sovereigns, Indras, lorldly Yogis and lords of the three worlds, are all inevitably doomed to destruction [are within the reach of death], then whose protection could be resorted to by embodied beings ?

24

At the time of the maturation of evil Karmic forces, terrible miseries befall embodied beings. None is able to protect them. The good—the sages are considered to be the refuge only on account of their showing a right path.

२५

भवण्णवो जम्म-जराऽ-वसाण-
पाणीअपुण्णो सर-वाडवो अ ।
संमोह-आवत्त-विवत्ति-मच्छो
कुओ णु सोक्खं इह एरिसम्मि ? ॥

२६

पमाणिणो संति सया सरीरी
इहऽत्तमाणा भव-भीम-रण्णे ।
काऊण पावं सपरत्थभंगो
किलिस्सए पेच्च बहुं अताणो ॥

२७

विलक्खणो बाहिर-विस्स-विस्सा
सच्चिम्महाणंदमओ खु अप्पा ।
इणं सरीरं फुडमन्नमप्पा
को णज्जए ता भुवणे अणन्नो ? ॥

२८

मला सवंतो नवहिं सएव
देरेहि काओ असुइस्स गेहं ।
को तस्स मोहा अथिरस्स रोआऽऽ-
लयस्स अप्पाण-हिअं हणेज्जा ? ॥

25

Sansāra--Bhāvanā:--The ocean of worldly existence is full of the waters in the form of birth, old age and death, and has the submarine fire in the form of cupid, whirlpool in the form of ignorance, and fishes, alligators, etc. in the form of calamities. In such a world [Sansāra] how can we look for happiness ?

26

Ekatva--Bhāvanā:--The embodied souls come and go alone in this terrible forest of the phenomenal world. In this revolutionary world the embodied beings, having committed sins for themselves and others, go alone to the other world and alone experience distress [as the fruit of their evil actions], being without any shelter.

27

Anyatva Bhāvanā:--The soul endowed with intelligence and eternal bliss is quite separate from all outward phenomenon. When this body is evidently separate from the soul, what other thing is to be identified with this soul ?

28

Ashuchi Bhāvanā:--This body, from which continually flows impurity through nine openings, is an abode of dirt. Who may be indifferent to one's spiritual good by being attached to the body which is ephemeral and an abode of diseases ?

२९

जोआ मणो-वाय-सरीरकम्मा

ते आसवा कम्मनिओअणेण ।

बंधन्ति कम्मं असुहा सुहाओ

जोगाउ देही असुहं सुहं हि ॥

३०

जहा जलं गेण्हइ जाणवतं

छिद्देहि, कम्मं तह देहधारी ।

रंधेहि जोगेहि सुहासुहेहि

असिंस थिए नित्थरणं न होइ ॥

३१

निरोहणं जं पुण आसवाणं

स संवरो वुच्चइ कोविएहिं ।

विहावणा आसव-संवरस्स

मणो भवोदासिदसो भवेइ ॥

३२

कम्मक्खओ कत्थइ निज्जरत्ति

दुहा सकामेअर-भेअओ सा ।

पागो हि कम्माण जहा फलाणं

सयं उवाया अवि निव्वलेइ ॥

29

Āsrava Bhāvanā:--Yoga is here the activities of the mind, speech and body; and it being the channel of the influx of Karmic forces is designated Āsrava. Embodied souls assimilate Karmic forces good or bad, according to their good or bad Yoga.

30

As a vessel with holes admits water, so the embodied soul attracts good or evil actions [Karmas] through the holes in the form of good or evil Yogas. As long as this Asrava [channel of Karma] prevails, nobody gets out of this phenomenal world [Sansāra].

31

Samvara Bhāvanā:--The learned call the stopping of this Asrava—the channel of Karmic forces, Samvara. The reflections of Asrava and Samvara bring on indifferent attitude of mind to worldly affairs.

32

Nirjarā Bhāvanā:-The destruction of Karmic forces is called Nirjarā. It is secured in two ways: volitional or non--volitional. they [Karmic forces]reach maturity of their own accord like the fruits on the trees or by the employment of expedients.

३३

लोओ समग्गो जड-जीवपुण्णो
जहा तहा तप्परिचिंतणं जं ।
सा भावणा लोगविआररूवा
मणोवसीकारफलप्पहाणा ॥

३४

सरीरिणो उद्धरिउं दुहाओ
पवेइओ केरिसधम्ममग्गो ।
लोअस्स लोगुत्तरपुंगवेहि
जो नेइ कल्लाणपयं अहत्थं! ॥

३५

धम्मो खमा मद्दवमज्जवं च
सोअं च सच्चं तव-संजमा य ।
चाओ तहाऽकिंचणया य बम्हो
इच्चेवमुत्तो दसहा सुहाय ॥

३६

कम्मे किलिट्ठे अबलीभवन्ते
लद्धे वि जोग्गे नर-जम्मणम्मि ।
अहत्थकल्लाणपहाणुकूला
तत्तप्पईई बहुदुल्लहत्ता ॥

33

Loka--Bhāvanā:—Reflection on the world full of animate and inanimate objects [as it appears to be or it is], is Loka--Bhāvanā. Such meditation is highly conducive to the subjugation of mind.

34

Dharma--Bhāvanā:—The Supreme Sages have propounded the grand truth [Dharma] for the extrication of embodied beings from miseries, which [the grand truth--Dharma] leads to the real welfare.

35

Dharma is said to be tenfold:--forbearance, tenderness, candour, purity, truth, austerity, restraint, renunciation, propertylessness and celibacy. This is the excellent path leading to happiness.

36

Bodhi-Bhāvanā:--This glorious human birth is secured when the severe Karmic forces are weakened. Even then it is very difficult to obtain the real power of discrimination [Bodhi-Ratna] which is the first instrument of the achievement of real welfare.

३७

एआरिसीहिं खलु भावणाहिं
सुवासिअंतक्करणो मुमुक्खू ।
ममत्तथूणावहरिज्जमाणं
संरक्खिउं सक्कइ सम्म-लच्छिं ॥

३८

समत्तमालंबिअ झाणभावरे
सम्मं विणा तत्थ कए विडंबणा ।
झाणं समायाइ जहा जहुन्नइं
तहा तहऽऽवरणं विलिज्जइ ॥

३९

झाणं समत्तेण विणा न होइ
सम्मं न कोआसइ झाण-हीणं ।
परोप्परावेक्खणओ अमूणि
संपाविरे उक्करिसं दुवे वि ॥

४०

अवि दारुणपावकारिणो
परिचित्ता सुहजोगसाहणे ।
परमं समुवागया पयं
सयलं कम्म-मलं पखालिउं ॥

37

The aspirant after emancipation whose heart is well scented with these reflections, becomes strong enough to preserve the glory of equanimity from being seized by a plunderer in the form of egoism.

38

Concentration is well secured by resorting to equanimity which being absent meditation cannot be well accomplished, on the contrary the under-taking of meditation proves causing degradation. The more the meditation progresses the more the Karmic forces enveloping the soul, are removed.

39

Concentration is not attained without equanimity, and equanimity is not elevated without concentration. Both being interdependent one renders the other steady and **vice versa.**

40

The embodied souls, though they were encumbered with heinous sins, attained, being turned to the path of auspicious yoga, to the highest state [final beatitude] by the washing off of all Karmic dirt.

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस-

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

झाण-सामग्गी णाम पंचमं पयरणं
समत्तं ।

झाण-सिद्धी ।

१

अप्पस्सरूवं खलु मोक्ख-तत्तं
तं नऽप्पसुद्धीअ असिद्धयाए ।
अप्पस्स सुद्धी अ कसाय-हाणं
णज्जेज्ज तम्हा तहिमेव मुत्ती ॥

२

सुद्धो तवो अप्परहस्सरूवो
तं नाणजोगं निगदंति सन्ता ।
सव्वक्किआसाहणसज्झभूओ
अणंतरं निव्वुइ-कारणं सो ॥

३

न आ किआ उव्वदसं गयाणं
आवस्सई सा ववहार-मग्गो ।
गुणावहत्थि त्ति परंपराओ
निव्वाण-संपाडगया अमूआ ॥

४

किआ अवेक्खिज्जइ अक्खलंती
अब्भासिणो चित्त-विसोहणत्थं ।
आरूढजोगा उ महाणुभावा
समप्पवाहे निरया भवंति ॥

1

The real nature of Soul is itself Moksha [Absolution], which is impossible in the absence of spiritual purification, which, in its turn, consists of passionlessness. Therefore, Moksha lies in passionlessness.

2

The meditative absorption in the nature of one's own Self is the pure and highest austerity [Tapa], It is called by the wise the Jnāna-Yoga—the Yoga pertaining to knowledge. It is the only aim of all [religious] activities, and it is the direct means of final beatitude.

3

The performance of the daily religious ceremonies, which is not necessary for those who have reached the higher plane, is beneficial to those who are engaged in the ordinary course of life. The Karma-Yoga is thus a sure, though indirect, means of Perfection.

4

The careful performance of good actions [religious ceremonies] is necessary to a beginner for the sake of purifying his mind; but the high-souled ones, who have reached the plane of Yoga, enjoy the unshaken quietude in the spiritual plane.

५

मणो थिरीभावमुवागओ वि
रओबला झत्ति चलीहवेइ ।
उत्थंघए तं पुण सुप्पयत्ता
अब्भासओ साहणजागरूओ ॥

६

लोलेसु लोलं खलु विसमंग
कज्जं परं निग्गहणं च तस्स ।
तिव्वो अवेक्खिज्जइ तत्थ जत्त
तयत्थमब्भासपरेण भव्वं ॥

७

समब्भसेउं सुहकम्मजोगं
समुज्जलं जो समयं पवन्नो ।
तथा उदासीणमणोदसस्स
लेवावहो तस्स भवे न कम्मो ॥

८

थिअं समासाइअ मोअए णो
न वऽप्पिअं पाविअ जूरए ओ ।
स किंकरीभूअहिसीअगाम
आरूढजोगो खलु वीअराओ ॥

5

The mind though steadily fixed, quickly loses its balance through the force of Rajas; but a wakeful student in the practice of Yoga, controls it by right efforts.

6

Mind is the foremost of all fickle things. To control it, being the most difficult thing, requires a very keen effort. For this purpose one should be assiduous.

7

The high-souled one, who after having properly practised the Karma-Yoga, develops the sublime sense of equality, is always indifferent [to the world] and so is not affected by his actions.

8

The dispassionate one, who does neither take delight in the attainment of a cherished object nor does he feel sorrow on getting what is unpleasant, and who has enslaved all his senses, is said to have reached Yogihood.

९

निब्भीइओ निच्चलनासिअग्ग-

दिट्ठी पसन्नाणण-पुंडरीओ ।

सिलिट्ठ-ओट्ठो अणफासमाणो

रया रएहिं विगयप्पमाओ ॥

१०

छिहाविमुक्को निअभूहणे वि

बहुत्तसंवेगसरोनिमग्गो ।

अमत्तकारुण्णनिही भवाओ

परंमुहो दट्ठु-पमोअओ अ ॥

११

एवंविहो निट्ठिअकम्मजोगो

समाहिअप्पा सिरिमाणजोगा ।

झाणे पवेसं कुणए सुघोर-

कम्माडवीडाहदवाणलम्मि ॥

(तीहिं विसेसयं)

१२

कुसील-नारी-पसु-संढवज्जं

ठाणं विवित्तं उवगम्ममच्छं ।

णाणासणाणं पि थिरं सुहं च

जमेव भासेज्ज तमासएज्ज ॥

9—10—11

The tranquil-minded sage who is free from fear, who has his eyes fixed on the tip of his nose, with his lotus--like face full of joy, with his both lips closed and with his teeth not touched, who is devoid of inertness, who is quite indifferent to his body, who is merged in the lake of great Samvega [spiritual wisdom or a keen desire for spiritual emancipation], who is full of intensely sympathetic emotions, who is averse to the worldly enjoyments, who is an object of exquisite joy to the beholders, and who has completely practised the Karma--Yoga and has exalted his soul by Jnāna Yoga as well,—such a yogi enters the conflagration of contemplation burning the forest of terrible Karmic forces.

12

A solitary place unfrequented by women, animals, impotent persons and men of low habits is necessary for proper meditation. That posture which he thinks to be steady and comfortable among the various postures, should be selected.

१३

झाणाय कालो वि मओ न को वि
जस्सिं समाही समओ स सस्सो ।
ठिओ निसण्णो सइओ वि झाया
झाएज्ज झाऊण निआणुकूलं ॥

१४

झाणस्स सिद्धीअ वदंति विण्णा
आवासयत्तं दढभावणाणं ।
मित्तिं पमोअं करुणं उवेक्खं
जुञ्जेज्ज, तं झाणमुवक्कमेइ ॥

१५

अप्पाण-दिट्ठिं पविकासिऊण
देहिस्स सव्वस्स वि सव्व-लोए ।
विसुद्धपेम्मा हिअ-चिन्तणं जं
भासिज्जए सा विउहेहि मित्ती ॥

१६

गुणेहि थिप्पन्ति समुज्जलेहि
जे के वि लोअम्मि महाणुभावा ।
गुणेसु तेसिं बहुमाणभावो
पमोअभावो परिवेइअव्वो ॥

13

There is no fixed time for concentration. That time is the best when mind is steadily calm. One may meditate, sitting, standing or lying down. That posture may be adopted, which is suitable for concentration.

14

The wise admit the necessity of firm thoughts [Bhāvanās] for facilitating Dhyāna [meditation]. Bhāvanās are of four kinds:--friendship, joyfulness, pity and impartiality. These feelings [Bhāvanās] should be cultivated, because they strengthen contemplation.

15

To cherish auspicious feelings for the good of all the beings in the world that all beings may be happy and none may do sinful deeds, is called Maitri--Bhāvanā, which is really awakened by the elevation of the spiritual view.

16

The feelings of reverence for the virtues of whatever persons shining by the excellence of merits, is called the Pramoda—Bhāvanā.

१७

दीणेसु दालिद्द-उवद्दुएसु
लुक्केसु भीएसु किलेसिएसु ।
वित्ती पडीआर-परायणा जा
कारुण्णभावो परिकित्तिओ सा ॥

१८

चिंतहि चित्तं भुवणं भवीहिं
विचित्तकम्मेरिअचिट्ठिएहिं ।
दट्ठूण मज्झत्थगई उविक्खा,
दुट्ठेसु दुट्ठायरणं किमत्थं ? ॥

१९

भवेइ झाणं धुवमा मुहुत्ता
एगग्गसंपच्चयलक्खणं तं ।
आणं अवायं च विवागतत्तं
संठाणमालोअइ एत्थ जोगी ॥

२०

आलंबिऊणं पुरिसुत्तमाणं
आणं अबाहं परिचिंतणं जं ।
वत्थुस्सरूवस्स जहत्थरूवं
आणाभिहं तं पवदंति झाणं ॥

17

The desire to lessen the miseries of those who are helpless, poverty--stricken, diseased, frightened and distressed is called the Karunā Bhāvanā.

18

The wise ones assume indifferent attitude looking at the strange world full of beings varied on account of their diversified actions instigated by strange Karmic forces. Of what use is evil action against the wicked ?

19

Dhyāna continues for one Muhurta [Forty-eight minutes]. It is defined as the continuous unruffled meditation. The Yogi in Dhyāna contemplates Ājnā, Apāya, Vipāka and Sansthāna.

20

Ājnā--Dhyāna:--To contemplate truth in its true nature by following the infalliable injunction of Sages of spiritual eminence is called the Ājnā Dhyāna.

२१

अज्झप्पमग्गेण विणा भवम्मि
भमीअ अप्पाऽयमणंतकालं ।
रागाइदोसेक्कवसीभवन्ता
निरिंति नावायमहाडवीओ ॥

२२

मोहंधयारंधलमाणसेण
कयं न किं किं कलुसं मयाइ? ।
नरे तिरिच्छे नरयम्मि घोम्मं
दुक्खं न किं किं उवगम्मए इ? ॥

२३

गहीरसंसारदुहण्णवे मे
कालो बुडंतस्स गओ समग्गो ।
कस्साऽवराहो अवरस्स एत्थ?
अयं पमाओ मम बालिसस्स! ॥

२४

बोहिं पि संपाउणिउं मइ ब्व
दुट्ठा मणोवायसरीर-जोगा ।
पज्जालिओ सोवरि धूमकेऊ!
एत्थावराही अवरो भवे को? ॥

21

Vipāka--Dhyāna:—This soul is wandering from time immemorial in this world-revolution, as it did not resort to the spiritual path. Beings subject to passions such as attachment, hatred etc. cannot themselves get out of the dense forest of distress.

22

Ah! what variety of sins have I not committed—I, whose mind is over--darkened by infatuation? Oh! what terrible miseries have I not undergone in the hell and in the animal and human lives?

23

My whole time is totally wasted in being immerged in the deep ocean of the miseries of the world [Sansāra]. Whose fault is it? It is my own foolish self.

24

Though I obtained the knowledge of reality, I caused the fire [of misery] to burn on my head through the evilness of the mind, speech and body. Whom I can find fault with! Surely I and I alone!

२५

साहीणमूप अवि मुत्तिमग्गो
मोहा कओ मे सयमप्पघाओ! ।
अचेउ भिक्खं जह लद्धरज्जो
मोक्खे सतंते वि भमो तहेस ॥

२६

एवं हि रागाइअदूसणाहि
आया अधाया परिचिंतणीआ ।
अहिं उवाया अवि तप्पणासे
झाणं विइज्जं तमवायणामं ॥

२७

उदीरिओ कम्म-फलं विवागो
सुहासुहत्तेण य सो दुभेओ ।
दव्वाइजोगाउ अ चित्तरूवो
सरीरिणो साऽणुहवं समेइ ॥

२८

आणंदसंपाडगदव्वजोगा
सुहो, तयन्नो विवरीअदव्वा ।
खेत्ते निवासा सुगिहाइअम्मि
सुहो, तयन्नो पडिकूलखेत्ते ॥

25

Though the path of absolution was at my disposal, yet I lowered my own soul through illusion! Just as a man who has got a kingdom goes begging, so I wandered in this world, though absolution was within my reach!

26

In this manner the Dhyāna in which one meditates on the obstacles or difficulties arising from attachment and such other passions, and on the means to surmount them, is called Apāya Dhyāna.

27

Vipāka [Maturation] is the result of Karma. It is of two kinds, good and bad. It is variously experienced by the embodied souls through its association with matter, space, time, disposition of mind and existence.

28

The good Vipāka [maturation] of Karmic forces associated with matter [Dravya] is seen in having pleasant objects, and the bad Vipāka, in having unpleasant objects. The good Vipāka associated with space is in the residence in comfortable houses etc., while the other Vipāka, in the residence in uncomfortable dwellings etc.

२९

सुहे वसन्तप्पहुडिम्मि काले
सुहो, तयन्नो विवरीअकाले ।
पसाय-तोसाइअ-चित्तभावे
सुहो, तयन्नो विवरीअभावे ॥

३०

सुदेव-मच्चाइअसब्भवेसु
सुहो, तयन्नो अ परत्थ वेओ ।
इच्चाइजोगा इअ चित्तरूवं
चिंतेज्ज कम्मस्स फलं तिइज्जे ॥

३१

अप्पप्पइट्ठं गयणं अणंता-
णंतं अमुत्तं सयलाहिवासिं ।
मज्झम्मि लोओ तह उड्ढ-मज्झाऽ-
होभागओ ओ तिजगस्सरूवो ॥

३२

झायंति एअस्स अहत्थरूवं
झाणे तयब्भासपरा चउत्थे ।
मग्गाण संपज्जइ सुद्धधम्म-
झाणे ससंवेज्जमइंदिअं सं ॥

29

The good Vipāka in connection with time is seen in having the pleasures of spring etc., while the bad one is the reverse of it. The good Vipāka through mental emotions is the good feeling of the pleasure of mind, while the bad one is the reverse of it.

30

The good Vipāka through the births is in the life as a happy god or a happy man etc., while the bad one is the reverse of it. Thus are thought of the various results of the Karmic forces associated with Dravya and the others, in the third Dhyāna named Vipāka.

31

The formless and endless ether is everywhere supported by its own self, in the middle of which is this region [Loka], whose three parts viz. the upper, the lower and the middle are styled the upper Loka, the lower Loka and the middle Loka respectively.

32

The subtle nature of the above-said world is thought in the fourth kind of Dhyāna. In such a spiritual Dhyāna there is obtained happiness which is intuitional and beyond the domain of senses.

३३

झाणप्पहावेण लहंति पेच्च
महिड्ढिसालिं तिदिवं सुपुण्णा ।
पुणो निजम्मं उवगम्म चाइं
जोगस्स मग्गे पयइं कुणंति ॥

३४

निसुट्ठकोहा लुअमाण-लोहा
पलोट्टमोहा पहुजोग-बोहा ।
अकामबोहा कयचित्तरोहा
भवंति ते साहिअअप्पसोहा ॥

३५

झाणं सुक्कं तओ ते परममुवगया पुण्णपुण्णोअकत्ता
पुण्णज्जोइं समग्गावरणक्खवणओ केवलण्णाणमेंति ।
धम्मं नीसेसदुक्खप्पसमणपवणं पुण्ण-पुण्णं दिसन्ते
पुण्णाऊ जंति पुण्णा परममयपयं सच्चिआणंदरूवं ॥

३६

अस्सच्छद्दप्पणसमा भवचक्कवट्टिणो
जो अप्पसोहणपरो स हवेइ ईसरो ।
मोहाकुलो भमइ, मोहखवण निम्मलो
ईसत्तणेण पयडीहवए सरूवओ ॥

3

Through the power of Dhyāna highly meritorious persons habituated to spiritual Dhyāna, obtain heaven full of very great prosperity, in the next world. They are again born in a noble family and progress further on the path of Yoga.

34

Those high--souled persons who are highly conversant with Yoga, progressing further on the path of Yoga, eradicate all passions—anger, arrogance, greed, attachment and infatuation, and getting complete mastery over their mind, achieve the full purity of soul.

35

Those then attain the supreme Shukla-Dhyāna, and annihilate all the destructive Karmic forces and being perfectly pure, acquire Kevala--Jnāna--the climax of the elevation of knowledge. And then they preach to the world Dharma [the truth] which shows the path of the subsidence of all miseries, and after phenomenal death those Perfect Souls attain the highest status of Sat-Chit-Ananda.

36

Beings wandering in Sansāra, are like a dirty mirror. Among them the soul which endeavours to purify itself, having attained perfect purity, acquires the status of God. The soul, when ensnared by illusion, wanders in Sansāra, and when relieved from it, is God.

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस-

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

झाण-सिद्धी णाम छट्ठं पयरणं
समत्तं ।

सप्तमं पयरणं

जोगस्सेणी ।

१

माणसवित्तिनिरोहं
संपण्णाएअरेहि भेयहिं ।
जोगं वदंति विण्णा
झाणविसेसो इहं पढमो ॥

२

वित्तिक्खयस्सरूवो
बीओ णेओ, मणस्स वित्तीओ ।
सव्वा झिज्जंति तया
केवलणाणं पयासेइ ॥

३

देहस्स य वित्तीओ
जया निरुद्धा भवंति तक्कालो ।
जोगो भिज्जइ णेवाऽ-
संपण्णाया सिवद्दारं ॥

४

अज्झप्पं भावणा झाणं
समया वित्तिसंखओ ।
इच्चेवं पि महप्पाणो
अक्खासी जोगपद्धइं ॥

1--2--3

Restraining the functions of the mind is called Yoga by those well-versed in the Yoga philosophy. The Yoga is twofold:--Samprajnāta & Asamprajnāta. The former is a particular kind of Dhyāna. The Asamprajnāta Samādhi is characterized by the destruction of the functions of the mind. When all the functions of the mind cease, the Knowledge of the Absolute--Kevala Jnāna arises. That Yoga in which the functions of the body cease, is also not different from the Asamprajnāta Yoga, and is also the entrance of Absolution.

4

Those who are adept in Yoga, have also laid down five kinds of Yoga:--Adhyātma [spiritual inclination], Bhāvanā [Reflection], Dhyāna [Meditation], Samatā [Equanimity] and Vrittikshaya [Eradication of the functions of the mind].

५

इच्छा य सत्थं च समत्थया य
इत्थं पि जोगस्स भणीअ भेआ ।
अज्जो सुबोहस्स पमाइणो वि
जो धम्मकम्मायरणाहिलासो ॥

६

विसुद्धसद्धस्स सुजाणिणो अ
पमायवज्जस्स अहस्सलत्ति ।
जो धम्मजोगो वयणाणुसारी
स सत्थजोगो निगदिज्जई अ ॥

७

ईयम्मि जोगे पहुयं गयस्स
सत्थाऽपसज्झाणुभवेगगम्मो ।
उदेइ जो अप्पसमत्थयाए
सामत्थजोगो परिभासिओ सो ॥

८

न सिद्धिसंपाडणहेउमेआ
सव्वे वि सत्था उवलब्भबोहा ।
सव्वण्णुआ तो इहरा हवेज्जा
ता 'पाइम'ण्णाणगओ स जोगो ॥

5

Ichhāyoga, Shāstrayoga and Sāmarthya-yoga are also divisions of Yoga. The first of these is Ichhāyoga where one though knowing well and already desirous of performing religious practices, is lazy. [The desire of advancing on the way to spiritual good is Ichhāyoga].

6

It is called Shāstrayoga where the degree of right belief and that of right knowledge are higher than what it is in the Ichhā yoga, and where laziness is destroyed and where the practice of religious ceremonies is in conformity with sacred scriptures according to one's capacity.

7

The wise persons call it Sāmarthya-yoga which, perceptible only to such intuitional perception as is unattianable even with scriptural knowledge, is achieved by his pre-eminent spiritual exercises by the great sage conversant with the practice of Yoga through scriptures.

8

All the special means for the achievement of Perfection are not capable of cognition through scriptures. If it be so, Omniscience can be obtained by the studies of scriptures only, but it is otherwise. So this Sāmarthya yoga is connected with intuitional knowledge [Prātibha--jnāna]

९

तं पाइअं केवलणाण-भाणु-
पुव्वावगासं अरुणोदयाभं ।
'रिअंभरा', 'तारय' एवमाइ-
णामाणि तस्सिं अवरे वयंति ॥

१०

संनासरूवो अयमत्थि जोगो
स धम्म-जोगेहिं भवे दुमेओ ।
तेसु य अज्झो खवणावलित्थे
सेलेसिमायस्स दसं बिइज्जो ॥

११

अप्पा समासाइअ जोगमज्जं
अणंतयं फोरइ अप्पविज्जं ।
हंतूण मोहावरणंतराया
सज्जो सिआ केवलणाणभाली ॥

१२

एत्तो अजोगो वि मणोवयंग-
वावाररोहा परिपुण्णयाए ।
मटोव्वयणं सह जोअणेण
जोगो भवंभोनिहिरोहरूवा ॥

9

The morning light precedes the rise of the sun in the morning, similarly Prātibha-Jnāna [the intuitional divine knowledge] precedes the absolute Knowledge [Kevalajnāna]. Other Yogis even designate this knowledge as 'Ritambharā' [holding to the truth] or 'Tāraka' [spiritual clearness.]

10

This Yoga is also known as Sannyāsa Yoga. It is of two kinds: Dharma-Sannyāsa and Yoga-Sannyāsa. The first of these is practised in the state of Kshapaka--Shreni [the eradicative route], and the other, in the state of Shaileshi [rock--like firmness].

11

Having attained the first [i. e. Dharma--Sannyās] Yoga, the soul manifests its infinite power; and having destroyed all the destructive karmas [Moha, Jnāna--Darshana-āvarana and Antarāya] at once becomes divine soul endowed with infinite Knowledge--Kevala--jnāna--becomes the embodied god omniscient or omnipotent.

12

The second Yoga, i. e. Yoga--Sannyāsa is not any meditation, but it is such a state or an effort where all the functions of mind, speech and body are stopped in every way. So it is Ayoga on account of the stopping of all movements inner or outer. It is also called Yoga, because it leads on to the state of Absolute Freedom. This Yoga is the shore of the ocean of worldly existence.

१३

जोगा इमा तक्खणओ अकम्मी-
सन्तो सिवं पावइ मुक्कदेहो ।
सेसाणि कम्माणि हि केवलम्मि
लद्धे, खणेणेव विणासए सो ॥

१४

हेट्ठत्थिअं लाउफलं जलम्मि
उड्ढं जहा गच्छइ लेवणासे ।
उड्ढं तहा गच्छइ सव्वकम्म-
लेवप्पणासा विमलो परप्पा ॥

१५

अयं सहावो वि मओ बुहाणं
जं जाइ कम्मावगमम्मि उड्ढं ।
उड्ढं वयंतो अवचिट्ठए सो
खणेण लोअग्गगए परप्पा ॥

१६

तओ अहो एइ न गारवस्सा-
भावा, न यऽम्मो अणुवग्गहत्ता ।
अपेरगत्ताहि न वा तिरिच्छं
लोअस्स अग्गे स्थिओ भवे तो ॥

13

This Yoga is acquired at the last moment of life by the Omniscient. By means of this Yoga being in a moment destitute of all Karmas the soul relieved from the body, attains absolute freedom. The Karmic forces, which remain at the time of the attainment of Omniscience, [Kevalajnāṇa], are completely destroyed in a moment under this Yoga.

14

As the gourd which stands firm at the bottom of water, floats on the water when the dirt with which it is besmeared is cleared off, so the perfectly purified soul goes up when the plastering of moral impurity of all Karmic forces is destroyed.

15

It is the nature of the soul to go up when it is free from all Karmic forces. The ascending Supreme Soul at once reaches and abides in the topmost part of Loka.

16

Thus the superior spirit does not descend from this plain owing to the absence of heaviness or weight. It does not ascend higher for the want of auxiliary motion. It does not progress forward in an oblique direction without being assisted by initial velocity, consequently its proper abode is at the top of the phenomenal world.

१७

महेसरा ते परमेसरा ते
सयंभुणो ते पुरिसुत्तमा ते ।
पिआमहा ते परमेट्ठिणो ते
तहागया ते सुगया सिवा ते ॥

१८

स ईसरो हे सुहभागधेआ!
मे माणसे होज्जउ हंसकप्पो! ।
अम्बू उवाओ परमप्पलाहे
महत्तपुण्णो परिवेइअव्वो ॥

१९

आलंबणं भवइ जारिसमेरिसी खु
संपज्जए परिणई इअ सव्वणायं ।
आलंबणं परमनिम्मलवीअरागो
चे घेप्पए नणु तया किमवक्खणिज्जं ? ॥

17

These Perfect Souls are Maheshvaras, Parameshvaras, Svayambhus, Purushottamas, Pitāmahas, Parameshthis, Tathāgatas, Sugatas and Shivas.

18

O good lucky persons! let this divine Lord be seated as a swan on your lotus-like heart; or let Him enlighten your heart like the sun. Keep this constantly before your mind that this is the essential means for the attainment of the Supreme Spirit.

19

It is within the cognizance of all that the soul takes within itself the form or impressions of the objects meditated upon. What desires remain [unsatisfied] when the dispassionate Supreme Spirit, perfectly unsullied is resorted to?

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस-

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

जोगस्सेणी णाम सत्तमं पयरणं
समत्तं ।

अट्ठमं पयरणं

अंतिम-सिक्खा ।

१

अणंतसत्ती खलु एस चेअओ
पवेइउं तं जयए महोदओ ।
सव्वं पयासेइ तहिं पयासिए
सव्वं तमिस्सं अपयासिए तहिं ॥

२

मोहप्पणासेण य तप्पयासणं
मोहप्पणासो वि अ तत्त-चिंतणा ।
चिंतेज्ज-को हं भव-संगमो अ को
अन्नं किमन्नं किमिणं सुहासुहं ॥

३

तत्तावबोहप्पभवस्स जस्स
विआरणस्सऽब्भसणं न अत्थि ।
आयाणुजायस्स पिहज्जणस्स
न तस्स वेरग्गमुदेइ साहुं ॥

४

न साहुवेरग्गविवज्जिअत्ते
कल्लाण-मग्गे हवए पवेसो ।
एवं च होज्जा विहलो निजम्मो
विआरणं तेण समब्भसेउ ॥

1

This spirit is the receptacle of limitless powers. Only the fortunate one endeavours to realize it. When this spirit shines, all the objects are illumined and when it does not, all the objects are enveloped in darkness.

2

The soul shines when infatuation is totally destroyed. The destruction of infatuation results from the reflection of Truth [Tattvas]. One should think of, who I am, why this worldly existence or wandering in Sansāra is, what happiness and misery are and what this phenomenal expansion is.

3

True renunciation does not arise in an ordinary man who is a mere imitator and who is not accustomed to reflection, the cause of developing the knowledge of Truth.

4

And no one can enter the path of absolution without real renunciation. Thus human life would be wasted. So one should be devoted to maintaining good thoughts [Bhāvanās.]

५

एक्कस्सहावा न हि सव्वलोआ
विचित्तकम्माणुगमा भमंता ।
आउस्स-धी-सत्तिविचित्तयाए
न मग्गमेगं अरिहंति सव्वं ॥

६

समग्गसामग्गणुकूलया वि
सव्वाण देहीण न संभवेइ ।
भवंति सव्वे अरिहा न तम्हा
सामन्नओ जोगपहाहिरोहे ॥

७

कुज्जा जहासत्ति तहावि णूणं
कायव्वमप्पुन्नइमावहंतं ।
मग्गे पयाणे सणिअं पि ठाणं
चिरा वि पाविज्जइ पावणिज्जं ॥

८

चित्तस्स दोसा अवनेउमेव
धम्मस्स सत्थाणि निओइआणि ।
कुज्जा अओ कारणओ जहत्थं
किआविहिं निम्मल-भावणाए ॥

5

All people wandering [in this world] by their varied Karmic forces, are of diversified natures. On account of the diversity in age, intellect and power, all persons do not deserve to act in one and the same way.

6

It is impossible to conceive that all embodied beings can command facility with regard to preparatory means. So all do not become equally fit to practise Yoga.

7

Yet one should indeed strive to exalt one's soul according to one's abilities. One, though moving slowly on the right path, reaches the goal surely even after a long time.

8

Religious scriptures have been propounded for the sake of the removal of mental impurities. So keeping this object in view, one should perform the rituals with unsullied mind.

९

धम्मस्स तत्तं हिअयस्स सुद्धी
तयत्थमेवऽत्थि अ कम्मकंडं ।
विसोहणं होइ मणस्स जा ता
किआविही पावइ सत्थयत्तं ॥

१०

नाणापयारा अवि कम्मओगा
साहेंति सुद्धिं जइ माणसस्स ।
सव्वे वि णेआ उवओगिणो ते
तम्मेअमेत्ता कलहो न जुत्तो ॥

११

णाणाविहा कम्मविही पणीआ
णेआ अमू माणस-सोहणाय ।
एगस्स सज्झस्स हि साहणाइं
बहूणि, का तत्थ विरोह-वत्ता? ॥

१२

विमोहवायावरणाऽऽउलम्मि
वीउं असन्ते भव-चक्कवाले ।
कहिज्जए कम्म-बलेण सव्वं
सुदुल्लहत्तं पुण अप्प-सेअं ॥

9

Indeed, Dharma is said to be the purity of mind, for the sake of which alone religious rites are meant to be performed. The fruitfulness of actions is in proportion to the purification of mind.

10

Religious rites and ceremonies, even though of different kinds, should be considered to be useful if they are directed towards the purification of mind. It is not meet to dispute with regard to their diversity.

11

All religious rites and ceremonies have been propounded for the purification of mind. And as there are various means for one and the same end, their diversity is not objectionable.

12

In the phenomenal world, which is everywhere full of illusive and disturbing atmosphere, everything can be attained by activity; but the spiritual good, the most difficult of attainment, requires very great efforts.

१३

देहस्स रोगाऽऽहि-उवाहि-तावा
विणासिणो अज्ज सुवे व अस्स ।
कए अधम्मायरणं चरे को ?
जं पेच्च पाडेइ किलेस-कूवे ॥

१४

उव्विग्गमंतक्करणं जईअं
संसारदावाणल-संकिलेसा ।
अमू भवं जागरिओ सुतिण्हं
कसाय-मारा निअ-रक्खणम्मि ॥

१५

मणस्स जेआ हि जगस्स जेआ
सव्वा रमा तच्चलणे लुढंति ।
न दुग्गई नावि अ दूहवन्नं
अन्नत्थ हन्दिन्दियदासभावा ॥

१६

धम्मो अहिंसा-तव-संजमत्ति
तं सेवमाणं अणपाव-छाहिं ।
पा-वीढओ ओअरिउं हरी वि
पवंदिरे पा-वडणेण सन्तं ॥

13

For the sake of this body which is to be destroyed to--day or tomorrow owing to the distress of various kinds of diseases, agonies and disturbances, who would commit unrighteous actions which hurld down the doer into the obyse of misery in the next world.

14

He who is really disgusted with the torments of the conflagration of Sansāra, should be wakeful with all his might to protect himself from the blows of passions.

15

He who is the conqueror of his mind is the conqueror of the world. The riches of the world roll at his feet. The servitude to senses is the only way to degradation or misfortune.

16

The nature of Dharma lies in non-injury, austerity and restraint. Even Indras coming down from the foot-seat of their throne, fall at the holy feet of the saint and bow to him who adhering to the above--said Dharma, has rendered himself beyond the reach of even the shadow of sin.

१७

सीलं हणंता मइलायरेहिं
नागं परं किंतु सुवं पि भग्गं ।
मलंति, पआरिसलोलचित्ता
सजीवणं सन्तमसे खिवंति ॥

१८

असत्थयं हन्थिउमेहमाणं
णिल्लूरिउं माणसिइं गिलाणिं ।
तहा सिलोअं परिओ दुमेउं
बंभव्वयं अत्थि अमोह-सत्ति ॥

१९

दुहाणुणायस्स विणायणत्थं
अंतप्पसायस्स य साहणत्थं ।
माइ सुसीलायरणावलंबो
अखंडधीरेण मणोबलेण ॥

२०

चिंतत्तचित्ता सयला मणूसा
दुहं सयं कस्स निवेइऊणं ।
संतिं समीहेसि महाणुभाव !
सयं सि सक्को, भव सावलंबी ! ॥

17

Those who destroy the virtue of Brahmacharya by their misbehaviour, not only ruin their body, but their fortune also. Such fickle--minded persons throw their life in terrible darkness.

18

To cure physical restlessness, to dispel mental dejection and to restore reputation the observance of Brahmacharya is the most unfailing power.

19

For the removal of calamities and for securing mental serenity it is necessary to observe the vow of Brahmacharya with the uninterrupted firmness of mind.

20

All men are overtaken by anxiety. Before whom do you wish to tell your sorrowful tale of misery for redress? Depend upon yourself! You are yourself possessed of ability.

२१

आसज्ज मग्गं सयमेव वंकं
सरीरधारी दुहिआ भवंति ।
निक्कंटया मज्झिमपद्धई उ
सया सयायारपरायणत्तं ॥

२२

असण्हपण्णो वि चरित्तसाली
पुण्णो अ धन्नो अ सुभागधेओ ।
भयस्सइस्सावि मईअ पाडि-
प्फद्धी वि हीणो न सयायरो चे ॥

२३

सुही दलिद्दो वि संतोसभावा
दुही नरिंदो वि अतोसभावा ।
सुक्खं च दुक्खं च जहत्थयाए
तोसे अतोसे अ मणस्स अत्थि ॥

२४

मणप्पसाओ हि सुहस्स लक्खणं
मणऽप्पसाओ पुण दुक्ख-लक्खणं ।
सयायरो एव सुहस्स कुंचिआ
फोरेज्ज टीणं तहि अप्प-वीरिअं ॥

21

By the deviation from the right path, embodied beings themselves invite misery. The unobstructed general way to happiness is to live always a righteous life.

22

A man of good character though knowing little or wanting in intellectual power, is pious, fortunate and blessed; while one of misconduct though a rival to Brihaspati in his brilliancy of talent, is of a low position or of a mean type.

23

Even a poor man is happy by his contentment, while even a king is unhappy by his covetousness. Really speaking contentment is the origin of happiness and covetousness, of misery.

24

The comfort of the mind and its uneasiness are the characteristics of happiness and misery respectively. The only key to happiness is good conduct, for constantly adhering to which one should make one's strength alive or forceful.

२५

उस्सेअफुल्लीभविउं न जुत्तं
थुणेज्ज चे तुं कइवाहलोआ।
सकाल-निंदा खलु संझराय-
चला विचित्तो हि जगस्सहावो॥

२६

असूअ-डड्ढो अहिमाण-डट्ठो
परत्थ लोहाऽऽढिअनिट्ठुलत्तो।
इब्भो वि दुक्खं जिअए विमूढो
आढत्त-सस्सेअउदक्कभंसो॥

२७

सक्को भवं चे न परोवयारो
परावयारं तु न जाउ कुज्जा।
धम्मक्किआए जइ णो पउत्ती
नाधम्मकम्मायरणं तु कुज्जा॥

२८

हिंसाइअं विस्सुअमेव पावं
पयत्तणं तत्थ न चे करेज्जा।
होज्जा सया मज्झिममग्गगो वि
ताहे वि संसिज्झइ अप्प-सेअं॥

25

It is not proper for you to boast or to be puffed up with pride, if some eulogize you. Honour and dishonour are fleeting as the colours of evening. The nature of the world is indeed strange.

26

Even a rich man if he be burning with jealousy, stinged by arrogance, cruel to others out of greed--if he be thus dull--witted, lives a miserable life. Such a man, indeed strives to destroy his auspicious future.

27

Never mind if a man cannot oblige others but he should not do nor tend to do ill to others. If a person cannot perform the special religious rites, he should at least refrain from commiting unrighteous deeds.

28

Injury and the like are well--known as sins. If a person does not commit them and constantly adheres to the path of morality, even then he is sure to accomplish his spiritual welfare.

२९

पामाणिअत्तं ववहारसुद्धी
ओचित्तिओ संयमणं च जस्स ।
सजीवणं सो सुहिअं करेइ
मोक्खस्स कप्पेज्ज य विस्सबंधू ॥

३०

जायइ अज्झप्पिअजीवणस्स
पारंभणं नायपरायणत्ता ।
मग्गाणुसारित्त–गुणेसु विण्णा
ठावीअ आइम्मि गुणं तमेव ॥

३१

सद्धाणहीणो वि परोक्खतत्ते
जिण्णासुबुद्धी गुणपक्खवाई ।
भवं सयायारपरायणो चं
कल्लाणभूमिं नियमेण गामी ॥

३२

दोजम्मजोगो जइ अत्थिअत्ते
तमत्थिअत्तं खलु नाममत्तं ।
दोजम्मपुण्णा वरमत्थिअत्ता
सोजम्मपुण्णं बहु नत्थिअत्तं ॥

29

He who is possessed of honesty, purity in dealings and proper restraint, makes his life happy, and being a friend of the universe [all the beings of the world], he becomes fit for Moksha.

30

Spiritual life begins with moral purity, which is laid down by the wise at first among the virtues leading to the right path--Margānusāri Gunas.

31

A person, even if he does not believe in things imperceptible, to senses [Paroksha Tattvas such as soul, rebirth etc.], but is desirous of knowing the truth, is an admirer of the virtues of others and is intent upon observing a virtuous life, will surely be blessed with spiritual welfare.

32

That theism is only nominal which is accompanied by wicked conduct. Atheism endowed with meritorious conduct is far better than theism conjoined with wicked conduct.

३३

न संपदायंतरकारणेण
कुज्जा मणं संकुचिअं परत्थ ।
सव्वं हि भत्ता परमेसरस्स
परोप्परं होज्जइ भाउभावी ॥

३४

न निच्छिअं किंचण कम्मकंडं
न निच्छिअं कं पि अ संपदायं ।
मोक्खस्स लाहाय वदंति संता
तल्लाहमूलं तु समत्तणे च ॥

३५

कसायनिग्घायणकम्मसीला
चारित्तसंसोहणदिण्णचित्ता ।
महासया कत्थ वि संपदाए
निस्संसयं मुत्तिदसं लहंति ॥

३६

धम्मस्स तत्तं परमत्थभूअं
वदंति सव्वे समभावविंसि ।
अपज्ज जो तत्थ सिवं स गामी
जुत्तं न धम्मंतरवेमणस्सं ॥

33

One should not be provincial to others owing to their following another sect or religion. As all are devoted to God, we should cherish brotherly attitude to one another.

34

For the attainment of Absolution there is fixed neither some special mode of rites or ceremonies nor some special sect or religion; but the source of its attainment lies in spiritual tranquillity or equanimity only.

35

Persons belonging to any sect or religion, if they are devoted to annihilate their passions and to purify their conduct, undoubtedly obtain final emancipation.

36

The real or essential principle of Dharma is unanimously admitted to be spiritual tranquillity. He who strives for it will be liberated. So it is improper to be adverse to other sects.

३७

णाणस्स साहा इह भिन्न-भिन्ना
चारित्त-तत्तं पुण एक्कमेव ।
तमेव णाणस्स फलं विधेअं
न धम्मभेए विसमो हवेज्ज ॥

३८

बुज्झेज्ज सम्मेण परो न रोसा
वेरेण वेरं समुवेइ बुड्ढि ।
बलं हि सिट्ठं भुवणम्मि पेम्मं
परप्पबोहे वि अ सूवओगि ॥

३९

अजुत्तवायस्स विसोहणं पि
अरत्त-दिट्ठेण मणेण कुज्जा ।
समस्सहावा हि महाणुभावा
सव्वत्थ, किं णाम मयंतरेसु? ॥

४०

कसायओ पाडइ संपदाय-
भत्तो वि अप्पाणमहोगईए ।
असंपदाओ वि कसायरोहा
अप्पाण-सेअं वरिअं सिरेइ ॥

37

There are various systems of philosophy, but the fundamental principle of all these is one and that is character; and this is the necessary consequence of knowledge. It is improper to have a perverse attitude towards other sects.

38

It is probable to make others understand with courteousness, but not with anger or impudence. Hostility is excited by hostility. In the whole world, love is the best of all powers. Even in enlightening others it is very useful.

39

Even the refutation of unreasonable arguments should be carried on without partiality and hatred. The high-minded are everywhere equanimous, then what to say of their being equable towards other sects.

40

A person who is subdued by passions, even though adhering to his religion, degrades his life; while a person who has subdued his passions, in spite of his not following any special sect, secures the high blessing of his soul.

४१

धम्मे इणं पावयणं समाणं
गंथाण वा आयरिआण वा वि ।
धम्मस्स सिद्धी चरिअस्स सोहे
किआपबंधेहि वि नेहरा उ ॥

४२

भवंति सुद्दा वि चरित्तवन्ता
तहा दुआई वि चरित्तहीणा ।
पइट्ठिओ को वि न जाइमेत्ता
गुणा गुणीसुं हि भवंति पुज्जा ॥

४३

मणोजएणं जइणो हवेइ
बम्हो पुणो बम्हविकासणेण ।
खया य ताणेण भवेज्ज खत्तो
कायव्वकम्मे मणणा मणूसो ॥

४४

चिंतेज्ज झेअं नर-जीवणस्स
तस्सारभूआ न हु अत्थ-कामा ।
होत्ता थिरो निम्मल-आयरम्मि
कुज्जा निअं अज्झहिअप्पयट्टं ॥

41

All scriptures and preceptors are at one with regard to the definition of Dharma. Dharma lies in the purification of conduct; otherwise, the religious rites prove fruitless.

42

Even among the classes which are said to be low, there may be persons of good conduct, while even among the Brāhmanas there may be some who are of bad behaviour. None can be considered to be superior or worthy of respect simply on account of one's birth or caste. Really speaking it is the virtues that are the object of reverence.

43

One becomes a Jaina by control over the mind, a Brāhmana, through the elevation of spiritual knowledge, a Kshatriya, by protecting others from danger and afflictions, and a Manushya, by the consideration of real duties.

44

The aim of human life should be rightly considered. Wealth and enjoyment [Artha and Kāma] are not its ideals. Being steady in good conduct one should make oneself beneficent to others.

४५

सग्गो वि दुक्खालयमामयाविणो
निरामओ पण्ण-गिहे वि खेलइ ।
आरुग्गमज्जं पुरिसत्थसाहणं
तं रक्खिउं संयमओ च्च सक्कइ ॥

४६

सच्छं जलं सुद्धसमीरणं च
सुसंगई सत्तिअभोअणं च ।
सच्छत्तजोगो सुइवायणं च
आरुग्गलाहाय परिस्समो अ ॥

४७

पच्चूह-संपत्थणमीसरस्स
कल्लाणभूअं सइ संविधेअं ।
झाऊण सेज्जा-समए वि सम्मं
पसन्न—अंतक्करणो सुवेज्ज ॥

४८

बक्कहुगेणं सयढो चलेइ
जहा तहा णाणकिआजुगेणं ।
अरहाण अप्पा पगइं करेइ
एमेव सच्छो मउरो व होइ ॥

45

To the diseased even heaven is an abode of misery, while the healthy sports gaily even in a cottage of leaves. Health is highly helpful in human activities; and its acquisition and protection depend upon self-restraint.

46

Pure water and air, good company, simple and wholesome [Sāttvika] food, cleanliness, reading good books and proper labour--these are the means essential for health.

47

Daily pray to God in the morning; and also at the bed--time remember Him, concentrate your mind on Him; and then with good thoughts and joyful emotion, fall into sleep!

48

As a vehicle moves by the co-operation of two wheels, so our soul can be elevated by *the conjunction of knowledge and practice.* This is the very way through which the soul becomes purified like a unsullied mirror.

४९

न देव्ववाया वह तुं दइन्नं
उत्थारओ फोरसु वीरिअं ते ।
अच्छेरभूअं सभलत्तणं तं
पावेहिसि दारिअ विग्घसिन्नं ॥

५०

नवीणविण्णाणचमक्कयाणं
न मोक्खसत्थेसु विणा विधेआ ।
चित्तप्पओगा बहवो हवेज्जा
जुत्तो न अज्झप्प-पहो तु हाउं ॥

५१

जड़े वि सत्ती भणिआ अणंता
एवं च चित्ता बहवो पओगा ।
सुकोसलेहिं अरिहंति होउं
जुत्ता तओ किं जडमोहलीला ? ॥

५२

वाऽऽविक्किईणं सत्रमक्किईणं
सीमऽत्थि लोए जइ सुप्पओसा ।
परंतु वाहम्मइ कम्म-सिट्ठी
न तेण संसूलइ नावि मोक्खो ॥

49

Do not be coward by resorting to fatalism, awaken your spirit by zeal; and so you will surely obtain wonderful successfulness, eradicating all obstacles.

50

Those, who are wonderstruck at the miraculous success of scientific experiments, should not look askance at the scriptures of absolute freedom. May the various experiments flourish, but the spiritual path should not be abandoned.

51

Even the inanimate objects are believed to possess endless powers. Thus wonderful events may take place by well-devised experiments. But then it is not proper to be ensnared in the sportive illusion of the materialism.

52

If the scientist be clever, then, there is no end to wonder-working in this world, but the existence of the Kārmic forces and Absolution is not affected by it.

५३

अम्मि महामोहग-विस्सचक्के
होऊण मोहाऽऽगरिसाउ दूरे ।
सएव भव्वं सपरोवयारि-
कायव्वसंसाहणतप्परेणं ॥

५४

संसारवासम्मि निवासिणो वि
दसाइ कत्थावि महाणुभावा ।
न वीसरेज्जा खलु सज्झबिन्दुं
आयाऽऽहिमुक्खं हि रहस्समंतं ॥

५५

तएवं संखित्तं गदिअमिदमज्झप्पविसए
मए अप्पण्णेणं पि निअहिअसंसाहणकए ।
समालोएहिन्ते स-हिअ-स-यणा अप्पमवि णं
पबुद्धे तो कस्सिच्चण मम कयत्थत्तमहिअं ॥

53

This world is strangely attractive. Keep aloof from its infatuating attractions, and be devoted to actions beneficent to others as well as to your own soul!

54

Though living in Sansāra, men should not forget the aim and end of life under any circumstances. In the end, disposition to the soul is the secret or quintessence.

55

Thus I, possessed of a smattering of knowledge, have briefly described the above-mentioned subject regarding the spiritual knowledge for my good. The good and sympathetic will [I believe] go through it. I shall think myself to have been more successful, if some one is enlightened thereby.

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस-

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइए

अज्झत्ततत्तालोए

अंतिम-सिक्खा णाम अट्ठमं पयरणं
समत्तं ।

पसत्थी ।

विज्जा-सिक्खण-धम्मिअभावपसारणगरिट्ठजत्तेहिं ।
साहिच्चिअसेवाए जगपंडिअगीअकित्तीणं ॥ १ ॥

साहिच्च-णाणजोगा अणुगहिएहिं विदेस-विण्णेहिं ।
अहिथुणिअ-वंदिआणं भत्तिप्पब्भार-णमिरेहिं ॥ २ ॥

भारहनिवाऽहिगारिप्पणमिअआयंससाहुचरिआणं ।
उवसम-संयम-समयामुत्तीणं विस्सबंधूणं ॥ ३ ॥

लोगुत्तरपुण्णजोइ-मंगलमयतव-महंसिदेवाणं ।
सत्थविसारय-जइणाइरिअ विजयधम्मसूरीणं ॥ ४ ॥

चरणंभोरुहभिंगो सन्तकिवाभिक्खुओ समणबालो ।
काही पाइअगंथं अप्प-हिअं नायविजओ णं ॥ ५ ॥

तेसिं गुरुरायाणं पट्टधरत्ते पहाणसीसाणं ।
इइहासतत्तमहुदहि-विज्जावल्लहपयप्पसिद्धाणं ॥ ६ ॥

धी-तेअभासुराणं विबुहाऽऽसासयपबंधकत्तूणं ।
गुणगारवगहआणं सूरीणं विजय-इंदाणं ॥ ७ ॥

[सत्तहिं कुलगं]

I, the beggar of the grace of saints and an humble disciple of the great sage Shāstra-vishārada Jaināchārya **Vijaya Dharma Suri** whose glory has been extolled by the erudite of the world for his great efforts for the propagation of the studies of Sanskrita and Prākrita and of religious emotion, and for literary service as well, who has been eulogized and saluted out of holy reverence and pure devotion by many western learned scholars whom he has obliged by helping in their literary service and studies, whose ideal character of saintly life has been bowed to by the Nareshas and officers of India, who was an incarnation of quietude, restraint and equanimity, and who of highly magnificent grandeur was endowed with the sense of universal brotherhood and auspicious austerity;—I, **Nyāyavijaya** have composed this Prākrita work. Now Indra-vijaya Suri possessed of the greatness by virtues, is well performing his duties as the successor of the great sage Guruji,—**Indravijayasuri** who is renowned by the significant titles of Itihāsatattva-mahodadhi and Vidyāvallabha etc., who is effulgent by intellectual power and lustre, and who has written many important works useful to the learned.[1-7]

अज्झत्ततत्तालोअस्स सक्कए रइअस्स मे ।
कयं रूवंतरं एअं पाइए थेव-बुद्धणं ॥ ८ ॥

विक्कमओ जलनिहि-निहि-निहि-ससि-
[१९९४] वासम्मि जामनयरम्मि ।
वासावासे पुण्णे पायडिओ मे अयं गंथो ॥ ९ ॥

This Prākrita work is the change of my Sanskrita work Adhyātmatattvāloka which I had turned to Prākrita before a long time. Of course, some new verses have been added to this volume. [8]

This work was brought to light after the rainy season [Chaturmāsa] of the year 1994 [Vikrama Samvat], which I passed at Jāmnagar [Kathiawar]. [9]

इअ

सत्थविसारय-जइणायरिअ-
सिरिविजयधम्मसूरि-गुरुचरण-सीस-

नायविसारय-नायतित्थ-
मुणिनायविजय-विरइओ

अज्झत्ततत्तालोओ

समत्तो।

सद्द–कोसो ।

[एअगंथगथकइवाहसद्दाण अत्थबोहो]

अ

अक्क	(अर्क)	१ सूर्य
अक्खंद	(आ+स्कन्द्)	દબાવવું
अक्खा	(आ+ख्या)	કહેવું
अक्खुडिअ	(अखंडित)	
अगणि	(अग्नि)	
अच्छ	(१ आस्, २ अच्छ)	१ બેસવું, २ સ્વચ્છ
अच्छेर	(आश्चर्य)	
अज्ज	(१अद्य, २आर्य ३आज्य [घृत])	
अज्झत्त	(अध्यात्म)	
अज्झत्थिअ	(आध्यात्मिक)	
अज्झप्प	(अध्यात्म)	
अड	(अवट)	ખાડો
अणज्ज	(अनार्य)	
अत्त	(१आत्मन्, २आर्त्त[पीडित])	
अत्तमाण	(आवर्त्तमान)	ભમતું, ચકાકાર ઘૂમતું
अत्था	(आस्था)	
अत्थिअ	(आस्तिक)	
अप्प	(आत्मन्)	
अप्पणय	(आत्मीय)	
अप्पाह	(सं+दिश्)	સંદેશ આપવો, કહેવું
अप्पुल्ल	(आत्मक)	

अप्फुण्ण	(आक्रान्त)	દબાએલ
अब्भिडिअ	(संगत)	
अमय	(अमृत)	
अलिअ	(अलीक)	અસત્ય
अल्ल	(आर्द्र)	ભીનું
अल्लिव	(अर्पय्)	આપવું
अवअच्छ	(ह्लाद्)	ખુશ થવું
अवत्थय	(अपार्थक)	નિરર્થક
अवत्थवं	(अवास्तव)	અવાસ્તવિક
अवरिं	(उपरि)	ઉપર
अवलेव	(अवलेप)	અહંકાર
अवह	(रचय्)	રચવું-કરવું
अवह	(उभय)	બે-બન્ને
अह	(असौ, अमू, अदः)	એ
अहत्ता	(अधस्तात्)	નીચે
अहिकंत	(अहिकान्त)	પવન
अहिलंख	(कांक्ष्)	ચાહવું

आ

आइरिअ	(आचार्य)	
आगरिस	(आकर्ष)	આકર્ષણ
आढत्त	(आरब्ध)	આરંભ કરેલ

आढप्प	(आ+रभ् नुं भाव-कर्मनुं रूप)	આરંભવું
आढिअ	(आदृत)	આદરેલ, આદર પામેલ
आय	(आगत)	આવેલ
आय	(आत्मन्)	
आयंस	(आदर्श)	
आयर	(१ आचार, २ आदर)	
आयरिस	(आदर्श)	
आरिय	(आर्य)	
आलिद्ध	(आश्लिष्ट)	આલિંગિત, સંબદ્ધ
आलुंख	(दह्)	બાળવું
आवया	(आपदा)	આપત્તિ
आवासय	(आवश्यक)	જરૂરી
आविअ	(आवृत)	આવરાએલ
आसज्ज	(आसाद्य)	પામીને
आह	(कांक्ष्)	ચાહવું
आहिमुक्ख	(आभिमुख्य)	સંમુખપણું
आहिवच्च	(आधिपत्य)	સ્વામિત્વ

इ

इंगाल	(अंगार)	અંગાર
इन्ध	(चिह्न)	
इहरा	(इतरथा)	અન્યથા

ई

ईसि	(ईषत्)	થોડું

उ

उउ	(ऋतु)	
उक्केर	(उत्कर)	સમૂહ
उक्खय	(उत्खात)	ઉખાડેલ
उच्छूढ	(उत् + क्षिप्त)	ફેંકી દીધેલ
उज्जु	(ऋजु)	
उत्थंघ	(रुध्)	રોકવું, રૂંધવું
उत्थार	(उत्साह)	
उद्ध	(ऊर्ध्व)	
उप्पाल	(कथय्)	કહેવું
उब्भ	(ऊर्ध्व)	
उम्मत्थ	(अभ्या+गम्)	પાસે આવવું
उम्ह	(ऊष्मन्)	સંતાપ, ગરમી
उल्ल	(आर्द्र)	ભીનું
उवक्खड	(उप+स्कृ)	પકાવવું, સંસ્કારવું
उवत्थि	(उपास्ति)	ઉપાસના
उव्विव	(उत्+विज्)	ઉદ્વેગ કરવો
उवेल्ल	(प्र+सृ)	પ્રસરવું
उस्सेअ	(उत्सेक)	ગર્વ

ऊ

ऊसव	(उत्सव)	
ऊसार	(आसार)	વેગવાળી વર્ષા
ऊसुअ	(उत्सुक)	

ए

एगवई	(एकपदी)	માર્ગ
एण्हि	(इदानीम्)	હમણાં
एत्ताहे	"	"
एत्थ	(अत्र)	
एसज्ज	(ऐश्वर्य)	
एह	(एध्)	વધવું

ओ

ओअन्द	(आ+छिद्)	છીનવવું
ओअर	(अव+तृ)	ઉતરવું
ओआस	(१ अवकाश, २ उपवास)	
ओज्झर	(निर्झर)	ઝરણુ
ओप्प	(अर्पय्)	આપવું
ओमाण	(अवमान)	અપમાન
ओयंसि	(ओजस्विन्)	બલવાન્
ओल्ल	(आर्द्र)	ભીનું
ओसिअन्त	(अवसीदत्)	સીદાતું

ओहाव	(आ+क्रम)	આક્રમણ કરવું
ओहीर	(अप+हृ)	અપહરણ કરવું

क

कइवाह	(कतिपय)	કેટલાક
कउहा	(ककुभ्)	દિશા
कणेहच्च	(कणेहत्य)	પૂર્ણ, આકંઠ
कम्मव	(उप्+भुज्)	ઉપભોગ કરવો
कम्मस	(कलमष)	૧ પાપ, ૨ મલિન
करञ्ज	(भञ्ज्)	ભાંગવું
कवट्टिअ	(कदर्थित)	વિડંબના પામેલ
कसण	(कृष्ण)	કાળું
कसिण	(१कृत्स्न, २कृष्ण)	૧સર્વ, ૨ કાળું
कायव्व	(कर्त्तव्य)	
कासइ	(कस्यचित्)	કોઈનું
कासवी	(काश्यपी)	પૃથ્વી
काहल	(कातर)	કાયર
किडि	(किरि)	ભુંડ
कुच्छिअ	(कुत्सित)	નિન્દિત
कुच्छिल्ल		છિદ્ર
केद्दह	(कियत्)	કેટલું
केरिच्छ	(कीदृक्ष)	કેવું

कोआस	(वि+कम्)	વિકસવું
कोंढ	(कुंठ)	બુંઠું-મન્દ
कोहल	(कुतूहल)	

ख

खंभ	(स्तम्भ)	થાંભલો
खसिअ	(खचित)	વ્યાપ્ત
खुप्प	(मस्ज्)	ડુબવું
खेडय	(क्ष्वेटक)	વિષ

ग

गग्गर	(गद्गद)	
गड्ड	(गर्त्त)	ખાડો
गड्डह	(गर्दभ)	ગધેડો
गत्थ	(ग्रस्त)	
गद्ध	(गर्ध)	લોલુપતા
गरुई	(गुर्वी)	ભારે, મ્હોટી
गव्विर	(गर्विन्)	અહંકારી
गारव	(गौरव)	
गेज्झ	(ग्राह्य)	

घ

घेप्प (ग्रहणार्थक ग्रह् नुं કર્મ-ભા૦૩૫)

च

चाय	(त्याग)	
चुच्छ	(तुच्छ)	

छ

छमा	(क्षमा)	પૃથ્વી
छम्मत्थ	(छद्मस्थ)	અસર્વજ્ઞ, સરાગ
छाही	(छाया)	છાયા
छिव	(स्पृश्)	સ્પર્શ કરવો
छिहा	(स्पृहा)	
छीअ	(क्षुत)	છીંક
छीण	(क्षीण)	
छुच्छ	(तुच्छ)	
छुहा	(१ सुधा २ क्षुध्)	૧અમૃત, ૨ ક્ષુધા

ज

जइआ	(यदा)	જ્યારે
जढ	(त्यक्त)	
जत्त	(यत्न)	
जव	(यापय्)	ગમન કરાવવું
जिअ	(१जीव, २ जित)	૧જીવ, ૨ જીતાએલો
जिण	(जि)	૧ જીતવું, ૨ જય પામવો

जीह	(लज्ज्)	શરમાવું
जुण्ण	(जीर्ण)	
जूर	(खिद्)	ખિન્ન થવું

झ

झंख	(सं+तप्)	સંતપ્ત થવું
झर	(क्षर्)	ઝરવું
झिज्ज	(क्षीय)	ક્ષીણ થવું
झुण	(जुगुप्स्)	નિન્દવું
झुणि	(ध्वनि)	

ठ

ठड्ढ	(स्तब्ध)	
ठीण	(स्त्यान)	જામેલ

ड

डक्क	(दष्ट)	કરડાયેલો
डट्ठ	”	”
डड्ढ	(दग्ध)	બળેલ

ण

णं	(इमम्, तम्, ताम्) એને, આને
णज्ज	(ज्ञा [જાણવું]નું ભાવ-કર્મરૂપ)

ण-रूव	(ज्ञ-रूप)	ચેતનરૂપ
णव्व	(ज्ञा (જાણવું)નું ભાવ-કર્મરૂપ)	
णासी	(अज्ञासीत्)	જાણ્યું
णिउड्ड	(मस्ज्)	બુડવું
णिज्झर	(क्षि)	ક્ષીણ થવું
णिडाल	(ललाट)	
णिम	(नि+अस्)	સ્થાપવું
णिल्लस	(उन्+लस्)	ઉલ્લસવું
णिल्लूर	(छिद्)	છેદવું
णिहोड	(१ नि+वारय्)	૧ નિવારણ કરવું,
	(२ पातय्)	હઠાવવું ૨ પાડવું
णीरव	(आ+क्षिप्)	-આક્ષેપ કરવો
णुमण्ण	(१ निमग्न, २ निषण्ण)	૧ મગ્ન ૨ બેઠેલ
णुव्व	(प्र+काशय्)	પ્રકાશિત કરવું

त

तइस	(तविष)	સ્વર્ગ
तण्हा	(तृष्णा)	
तप्पज्ज	(तात्पर्य)	
तरिस	(तर्ष)	તરસ
तव	(१ तपस्, २ स्तव)	૧ તપ, ૨ સ્તુતિ
तव	(त्रप्)	શરમાવું
तविअ	(तप्त)	તપેલ

तिइक्खा	(तितिक्षा)	ક્ષમા, સહિષ્ણુતા
तिण्ह	(तीक्ष्ण)	
तिण्हा	(तृष्णा)	
तित्ति	(तृप्ति)	
तिप्प	(तृप्त)	
तुवर	(त्वर्)	ત્વરા કરવી
तूर	(तूर्य)	વાજું-વાદ્ય
तूह	(तीर्थ)	

थ

थी	(स्त्री)	
थुवय	(स्तावक)	સ્તુતિ કરનાર
थूण	(स्तेन)	ચોર
थेअ	(स्तेय)	ચોરી
थेण	(स्तेन)	ચોર
थेरिअ	(स्थैर्य)	સ્થિરતા
थेव	(स्तोक)	અલ્પ
थोर	(स्थूल)	

द

दइन्न	(दैन्य)	
दंतावल	(दंतावल)	હાથી
दरिअ	(दृप्त)	ગર્વિષ્ઠ

दाणि	(इदानीम्)	હમણાં
दारिसणिअ	(दार्शनिक)	
दाव	(दर्शय्)	બતાવવું
दिण्ण	(दत्त)	આપેલું
दिहि	(धृति)	ધૈર્ય
दीहर	(दीर्घ)	લાંબું
दुआइ	(द्विजाति)	બ્રાહ્મણ
दुम	(धवलय्)	ધોળવું
दू [दूयामु]	(दू)	દુઃખી થવું
दूम	(दावय्)	સંતાપ ઉપજાવવો
दूहव	(दुर्भग)	દુર્ભાગી
देर	(द्वार)	
देव्व	(दैव)	

ध

धणिअ		અત્યન્ત
धारी	(धात्री)	પૃથ્વી
धिज्ज	(धैर्य)	
धिप्प	(दीप्)	દીપવું
धीर	(धैर्य)	
धूआ	(दुहितृ)	પુત્રી

न

निअ	[दृग्]	જોવું
निअत्त	[निवृत्त]	
निपंसण	[नृ-पांसन]	નરાધમ
निम्मव	[निर्+मा]	બનાવવું, કરવું
निव्वल	[निर्+पद्]	નિષ્પન્ન થવું, બનવું
निसुट्ट	[निपातित]	પાડેલ
निहित्त	(निहित)	સ્થાપિત, મૂકેલ
नीरंजण	(भंजन)	નાશ કરવો

प

पईइ	(प्रतीति)	
पउत्ति	(प्रवृत्ति)	
पंसु	(१ पर्शु, २ पांसु)	१ કુહાડો, २ ધૂળ
पच्चल	(प्रत्यल)	સમર્થ
पच्चूह	(प्रत्यूष)	પ્રભાત
पच्छ	(पथ्य)	
पज्जर	(कथय्)	કહેવું
पडंसुआ	(प्रतिश्रुत्)	પ્રતિજ્ઞા
पडिअग्ग	(अनु+व्रज्)	અનુસરવું
पडिसा	(शम्)	શાન્ત થવું
पणाम	(अर्पय्)	આપવું

पप्प	(प्राप्य)	પામવા જોગ
पब्भार	(प्राग्भार)	ભારે બોજો
पयल्ल	(प्र+सृ)	પ્રસરવું
परंमुह	(पराङ्मुख)	વિમુખ
परक्क	(परकीय)	પારકું
परिविस	(परिवृत्त)	બદલાયેલ
परोप्पर	(परस्पर)	
पलिविअ	(प्रदीपित)	બાળેલ
पल्लोट्ट	(पर्यस्त)	ફેંકેલ-પાડેલ
पवण	(१ प्रवण २ पवन)	१ પ્રવીણ २ પવન
पव्वाय	(म्लै)	મ્લાન થવું
पहाण	(१ प्रधान, २ प्राहण)	१ પ્રધાન, २ નાશ
पहुप्प	(प्र+भू)	સમર્થ થવું-શકવું
पाइअ	(प्राकृत)	પ્રાકૃત ભાષા
पाउस	(प्रावृष्)	વર્ષાઋતુ
पागय	(प्राकृत)	પ્રાકૃત
पाडिवया	(प्रतिपद्)	
पाडच्चर	(पाटच्चर)	ચોર
पाडिप्फद्धि	(प्रतिस्पर्धिन्)	પ્રતિસ્પર્ધી
पायड	(प्रकट)	
पार	(प्राकार)	કિલ્લો
पारकेर	(परकीय)	પારકું
पा-वडण	(पाद-पतन)	પગે પડવું

पा-वीढ	(पाद-पीठ)	
पावासु	(प्रवासिन्)	પ્રવાસી
पासु	(पांसु)	ધૂળ
पासुत्त	(प्रसुप्त)	સુતેલ
पिक्क	(पक्व)	પાકેલ
पिच्छी	(पृथ्वी)	
पिसल्लु	(पिशाच)	
पिह	(पृथक्)	અલગ
पिहड	(पिठर) ભાજન-વિશેષ, થાલી	
पुध	(पृथक्)	અલગ
पुरा	(पुर्)	નગરી
पेऊस	(पीयूष)	અમૃત
पेरंत	(पर्यन्त)	
पोम्म	(पद्म)	કમળ
पोम्मा	(पद्मा)	લક્ષ્મી
पोरिस	(पौरुष)	પુરુષાર્થ

ब

बप्फ	[बाष्प]	૧ આંસુ, ૨ ઉષ્મા
बाहा	[बाहु]	હાથ
बहुत्त	[प्रभूत]	બહુ

भ

भग्ग	[१ भाग्य, २ भग्न]	
भप्प	[भस्मन्]	ભસ્મ
भयस्सइ	[बृहस्पति]	
भसल	[भ्रमर]	
भाण	[भाजन]	
भारह	[भारत]	
भिप्फ	[भीष्म]	ભયંકર
भिब्भल	[विह्वल]	
भिस	[भास्]	દીપવું
भिसय	[भिषक्]	વૈદ્ય

म

मइल	[मलिन]	
मंतु	[१ मंतु]	૧ અપરાધ,
	[२ मन्यु]	૨ ક્રોધ
मग्ग	[१ मग्न, २ मार्ग]	
मज्ज	[मद्]	ગર્વ કરવો
मच्च	[मर्त्य]	માણસ
मच्चु	[मृत्यु]	
मडप्फर		અહંકાર
मणिअं	[मनाक्]	જરા

मणुण्ण	(मनोज्ञ)	મનોહર
मल	(मृद्)	મસળવું-ચગદવું
मह	(कांक्ष्)	ઈચ્છવું
माउक्क	(१ मृदुक, २ मृदुत्व)	
मिच्चु	(मृत्यु)	
मिलाअ	(म्लै)	મ્લાન થવું
मीसालिअ	(मिश्र)	મિશ્રિત
मुंढ	(मूर्धन्)	મસ્તક
मुण	(ज्ञा)	જાણવું
मुरुक्ख	(मूर्ख)	
मेरा		મર્યાદા
मेल्ल	(मुच्)	મેલવું-મૂકવું
मोरउल्ला	(मुधा)	વૃથા
मोसा	(मृषा)	અસત્ય
मोह	(१ मोघ, २ मयूख)	१ વ્યર્થ २ કિરણ

र

रत्त	(रक्त)	રંગાએલ, રાગી
रण्ण	(अरण्य)	
रयण	(१ रत्न, २ रचन)	२ રચના
रस्सि	(रश्मि)	કિરણ
रा-उल	(राज-कुल)	

रायंस	(राजांस)	ક્ષયરોગ
रिअ	(प्र+विश्)	પ્રવેશ કરવો
रुक्ख	(वृक्ष)	
रुण्ण	(रुदित)	૧ રોએલ, ૨ રોવું
रोर	(रोर)	રંક

ल

लाउ	(अलाबु)	તુંબડી
लिच्छ	(लिप्स्)	મેળવવા ઇચ્છવું
लुअ	(लून)	કાપેલ
लुक्क	(रुग्ण)	રોગી
लुढ	(लुठ्)	આળોટવું

व

वंक	(वक्र)	વાંકું
वंदारय	(वृन्दारक)	૧ દેવ, ૨ મુખ્ય
वच्च	(१ कांक्ष् २ व्रज्)	૧ ઇચ્છવું ૨ જવું
वच्छ	(वृक्ष)	
वज्जर	(कथय्)	કહેવું
वड्ढव	(वर्धय्)	વધારવું
वणे		નિશ્ચયાર્થક અવ્યય
वम्फ	(कांक्ष्)	ઇચ્છવું

वम्मह	(मन्मथ)	કામ
वलग्ग	(आ+रुह्)	ચઢવું
वह	(व्यथ्)	પીડિત થવું
वहा	(व्यथा)	પીડા
वाउल्ल	(व्याकुल)	
वायाय	(व्यादाय)	(મ્હોં) ફાડીને
वार	(द्वार)	
वारण	(व्याकरण)	
वास	(वर्ष)	૧ સંવત્સર, ૨ વરસાદ
वासा	(वर्षा)	વરસાદ
वाह	(व्याध)	શિકારી
वाहम्म	(व्या+हन् નું ભાવકર્મરૂપ)	
वाहित्त	(व्याहृत)	કહેલું-ઉક્ત
वाहिप्प	(કથનાર્થક व्या+हृ નું ભાવ-કર્મ-રૂપ)	
विअणा	(वेदना)	
विइण्ह	(वितृष्ण)	તૃષ્ણારહિત
विउड	(वि+नाशय्)	નાશ કરવો
विज्ज	(वीर्य)	
विड्डा	(व्रीडा)	લજ્જા
विढत्त	(अर्जित)	ઉપાર્જિત
विढव	(अर्ज्)	ઉપાર્જન કરવું
विण्णि	(द्वौ, द्वे)	બે

वित्त	(वृत्त)	१ આચરણ, ૨ થયેલ
विद्दाय	(विद्रुत)	વિનષ્ટ
विरा	(वि+ली)	વિલય પામવો
विलया	(वनिता)	
विलिअ	(व्यलीक)	અસત્ય
विसंठुल	(विसंस्थुल)	વ્યાકુલ, અવ્યવસ્થિત
विसढ	(विषम)	
विहल	(विफल)	
विहा	(वृथा)	
विहूण	(विहीन)	
विहोडण	(ताडन)	
वीसर	(वि+स्मृ)	વિસરવું
वीसुं	(विष्वक्)	ચારે તરફથી
वुंदारय	(वृन्दारक)	૧ મુખ્ય ૨ દેવ
वेण्णाणिअ	(वैज्ञानिक)	
वेरग्ग	(वैराग्य)	
वेसरिस्स	(वैसदृश्य)	વિલક્ષણતા-વિચિત્રતા
वोसट्ट	(विकसित)	વિકાસપ્રાપ્ત

स

सइ	(सदा)	
सइअ	(शयित)	સુતેલ

सइर	(स्वैर)	
संकल	(शृंखल)	સાંકળ
संग	(शृंग)	શિખર
संझा	(संध्या)	
संनाम	(आ+दृ)	આદરવું
संपाउण	(संप्र+आप्)	સમ્યક્ પ્રાપ્ત કરવું
सक्कय	(संस्कृत)	
सक्कार	(संस्कार)	
सक्कारं	(सत्कार)	
सक्किइ	(संस्कृति)	
सज्झ	(साध्य)	
सज्झस	(साध्वस)	ભય
सढिल	(शिथिल)	
सणिअं	(शनैस्)	धीरे
सण्ह	(सूक्ष्म)	
सत्थ	(१ शास्त्र, २ शस्त्र, ३ स्वस्थ, ४ स्वास्थ्य, ५ सार्थ, ६ शस्त)	
सद्धिं	(सार्धम्)	સાથે
सप्प	(स्वात्मन्)	સ્વાત્મા
सफल	(सफल)	
समत्त	(१ समस्त, २ समाप्त)	
समाउस	(समा+क्रुश्)	આક્રોશ કરવો

समुह (सम्मुख) અભિમુખ

सर (१ शर, २ स्मर, ३ सरस्, ४ स्वर)

१ બાણ, ૨ કામ, ૩ પાણી-તળાવ, ૪ સ્વર

सरण (१ स्मरण, २ शरण)

सरय (शरद्) શરદ્ ઋતુ

सस्स (शस्य) १ પ્રશસ્ય, ૨ ક્ષેત્રગત ધાન્ય

सामच्छ (सामर्थ्य)

सामज्ज (साम्राज्य)

सारव (समा+रच्) રચવું, ઠીકઠાક કરવું

सिणिज्झ (स्निह्) સ્નેહ કરવો

सिन्न (सैन्य)

सिमिण (स्वप्न)

सिर (सृज्) સર્જવું-રચવું-કરવું

सिलिट्ठ (श्लिष्ट) સંયુક્ત

सिविण (स्वप्न)

सिह (स्पृह्) ચાહવું

सीस (कथय्) કહેવું

सीस (१ शीर्ष, २ शिष्य) १ મસ્તક २ શિષ્ય

सुंदेर (सौन्दर्य)

सुकिल्ल (शुक्ल)

सुक्ख (शुष्क)

सुज्ज (सूर्य)

सुण्ह (सूक्ष्म)

सुवे	[श्वस्]	આવતી કાલ
सूअ	[सूत]	સારથિ
सूरिस	[सुपुरुष]	
सूहव	[सुभग]	સૌભાગ્યવાન
सेज्जा	[शय्या]	
सोअमल्ल	[सौकुमार्य]	સુકુમારતા
सोण्डीर	[१ शौण्डीर, २ शौण्डीर्य] 1 પરાક્રમી 2 પરાક્રમ	

ह

हक्कार	[आ+कारय्]	બોલાવવું
हलुअ	[लघुक]	લઘુ
हसं	[ह्रस्]	હ્રાસ પામવો-ઘટવું
हित्थ	[त्रस्त]	ભયભીત, ત્રસ્ત
हिसीअ	[हृषीक]	ઇન્દ્રિય
हेट्ठ	[अधस्]	નીચે

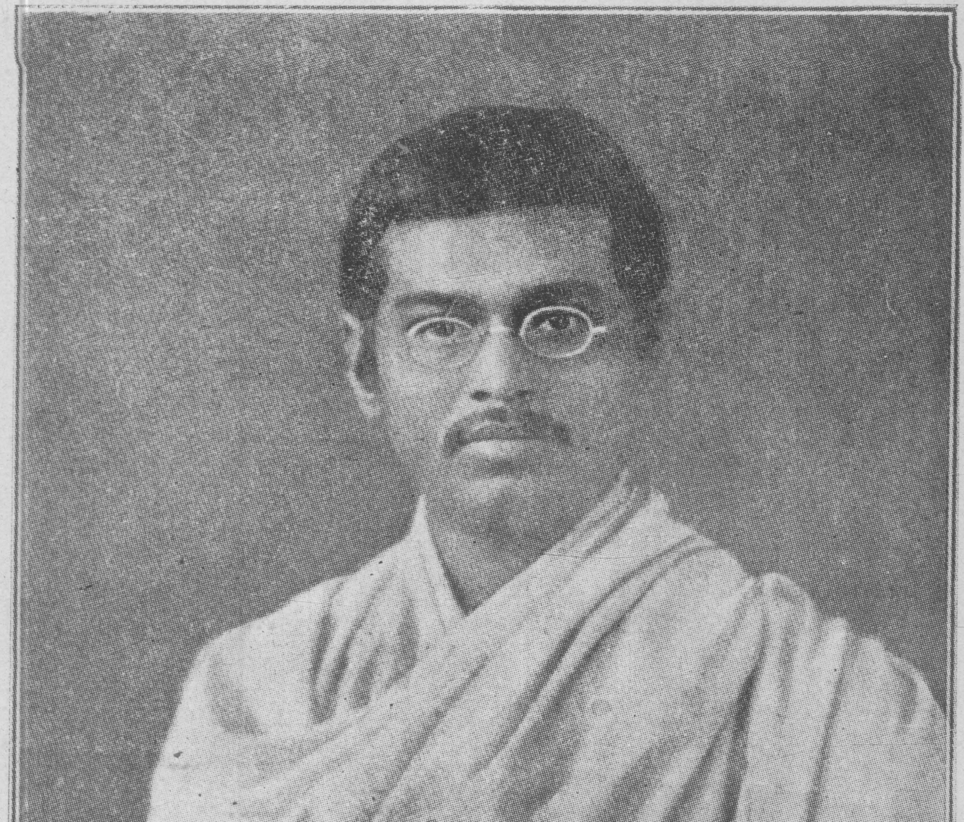

न्यायतीर्थ न्यायविशारद मुनिन्यायविजयजी.

Nyaya Visharada Nyaya Tirtha Muni Nyayavijayaji

शास्त्रविशारद-जैनाचार्यश्रीविजयधर्मसूरिगुरुभ्यो नमः ।

न्यायविशारद-न्यायतीर्थमुनिश्रीन्यायविजय-
विरचितः

अध्यात्मतत्त्वालोकः ।

Preface.

Nyāyatirtha Nyāyavishārada Munimahārāja Nyāyavijayaji is the author of this valuable sanskrit work 'Adhyātmatattvāloka.' The work being full of spiritual thoughts, is useful to men of diverse religions. Its style is lofty, smooth, natural and forcible. He expressed his desire that I should undertake to translate it into English and add explanatory notes for the benefit of the Jains and the non-Jains. The circumstances had been such as would hardly have permitted the task, but in spite of them, I yielded to the suggestion of the Munimahārāja. Fate had already dealt a crushing blow to me in my declining age by taking away my only son; the wound was hardly healed-I am afraid it is beyond cure-when a fresh blow was struck in the removal of my grandson. The careers of these have been very briefly sketched out further on. Without dilating on personal worries, I may say, it was such circumstances as these that at first made me hesitate to take up the work; but at last I consented to do it, as I thought it would provide me solace in my sorrows-as it actually did-and as a Jain, it was a duty incumbent on me to contribute my humble share to the work of propagating true knowledge of Jainism in the world. There are many misconceptions about Jainism among the non-Jains. To remove them is the chief object with which notes, &c, are published. In preparing them, I have had to draw on many Jain standard works and English editions of some of them.

There are many difficulties in compiling such a work. In the first place, the subject-matter is too abstruse to be easily comprehended by the ordinary man. One has to wade through a sea as it were before one can get to its end. The

Metaphysical theories and the Logical conceptions involved therein, and the peculiar doctrine of Karma are all special to Jain philosophy. Sages have written volumes to explain them. Moreover they are based on personal experience and self-realisation by these old authors, which is wanting in my case. Therefore to translate their experience in mere words by one who lacks it is a task well-nigh impossible. However, relying on the correctness of the theory of the Jains and having sought the aid of the ancients and the moderns I set myself to do the work and I shall feel amply repaid if thereby one ray of truth about Jainism illuminates the mental vision of the reader.

I owe my sincere thanks to some friends who have helped me in different ways in preparing my notes and translation. My special thanks are due to Mr. Tribhovandas Kalidas Trivedi, Dewan, Bhavnagar State and to Mr. A. J. Sunawalla, B. A., LL. B., for useful discussions, criticisms and valuable suggestions; to Mr. Framji Kharsedji Coachbuilder for the life-sketch of my grandson, Prataprai Lallubhai and for practical suggestions and to Prof. H. B. Bhide, M. A. LL. B., who has very kindly and keenly gone over all the notes and English translations; and I should add here, but for his generous and arduous co-operation and help, I should not have been able to place this work confidently before the public.

I should be wanting in duty if I omitted here to thank the Hon'ble Mr. Lallubhai Samaldas Mehta, C. I. E., who very kindly drew my attention to several inaccuracies of spelling in the early part of the text. I should also thank Messrs. M. G. Kapadia, B. A., LL. B., Solicitor and P. K. Kapadia, B. A., LL. B., for having gone through the notes on the chapter on Drishti and Introduction respectively and to Mr. V. K. Patel, M. A., for his help to me in translating some portion of the work.

It is gratifying to note, a non-Jain gentleman who solely bears all the expenditure of the publication of this work, prefers to remain *incognito,* and the best and grateful thanks of ourselves, the reading public and the Jain community are specially due to him.

I acknowledge my indebtedness to the authors of different works such as Key of Knowledge, Epitome of Jainism and Jain-Dristiye Yoga which I consulted and from which I derived useful help as to ideas and the renderings of technical phrases. I also referred to Yogashāstra, Yogadrishtisamuchchaya, Jnānārnava, Jainism, Outlines of Jainism, Study of Jainism, Nyāyāvatāra, Nayakarnikā, Practical Path, notes on Jainism, Arya, &c., and my thanks are due to their authors. I am also grateful to the several Jain and other institutions for having placed their works freely at my disposal.

I crave the indulgence of readers for spelling-mistakes, as the proofs could not be available for correction more than once.

My work lays no claim to originality and comprehensive treatment of all aspects of Jainism. All the ideas have been given expression to by the venerable sages of bygone times, in the clearer and more convincing terms. Mine is the task of a carrier; the beautiful things are there, and I only bring them near to the reader. The flaws and imperfections which may have crept in are solely due to my defective workmanship and I earnestly pray that the reader may not thereby be against Jainism.

M. J.

INDEX TO NOTES.

Adhyātma 1
Spiritual knowledge, Preeminence of— ... 9, 13, 16, 36
Siddhis 39
Ātman 42
Karma 45
Moksha 49
Rebirth 50
Moha, source of all vices— 93
Desires, Subdual of— 93
Law of Karma 102
True aspect of love 109
Rāga, Undesirability of— 112
Worldly relations, Futility of—... 118
World-drama, Fleeting nature of— 122
Inner-self, full of bliss, illustration of a deer, ... 124
Study of Tattvas, Utility of— 129
Aweinspiring aspect of death 131
Dharma, true support 135
Body, Obloquy of— 146
Moksha and bodily pleasures, contrasted 148
Body, Different uses of, by the ignorant and the wise ... 152
Different results of the same action with different motives. 153
Freedom from Rāga and Dwesha essential for spiritual awakening 155
Spiritual awakening continued 158
Disattachment from worldly pleasures 159
Good deeds, also cause of bondage 161
Self-examination 162
Eradication of wicked thoughts... 171
Righteous conduct 173

Ārta Dhyāna, condemned 178
Spiritual preparedness 180
Worldly prospects, illusive 182
Human life, superiority of— 183
Vigilance for shaking off Karmas 186
Human life, Vanity of— 187
Elimination of Karmic energies 189
Passions, Evil consequences of— 192
Senses, uncontrollable, advisability of curbing ... 197
Preliminaries of Yoga 207
Filial duty 211
Duty towards spiritual teachers... 211
True God 231
Nature of Godhood 246
Object of worship 258
Tapas 279
Desire for Moksha 296
Samyaktva 300, 311
Yoga 317
Swarga and Moksha, distinguished 320
Ahimsā 326
Truthfulness 357
Non-stealing 367
Story of Nāgadatta 368
Celibacy 373
Story of Sudarshana... 376
Excessive passion, Condemnation of— 386
Non-possession of property 396
Limitation of property, necessary 400
Yamas further considered 407
Yoga-Drishti 413
Gunasthāna 431
Āsana 450
Prānāyāma 487
Dhārnā 517

Dhyāna 522
Samyama 527
Victory over passions 537
Ātman-Yogabhumi, story of two painters 534
Householder's duties (Jaina) 543
Samsāra and Moksha distinguished 555
Anger, illustrations of a Jain ascetic and Dwaipāyana ... 558
Kashāyas, Various degrees of—... 560
Forbearance, Illustrations of— 564
Story of a Brāhmana and Chāndāla 566
Anger, Subdual of— 575
Māna, Bāhubali 578
Māna, Evil consequences of; illustrations 580
Māna, story of Sanatkumāra 581
Desires, boundless; fruits of denial 583
Māyā, Evil conequences of— 589
Māyā, not desirable 591
Māyā, Himsā in disguise 594
True and false ideal of worship 596
Māyā, story of Mahābala 598
Māyā, story of two ascetics 691
Lobha, Evil results of; illustrations 605
Lobha, desirability of its conquest 607
Lobha, root cause of wicked acts 609
Kashāyas 619
Kashāyas, Subdual; of; favourable to Yoga-practice ... 620
Story of Rudradeva ... ...
Mind-purification 625
Samatā 629
Subjugation of senses 632
Nine Tattvas, Samitis, Guptis, Bhāvanās Parishahas,
Charitras 654
Anitya Bhāvanā, Story of a mendicant 667
Asharana Bhāvanā, Story of Shrenika 668
Samsāra Bhāvanā 670

Ekatva Bhāvanā, Story of Namiraj 672
Anyatwa Bhāvanā, Story of Bharata 673
Ashuchitwa Bhāvanā, Story of Sanatkumāra ... 674
Āsrava Bhāvanā, Illustration of Pundarika 675
Samvara Bhāvanā, Illustration of Kundarika ... 677
Loka Bhāvanā 678
Dharma Bhāvanā 679
Bodhidurlabha Bhāvanā 682
Dhyāna Siddhi 690
Jnānayoga, Kriyāyoga, their interdependence ... 695
Dhāranās 718
Various kinds of Yoga 743
Adhyātma, Bhāvanā, Dhyāna, Samatā, Vrittikshaya, Ichhāyoga, Shāstrayoga, Sāmarthyayoga, Mantrayoga, Layayoga, Hathayoga, Rājayoga, Jnānayoga, Kriyāyoga, Bhaktiyoga 748
Last word 750

अध्यात्मतत्त्वालोकः ।

(मूलग्रन्थः ।)

अध्यात्मपीयूषमनक्षगम्यं पीत्वा कणेहत्य विषं निजघ्नुः ।
अनादिकर्मप्रचयात्मकं ये त्रिधा प्रवन्दे परमात्मनस्तान् ॥१॥

हतं हहा ! शास्त्रविशारदत्वमनर्थहेतुश्च वचःपटुत्वम् ।
विज्ञानवेत्तृत्वमपार्थकं च नाऽऽस्वादितोऽध्यात्मसुधारसश्चेत् ॥२॥

ज्ञानस्य भक्तेस्तपसः क्रियायाः प्रयोजनं खल्विदमेकमेव ।
चेतःसमाधौ सति कर्मलेपविशोधनादात्मगुणप्रकाशः ॥३॥

ध्यानं च मौनं च तपः क्रिया च नाध्यात्ममार्गाभिमुखीभवेच्चेत् ।
न तर्हि कल्याणनिबन्धनं स्याद् युक्ता हि लक्ष्याभिमुखी प्रवृत्तिः॥४॥

द्वीपं पयोधौ फलिनं मरौ च दीपं निशायां शिखिनं हिमे च ।
कलौ कराले लभते दुरापमध्यात्मतत्त्वं बहुभागधेयः ॥ ५ ॥

जरा जराया मरणं च मृत्योः सर्वापदानामपि राजयक्ष्मा ।
जन्मद्रुबीजाग्निरनन्तविघ्नानिदानमध्यात्ममहोदयश्रीः ॥ ६ ॥

तेऽपि प्रचण्डा मदनस्य बाणाश्छिद्राकुलं यैः क्रियते तपोऽपि ।
अध्यात्मवर्माऽपिहिते नु चित्ते निःसंशयं कुण्ठततां भजन्ते ॥७॥

अध्यात्मधाराधरसन्निपाते मनोमरौ पुष्यति योगबीजम् ।
पुण्याङ्कुरा निर्भरमुल्लसन्ति सर्वत्र शान्तिः प्रसरीसरीति ॥८॥

अध्यात्मभानौ प्रसरत्प्रतापे मनोनगर्यां परिभासमाने ।
कुतस्तमः ?, शुष्यति भोगपङ्कः, कषायचौरैः प्रपलाय्यते च ॥९॥

आनन्दपूर्णां च सुधां समाधिं वितन्वतेऽध्यात्मसुधाकराय ।
स्पृहा यदीये हृदि नाविरासीत् पशुर्नृरूपेण स मोघजन्मा ॥१०॥

योऽध्यात्मशस्त्रं वहते प्रतीक्ष्णं भवेद् भयं तस्य कुतस्त्रिलोक्याम् ? ।
तिरस्कृतो वा नितरां स्तुतो वा नाध्यात्मविद् रुष्यति मोदते च ११॥

विधाय पापान्यतिभीषणानि येऽनन्तदुःखातिथयो बभूवुः ।
एतादृशानप्युददीधरद् यत् किं वर्ण्यतेऽध्यात्मरसायनं तत् ? ॥१२॥

आत्मस्वरूपस्थितचित्तवृत्तेर्भवप्रपञ्चेषु तटस्थदृष्टेः ।
अध्यात्मराजेश्वरसुप्रसादे का न्यूनता सिद्धिषु लब्धिषु स्यात् ? ॥१३॥

आत्माऽस्ति कर्माऽस्ति परो भवोऽस्ति मोक्षोऽस्ति तत्साधकहेतुरस्ति
इत्येवमन्तःकरणे विधेया दृढप्रतीतिः सुविचारणाभिः ॥ १४ ॥

अर्वाग्दृशां नैव परोक्षभावाः प्रत्यक्षधीगोचरतां लभन्ते ।
अतीन्द्रियज्ञानिकृतोपदेशैः सन्तो यथार्थं प्रतियन्ति किन्तु ॥१५॥

शुद्धाऽऽत्मतत्त्वं प्रविधाय लक्ष्यममूढदृष्ट्या क्रियते यदेव ।
अध्यात्ममेतत् प्रवदन्ति तज्ज्ञा नचाऽन्यदस्मादपवर्गबीजम् ॥१६॥

अध्यात्मभूमीभृत ऊर्ध्वभागे दार्ढ्येन यद्यस्ति व आरुरुक्षा ।
महाशयास्तर्ह्युपदिश्यमानं निबोधतेदं हृदयेन तावत् ॥ १७ ॥

महीयसा पुण्यसमुच्चयेन सम्पद्यते मर्त्यभवो विशिष्टः ।
सार्थक्यमेनं च नयन्ति सन्तः सज्ज्ञान-सम्यक्चरिते प्रपद्य ॥१८॥

प्राप्तान्यनन्तानि वपूंष्यनेन जीवेन मोहेन वशीकृतेन ।
मोहस्य रूपं खलु देहलाभो देहे च लब्धे पुनरप्यदुःखम् ॥१९॥

जन्मक्षणे बन्धुसमागमे च पञ्चत्वकाले नियतं हि दुःखम् ।
रोगादिजातानि पुनः कियन्ति दुःखानि मेयानि भवाम्बुराशौ ? २०॥

देहान्तरागागमनाय तस्माद् निघ्नन्ति मोहं मुनयः प्रयत्नैः ।
मोहो हि संसारमहालयस्य स्तम्भः, समस्ताऽसुखवृक्षबीजम् ॥२१॥

सर्वेऽपि दोषाः प्रभवन्ति मोहाद् मोहस्य नाशे नहि तत्प्रचारः ।
इत्येवमध्यात्मवचोरहस्यं विवेकिनश्चेतसि धारयन्ति ॥ २२ ॥

संसारभोगा विविधा अनेन जीवेन भुक्ता बहुशो महान्तः ।
तथाप्यतृप्तो जडबुद्धिरेष तृप्त्यै नृभोगेषु विचेष्टते ही ! ॥ २३ ॥

रिक्तीकृतेऽप्यम्बुनिधौ निपीय तृषा न यस्योपशमं प्रयाता ।
तृणाग्रभागस्थितवारिबिन्दुपानेन तृप्तिं किमसौ लभेत ? ॥ २४ ॥

नवा नवेच्छा सततं जनानां प्रादुर्भवन्ती सकलप्रतीता ।
कर्तव्यकार्यौघसमाप्तिरत्र नास्त्येव तृष्णाऽस्खलितप्रचारात् ॥२५॥

कार्यान्तरं नावशिष्यते मे कार्यं विधायेदमिति स्वचित्ते ।
कुर्वन् सुमेधा अपि तत्समाप्तौ कार्यान्तरं कर्तुमनाः पुनः स्यात् ॥२६॥

पारं स्वयम्भूरमणाम्बुराशेः सम्प्राप्नुवानाः* प्रबलौजसोऽपि ।
अपारतृष्णाम्बुधिलंघनाय कर्तुं प्रयासं न परिक्षमन्ते ॥ २७ ॥

अखण्डभूमण्डलशासकत्वं न दुर्लभं दुर्लभमेतदेव ।
तृष्णानिरासोपगतावकाशं सन्तोषरत्नं परमप्रभावम् ॥ २८ ॥

न तत् सुखं बिभ्रति भूभुजोऽपि न तत् सुखं स्वर्गसदो न चेन्द्राः ।
यस्मिन् सुखे तुष्टमनःप्रभूते विवेकिनो निर्गमयन्ति कालम् ॥२९॥

कामोद्भवं शर्म यदस्ति लोके दिव्यं महच्छर्म पुनर्यदस्ति ।
तृष्णाक्षयोद्भूतसुखश्रियस्तद् न षोडशीं नाम कलां लभेत ॥३०॥

इहास्ति को नाम तथाविधो नः कुर्मो वयं यत्र ममत्वभावम् ? ।
सर्वेऽपि कर्माशयबन्धभाजः कस्यापकारं खलु कः करोतु ? ॥३१॥

सर्वं च तृष्णानलतापतप्ताः शक्नोति कः कस्य शमार्पणाय ? ।
सम्बन्धमप्यातनुमश्च केन ? न क्वापि सम्बन्धफलोपलम्भः ॥३२॥

* शक्तौ शानः ।

सर्वे पराधीनतयैव सन्ति कः कं स्वतन्त्रं प्रविधातुमीष्टे ? ।
स्वयं दरिद्रो हि परं विधातुमाढ्यं कथङ्कारमलम्भविष्णुः? ॥३३॥

स्नेहस्य निष्पादन आदितस्तु श्राम्यत्यविच्छेदकृते च पश्चात् ।
एवं दशायां परिभज्यमाने स्नेहे भृशं ताम्यति मानवोऽयम् ॥३४॥

यत्प्रेम्णि चित्तं रमते त्वदीयमन्यत्र चित्तं रमते तदीयम् ।
कथं वृथा मुह्यसि तत् परत्र? नह्येकपक्षः प्रमदाय रामः ॥३५॥

अनन्यसाधारणभावतः कस्त्वद्गोचरं प्रेम दधाति लोके ? ।
एवं न चेत् क्वापि न तर्हि धीमन्! स्नेहो विधातुं भवतास्ति युक्तः॥३६॥

यत्प्रेमजन्यं परितापमेषि तत्तापहानाभिमुखः स चेद् न ।
तत् तादृशं प्रेम विषस्य कुण्डं मत्वा परित्यज्य कुरुष्व तोषम् ॥३७॥

स्नेहो नहि स्थायितया क्वचित् स्यात् स्याद् यत्र तत्रापि भवेत् सुतीव्रम्।
एकस्य मृत्याविततरस्य दुःखं दुःखास्पदं प्रेम ततोऽस्त्यवश्यम् ॥३८॥

सर्वो जनः स्वार्थनिमग्नचेताः स्वार्थश्च सम्बन्धविधानदक्षः ।
प्रेमप्रदीपस्य स एव तैलं स्वार्थे समाप्ते खलु कः किमीयः ? ॥३९॥

पितेति मातेति सहोदरेति मित्रेति कर्मस्फुरणोपजातम् ।
अवास्तवं खल्वपि मन्दमेधाः सम्बन्धमात्मीयतया प्रवेत्ति ॥४०॥

यस्यास्ति वित्तं प्रचुरं तदीया भवन्ति सर्वे मृदुलस्वभावम् ।
दारिद्र्य आप्ते तु सहोदरोऽपि प्रेमी वयस्योऽपि पराङ्मुखः स्यात् ।४१।

न कोऽपि कस्यापि समस्ति लोके वृथैव मोहाद् व्यथते जनोऽयम् ।
अध्यात्मदृष्ट्या परिचिन्तयेच्चेद् निःसारमेतद् निखिलं प्रतीयात्॥४२॥

महालयाऽऽरामसुलोचनादि यद् बाह्यदृष्ट्या परिदृश्यमानम् ।
भवेद् विमोहाय, तदेव वस्तु वैराग्यलक्ष्म्यै पुनरात्मदृष्ट्या ॥४३॥

दुःखं विना किञ्चन दृश्यते न सुखस्य लेशोऽपि भवप्रपञ्चे ।
तथाप्यहो ! वैषयिकं प्रसंगं सुखस्वरूपं प्रविदन्ति मूढाः ॥ ४४ ॥

मरीचिकां वारितया विलोक्य मृगो यथा धावति भूरितृष्णः ।
भोगान् सुखत्वेन तथा विदित्वा तान् प्रत्यहो ! धावति देहधारी ४५॥

कस्तूरिकासौरभलुब्धचेता मृगो यथा धावति तन्निमित्तम् ।
न वेत्ति तु स्वोदरवर्तिनीं तां मूर्खस्तथा सौख्यकृते सुखात्मा ॥४६॥

वपुः क्षणध्वंसि विनश्वरी श्रीर्मृत्युः पुनः सन्निहितः सदैव ।
तस्मात् प्रमादं परिहाय धर्मे बद्धोद्यमः स्यात् सततं सुमेधाः ॥४७॥

प्रभातकाले दिनमध्यकाले सायं च काले खलु वैसदृश्यम् ।
पदार्थसार्थे परिदृश्यते तत् क्वार्थे वयं विश्वसिमो विचार्यम् ! ॥४८॥

नारी किमीया तनयः किमीयो मित्रं किमीयं पितरौ किमीयौ ? ।
गन्तव्यमेकाकिन एव *हीतः पुण्यं च पापं च परं सह स्यात् ॥४९॥

सम्बन्ध औपाधिक एष सर्वः संसारवासे वसतां जनानाम् ।
स्वभावसिद्धं परमार्थरूपं ज्ञानादिसम्बन्धमुपेक्षसे किम् ? ॥५०॥

गिरेर्गुहायां जलधेश्च मध्ये पातालभूमौ त्रिदशालये वा ।
क्वाप्येनु मृत्योस्तु भवेन्न गुप्तः स भूर्भुवःस्वस्त्रितयं हि शास्ति ॥५१॥

प्रचण्डदोर्दण्डबलव्यपास्तजगद्बला दुःसहतेजउग्राः ।
प्रशासति स्म क्षितिमण्डलं ये तेऽपि प्रयाताः खलु रिक्तहस्ताः॥५२॥

जेगीयते स्मेन्दुमयूखशुभ्रं यशो यदीयं पृथिवीतलेऽस्मिन् ।
महाभुजास्तेऽपि हता यमेन व्यादाय वक्त्रं सहसा प्रभुताः ॥५३॥

महालयोऽयं धनकोश एष इमाः सुमुख्यः परिवार एषः ।
ध्यायन्निति त्वं भवसि प्रफुल्लो दृशोस्तु सम्मीलितयोर्न किञ्चित् ।५४।

अनेन देहेन करिष्यसे यत् पुण्यं तदन्यत्र भवे सहायः ।
गमिष्यतस्ते भविता, न तु स्वात् परिच्छदादेकतमोऽपि कश्चित् ।५५

चित्रालतेकाक्षकनालिकेरश्चिन्तामणिः कामगवी सुरद्रुः ।
प्राप्तं किमप्यन्यदलौकिकं वा किं तेन सिद्धिर्मरणे पुरःस्थे ? ॥५६॥

---

* हि इतः ।

अस्ति त्रिलोक्यामपि कः शरण्यो जीवस्य नानाविधदुःखभाजः ?।
धर्मः शरण्योऽपि न सेव्यते चेद् दुःखप्रहाणं लभतां कुतस्त्यम्?॥५७॥

संसारदावानलदाहतप्त आत्मैष धर्मोपवनं श्रयेच्चेत्।
क्व तर्हि दुःखानुभवावकाशः? कीदृक् तमो भास्वति भासमाने?॥५८॥

मातेव पुष्णाति पितेव पाति भ्रातेव च स्निह्यति मित्रवच्च।
प्रीणाति धर्मः परिषेवितस्तद् अनादरः साम्प्रतमस्य नैव॥५९॥

सौस्थ्यं धनित्वं प्रतिभां यशश्च लब्ध्वा सुखस्यानुभवं करोषि।
यस्य प्रभावेण तमेव धर्ममुपेक्षमाणो नहि लज्जसे किम्?॥६०॥

इच्छन्ति धर्मस्य फलं तु सर्वे कुर्वन्ति नामुं पुनरादरेण।
नेच्छन्ति पापस्य फलं तु केऽपि कुर्वन्ति पापं तु महादरेण॥६१॥

इष्यन्त आम्रस्य फलानि चेत् तत् तद्रक्षणादि प्रविधेयमेव।
एवं च लक्ष्म्यादिफलाय कार्यां कुर्वन्त्यबोधा न हि धर्मरक्षाम्॥६२॥

सुखस्य मूलं खलु धर्म एवच्छिन्ने च मूले क्व फलोपलम्भः ?।
आरूढशाखाविनिकृन्तनं तद् यद् धर्ममुन्मुच्य सुखानुषङ्गः॥६३॥

करोषि यत् त्वं वपुषः सदैव पोषाय चालङ्करणाय चेहाम्।
प्रतिग्रहः किं नु फलस्य देहाद् वितर्कितश्चेतसि वर्त्तते ते ?॥६४॥

भुक्तानि भोज्यानि सुरोचकानि पीतानि पेयानि रसाद्भुतानि।
यदा बहिस्तात् क्षिपते शरीरं तदा विरूपत्वममीषु कीदृक्?॥६५॥

रसायनं सेवतु* सर्वदापि भुङ्क्तां पुनः पौष्टिकभोजनानि।
तथापि नो नङ्क्ष्यति देहकुम्भे भस्मावशेषीभवनस्वभावः॥६६॥

तैलेन मर्म्मर्दनतो यथावत् स्नानात् जलेनोत्तमगन्धिना च।
सुराघटादप्यतिनिन्द्य एष कायोऽशुचिः किं भविता पवित्रः?॥६७॥

रोगैः प्रपूर्णं भविनां शरीरमन्तःस्थितेष्वेषु जनो मदान्धः।
यदा बहिस्ते प्रकटीभवन्ति दीनाननः पश्यति दुःखमेव॥६८॥

---

* ‘सेव्’ धातोः परस्मैपदित्वे सुलभाः शिष्टप्रयोगाः।

अदाद् विपत्तिं सकृदेव योऽत्र भूयः कदाप्याद्रियते स नैव।
चित्रं पुनः सेव्यत एव देहो योऽनादिकालाद् ददद्स्ति दुःखम्॥६९॥

तस्मात् परित्यज्य शरीरमोहं चित्तस्य शुद्ध्यै सततं यतस्व।
न देहशुद्धौ पुरुषार्थसिद्धिश्चित्ते तु शुद्धे पुरुषार्थसिद्धिः ॥७०॥

अन्यत्र मोक्षाद् नहि वास्तवं शं मोक्षश्च देहश्च मिथो विरुद्धौ।
मुमुक्षवस्तेन न देहमोहं कुर्वन्ति, कुर्वन्ति बुभुक्षवस्तु ॥ ७१ ॥

येनैव देहेन विवेकहीनाः संसारबीजं परिपोषयन्ति।
तेनैव देहेन विवेकभाजः संसारबीजं परिशोषयन्ति ॥ ७२ ॥

मिष्टान्नभोगं कुरुतः समानं द्वौ पुरुषावेकतरस्तु तत्र।
बध्नाति कर्माणि, निहन्ति चान्यो मोहे विवेके च विजृम्भमाणे॥७३॥

चेद् धावतो जीववधो न जातो जातः पुनः पश्यत एव यातः।
तथापि हिंसाफलभागिमे स्याद् मूढे, द्वितीये न धृतोपयोगे ॥७४॥

शरीरमेवाऽऽत्मतया विदन्तो विदन्ति नैतत् खलु-"कोऽहमस्मि"।
इदं जगत् विस्मृतवत् स्वमेव स्वस्मिन् भ्रमः स्फूर्जति कीदृशोऽयम्?
॥ ७५ ॥

रागं च रोषं च परत्र कृत्वा कथं वृथा हारयसे भवं भोः!।
माध्यस्थ्यमेवाऽऽश्रय चेत् सुखेच्छा माध्यस्थ्यजं शर्म परानपेक्षम्
॥ ७६ ॥

परोन्नतौ किं परिखिद्यसे त्वं परक्षतौ किं वहसे प्रमोदम्?।
स्पृशन्ति नान्यं तव दुर्विकल्पास्त्वामेव बध्नन्ति तु कर्मपाशैः ॥७७॥

परोन्नतौ चेत् तव दुष्प्रयत्नैः क्षतिर्भवेत् कस्तव तत्र लाभः?।
न स्यात् क्षतिस्तर्ह्यपि को नु लाभस्तत्तापहेतून् त्यज दुर्विकल्पान्॥७८॥

जागर्त्ति पुण्यं प्रबलं यदीयं प्रवर्धमानेऽभ्युदये तदीये।
कोऽस्त्यन्यथाकर्त्तुमलं सुरोऽपि नेर्ष्यां ततः क्वापि करोतु धीमान्
॥ ७९ ॥

अभ्युन्नतिश्चावनतिश्च यत् स्यात् पुण्यस्य पापस्य च कार्यमेतत् ।
क्षीणे च पुण्येऽभ्युदयो व्यपैति तन्नश्वरे शर्मणि को विमोहः? ॥८०॥

संवेद्यते यत् सुखमद्वितीयं कदापि माध्यस्थ्यलवोपलम्भे ।
प्रशस्तकर्मौघजसौख्यराशिरप्यस्य नैवाऽर्हति तुल्यभावम् ॥८१॥

ऐश्वर्यमालोक्य भुवां विचित्रं चित्रीयसे मुह्यसि वा कथं त्वम्? ।
न किञ्चिदेतत् सुरसम्पदोऽग्रे विपाक एवाऽस्ति च कर्मणोऽसौ ॥८२॥

इन्द्राः सुरा भूमिभुजः प्रधाना महाप्रतापा अधिकारिणश्च ।
सर्वेऽपि कर्मप्रभवा भवन्ति कस्तत् सतां कर्मफले विमोहः? ॥८३॥

सदा निरीक्षस्व निजं चरित्रं यच्छुद्धिमाप्नोति विहीयते वा ।
हानिं च वृद्धिं च धनस्य पश्यन् जडश्चरित्रे न वृशं करोति ॥८४॥

करोषि दृष्टिं न गुणे परस्य दोषान् ग्रहीतुं तु सदाऽसि सज्जः ।
युक्तं न ते शूकरवत् पुरीषे परस्य दोषे रमणं विधातुम् ॥८५॥

दोषानुबद्धः सकलोऽपि लोको निर्दूषणस्त्वस्ति स वीतरागः ।
न किं पुनः पश्यसि दह्यमानमहो ! स्वयं दोषैरेव परदोषधूम्रात् ॥८६॥

वृथाऽन्यचिन्तां कथमातनोषि ? वृथाऽन्यकार्ये किमुपस्थितः स्याः? ।
किं धूमपुञ्जं यतसे ग्रहीतुं विस्तारयन् चेतसि दुर्विकल्पान् ॥८७॥

बिभेषि दुःखाद् यदि साधुबुद्धे ! दुःखानुकूलां त्यज दुष्प्रवृत्तिम् ।
नेष्टो वियोगः सुखसम्पदश्चेत् चारित्रमापादय तर्हि शुद्धिम् ॥ ८८ ॥

सुखं च दुःखं च शरीरिपृष्ठे लग्ने सदा कर्मविचित्रतातः ।
मत्तो न तु स्यात् सुखसम्प्रयोगे न व्याकुलःस्याश्च विपत्प्रयोगे ॥८९॥

निशाविरामे दिनमभ्युदेति दिने समाप्ते च निशोपयाति ।
तथैव विश्वे सुख-दुःखचक्रं ज्ञात्वा सुधीः स्याद् न कदाप्यधीरः ९०॥

उदेति रक्तोऽस्तमुपैति रक्तः सहस्रभानुर्विदितो यथैषः ।
तथा महान्तोऽपि महोदयत्वे विपत्प्रसंगे पुनरेकरूपाः ॥९१॥

स्वर्णं यथा शुध्यति वह्नितापाद् विपत्प्रसंगेऽपि तथा महात्मा ।
विपत्प्रसंगः खलु सत्त्वहेम्नः परीक्षणे स्यात् कषपट्टिकेव ॥९२॥

प्राप्ता विपत्तिर्नियमेन भोग्या दुर्ध्यानतो नैव निवार्यते सा ।
एवं च शान्त्या विपदं सहेत दुर्ध्यानतः प्रत्युत कर्मबन्धः ॥९३॥

किं भोः ! प्रयासादपि वाञ्छितार्थाऽसिद्धे भृशं ताम्यसि रोदिषि त्वम्?।
किं साम्प्रतं स्याद् रुदितेन ?, पूर्वं पापप्रवृत्तौ न विचारितं किम्?॥९४॥

अध्यात्मविचाररमणैकलीनाः स्वरूपलाभाय सदा यतन्ते ।
स्वरूपलाभे सति नास्ति किञ्चित् प्राप्तव्यमित्यात्ममुखः सदा स्यात्॥
॥९५॥

अयं जनो मातृमुखः शिशुत्वे तारुण्यकाले तरुणीमुखश्च ।
जराऽऽगमे पुत्रमुखः पुनः स्याद् मूर्खः कदाप्यात्ममुखस्तु न स्यात् ।९६।

आदौ भवेच्छूकरवत् पुरीषे ततः पुनर्मन्मथगर्दभः स्यात् ।
जरद्गवः स्यात् जरसः प्रहारे पुमान् पुनर्नैव पुमान् कदापि ॥९७॥

लाभार्थमाध्यात्मिकजीवनस्य देवा अपीच्छन्ति नृजन्म लब्धुम् ।
तदेव किं त्वं मलिनीकरोषि प्रमादपङ्के हृदि चेत किञ्चित् ॥९८॥

जीर्णा जरा किं मरणं गतं किं रोगा हताः किं युवता स्थिरा किम्।
किं सम्पदो वर्जितविप्रयोगा यन्निर्विशंको विषयानुषङ्गः ? ॥९९॥

पट्विन्द्रियत्वे दृढमानसत्वे सुस्थे च देहे पुरुषार्थसिद्धौ ।
यतस्व, वार्धक्य उपागते तु किञ्चिन्न कर्तुं प्रभविष्यसि त्वम् १००

कर्मोद्भवं नाटकमेतदस्मिन् क्षणाद् विलीनं शरदभ्रवत् स्यात् ।
स्फुटेऽप्यहो ! पुद्गलवैसदृश्ये मोहं कथं नोज्झसि बालबुद्धे ! ॥१०१॥

उपस्थिते कर्मणि दुर्विपाके राज्यादि सर्वं विलयं प्रयाति ।
क्षुत्क्षामकुक्षिप्रतिपूरणार्थं गृहे गृहे भिक्षितुमप्युपेयात् । ॥१०२॥

कर्मस्थितिर्यावदपेयुषी न भवेदवश्यं सुखदुःखसत्त्वम् ।
दुःखप्रहाणेन सुखं प्रपित्सोरकर्मकीभावमृते न पन्थाः ॥१०३॥

दुःखान्यपाराण्यनुभूय यत्र शरीरभाजो जनिमाप्नुवन्ति ।
विलोक्य तत् स्थानकमेव भूयो हृष्यन्ति, हा! दारुण एष कामः॥१०४॥

भवेन्मतिश्चेद् विषयानुषङ्गाऽतिरेकतः शाम्यति कामवेगः।
तदेतदज्ञानविजृम्भितं तं वह्निर्घृतेनेव हि वर्धते सः ॥ १०५ ॥

प्रतिष्ठिता यत्र शरीरशक्तिरधिष्ठितो यत्र धियो विकासः।
व्यवस्थिता यत्र सुरूप-कान्तिर्वीर्यं प्रतिघ्नन्ति जडास्तदेव १०६॥

वैराग्यपीयूषरसेन धौतमप्याशु चेतो मलिनं क्षणात् स्यात् ।
विकारहेतौ निकटं प्रयाते, कामो बलीयांश्चपलं च चेतः ॥१०७॥

किं तत्र, सिंहोपरि चाऽऽस्य देशाटनप्रतिज्ञापरिपूरणं यत् ।
*विकारहेतौ सति विक्रियन्ते न ये, त एव प्रभवो यथार्थाः ॥१०८॥

अपि त्रिलोकेऽस्खलितप्रतापं किं वर्णयामो मदनं पिशाचम्।
महात्मनोऽपि स्फुरितप्रबोधान् योऽग्रे स्त्रियाः साञ्जलिकानकार्षीत्
॥१०९॥

मनो द्रढीयः प्रविधाय सत्त्वप्रतिष्ठवृत्तिर्विकसद्विवेकः ।
अध्यात्मचिन्तां विदधद् भवेच्चेत् किमस्य कुर्याद् मदनः शिखण्डी?
॥११०॥

यथा मनःसारथिरिन्द्रियाश्वान् प्रयुङ्क्त एवं विषयेषु यान्ति ।
निपातयन्त्याशु च तत्र जीवमतोऽधिकः कः परतन्त्रभावः?॥१११॥

स एव धीरो बलवान् स एव स एव विद्वान् स पुनर्मुनीन्द्रः।
येनेन्द्रियाणामुपरि स्वसत्ता विस्तारिता मानसनिर्जयेन ॥११२॥

जितेन्द्रियं शान्तमनःप्रतिष्ठितं कषायमुक्तं ममताविवर्जितम् ।
उदासितारं समुपास्महे मुनिं स एव सारं लभते स्म जीवनात्॥११३॥

सुखं वाञ्छन् सर्वस्त्रिजगति तदर्थं प्रयतते
तथापि क्लेशौघान् सततमनुबोभोति विविधान् ।

---

* कुमारसम्भवगतश्लोकतृतीयपादेन पूर्तिः ।

तदेवं संसारं विषयविपदुःखैकगहनं
विदित्वा निःसंगीभवति रमते चाऽऽत्मनि बुधः ॥११४॥

पूर्णानन्दस्वभावः परमविभुरयं शुद्धचैतन्यरूपः
सर्वोद्भासिप्रकाशोऽहह तदपि जडैः कर्मभिः सम्प्रविश्य।
म्लानिं नीतो नितान्तं तदथ विमलतां नेतुमेनं यतध्वं
प्रागुक्तं चात्र भूयः स्मरत दृढतया कर्मभूमिः स मोहः॥११५॥

कृत्वा स्वस्थं हृदयकमलं मुक्तबाह्यप्रसङ्गं
शान्त्यारामे समुपविशतां-द्रष्टुमात्मानमेनम्।
मन्त्रं हंहो! कुरुत सुधियोऽनादितः पाशबद्धं
कः स्यात् स्वात्मोपरि हतदयो मूढधीशेखरोऽपि? ॥११६॥

इत्येवं गृहिणोऽपि चेतसि सदा सद्भावनाऽऽलम्बनाद्
अध्यात्मं रचयन्ति संविदधतः संसारकार्याण्यपि।
एतेनैव पथा च तेऽपि विषमाद् मुच्यन्त एतद्भवाद्
इत्येवं परिदर्शितः परिमितोऽध्यात्मोपदेशो मृदुः ॥११७॥

इति "प्रकीर्णक उपदेशः" प्रथमं प्रकरणम्।

द्वितीय–प्रकरणम् ।

पूर्वसेवा ।

न दुष्करो योगपथाधिरोहः किं दुष्करं तर्हि जगत्त्रयेऽपि ?।
योगस्य भूमावधिरोहणार्थमादावुपायः परिदृश्यतेऽयम् ॥ १ ॥

पूजा गुरूणामथ देवताया आचारशुद्धिस्तपसि प्रवृत्तिः ।
निःश्रेयसे द्वेषविवर्जितत्वमेषैव शास्त्रेऽकथि 'पूर्वसेवा' ॥ २ ॥

पिता च माता च कलागुरुश्च ज्ञातेयवृद्धाः पुनरेतदीयाः ।
धर्मोपदेशप्रवणा महान्तः सतां मतः श्रीगुरुवर्ग एषः ॥ ३ ॥

कर्त्तव्य एतस्य सदा प्रणामश्चित्तेऽप्यमुष्मिन् बहुमान एव ।
पुरोऽस्य सम्यग् विनयप्रवृत्तिर्नावर्णवादस्य निबोधनं च ॥ ४ ॥

आराध्यभावः प्रथमोऽस्ति पित्रोर्विमानयंस्तौ लघुधीर्बुधोऽपि ।
आराधयेद् धर्मगुरुक्रमौ किं नावद्धमूलस्तरुरेधते हि ॥ ५ ॥

पुण्यैर्महद्भिर्गुरुदेवसेवा सम्प्राप्यते, तत्र नहि प्रमादः ।
कर्तुं क्षमो बुद्धिमतां कदापि कल्याणगङ्गाप्रभवोऽयमध्वा ॥ ६ ॥

अनादरं ये गुरुदेवतानां कुर्वन्ति, पात्रं खलु ते कृपायाः ।
अमी वराका निजकर्मदोषाहता यतः श्रेयसि प्रस्खलन्ति ॥७॥

चलश्रियै दास्यमुपैति यस्य तस्यावमानः परिषह्यते चेत् ।
न सह्यते तर्हि कथं गुरूणामप्यप्रिया भावुककारणं वाक् ? ॥८॥

प्रेम्णा बलाद् वा वनितावचांसि सत्कारमार्गेऽस्खलितं नयन्ति ।
वाचं हितां तत्रभवद्गुरूणां न मन्वते, कीदृश एष मोहः ? ॥ ९ ॥

अपक्षपाताः शुचितत्त्वबोधा महाव्रतेषु स्थिरतां दधानाः ।
असङ्गिनः शान्तिसुधोपभोगा धर्मोपदेशा गुरवोऽवसेयाः ॥१०॥

तथाविधाः श्रीगुरवो भवाब्धौ स्वयं तरीतुं न परं यतन्ते ।
उद्धर्तुमन्यानपि देहभाजः परोपकाराय सतां हि यत्नः ॥११॥

नृदेवयोगीन्द्रनतः स देव आत्मश्रियं संप्रतिपत्तुमिच्छोः ।
स्याद् वल्लभो वल्लभवस्तुतोऽपि योगोऽस्ति दूरे न दशोद्गुशी चेत्
॥ १२ ॥

यथार्थदेवत्वविनिश्चयस्याभावे प्रशस्ताशयतो गृहस्थैः ।
सर्वेऽपि देवाः परिपूजनीया नत्वाग्रहः साम्प्रतमज्ञतायाम् ॥१३॥

शास्त्रेष्वपीदं विषये च चारिसंजीवनीचारनयो बभाषे ।
विशेषदृष्टौ च परत्र साम्याद् देवो यथार्थः परिषेवितव्यः ॥१४॥

न रागरोषादिकदोषलेशो यत्रास्ति बुद्धिः सकलप्रकाशा ।
शुद्धस्वरूपः परमेश्वरोऽसौ सतां मतो 'देव'पदाभिधेयः ॥१५॥

रागेण रोषेण वयं प्रपूर्णास्तथैव देवोऽपि हि सम्भवेच्चेत् ।
कस्तत्र चास्मासु च तर्हि भेदो विवेक्तुमर्हन्ति बुधा यथावत् ॥१६॥

तस्मात् स देवः खलु वीतरागः प्रियोऽप्रियो वा नहि तस्य कश्चित् ।
रागादिसत्ताऽऽवरणानि नाम तद्वांश्च सर्वज्ञतया कुतः स्यात्?॥१७॥

वयं सरागाः प्रभुरस्तरागः किञ्चिज्ज्ञतास्मासु स सर्ववेदी ।
शरीरिणः स्मः स पुनर्विदेहोऽस्माकं समाराध्यतमः स तस्मात् ॥१८॥

वयस्यगोष्ठीं विविधां विधातुं मिलेत् कथञ्चित् समयः सदापि ।
अल्पोऽवकाशोऽपि न शक्यलाभो देवस्य पूजाकरणाय हन्त! ॥१९॥

आत्मोन्नतिं वास्तविकीं यदीयं समीहतेऽन्तःकरणं स मर्त्यः ।
उपासनार्थं परमेश्वरस्य कथञ्चिदाप्नोत्यवकाशमेव ॥ २० ॥

लोकापवादाद् भयशीलता च सुदक्षिणत्वं च कृतज्ञता च।
सर्वत्र निन्दापरिवर्जनं च सतां स्तवः प्रस्तुतयोग्यतात्वम् ॥२१॥

कृतप्रतिज्ञापरिपालनं चामत्सरत्वं यत्यागविधानवत्त्वम् ।
नालस्यवश्यं पुनराग्रहश्च सुयोग्यकार्येषु विवेकबुद्ध्या ॥ २२ ॥

अदैन्यमापद्यपि, नम्रता च सम्पत्प्रकर्षे, महतां च मार्गे ।
समारुरुक्षाऽऽर्जवमार्दवे च सन्तोषवृत्तिः सुविचारता च ॥२३॥

लोकाऽविरुद्धाचरणानुवृत्तिः सर्वत्र चौचित्यविधायकत्वम् ।
एवंप्रकारः स्वयमूहनीयः सद्भिः सदाचार उदारबुद्ध्या ॥ २४ ॥
चतुर्भिः कलापकम् ।

स्वजीवनं कीदृशमुन्नतीति सम्पादयेद् योगपथारुरुक्षुः ।
तदेतदेतेन विचारकाणां मनोभुवां स्पष्टमुपागतं स्यात् ॥ २५ ॥

बहुप्रकारं तप आमनन्ति युक्तं यथाशक्ति तपो विधातुम् ।
देहस्य शुद्धिर्हृदयोज्ज्वलत्वं विधीयमानेऽत्र विवेकपूर्वम् ॥२६॥

किञ्चिद् व्यथायामपि सम्भवन्त्यामनादरस्तत्र न संविधेयः ।
अभ्यासतोऽग्रे सुकरं तपः स्यात् कष्टाद् विना कर्म न हन्यतेऽपि ॥२७॥

न रोचते भोजनमन्वहं च कस्मै?, परं तेन क इष्यतेऽर्थः ?।
अयं भवः स्याद् यदि सौख्यपूर्णस्तदा क्षमः स्याद् विषयैकसङ्गः॥२८॥

न वास्तवो भोजनमात्मधर्मो देहस्य सङ्गेन विधीयते तु ।
तस्मादनाहारपदोपलब्ध्यै युक्तं तपोऽप्यभ्यसितुं सुधीनाम् ॥२९॥

न यत्र दुर्ध्यानमुपस्थितं स्याद् योगा न हानिं पुनराप्नुवन्ति ।
क्षीणानि न स्युः पुनरिन्द्रियाणि कुर्यात् तपस्तत् सुविचारयुक्तम् ।३०।

धनस्य हेतोरथवा नियोगे स्वस्वामिनः संसहते बुभुक्षाम् ।
उद्देश आत्मोन्नतिसम्पदस्तु तपो यथाशक्त्यपि नैष चित्रम्! ॥३१।

वदन्ति सन्तः, प्रतिपद्यते च दावाग्निकल्पो भव एष भीमः ।
विचित्ररूपास्ति च कर्मसृष्टिस्तद् भोगकोटीभवितुं न युक्तम् ॥३२॥

नानाविधस्वादुरसप्रपूर्णभोज्योपभोगे प्रविधीयमाने ।
प्रपद्यते यद्यपवर्गलक्ष्मीर्भवे तदा को बत पर्यटन् स्यात् ? ॥ ३३ ॥

अन्तःशरीरं प्रचरन्ति कर्मप्रत्यर्थिनो गुञ्जदनन्तशौर्याः ।
अन्नं प्रवेश्यं यदि पोषणीया नान्नं प्रवेश्यं यदि शोषणीयाः ॥३४॥

सम्पादितश्चेत् तपआदरेण कष्टस्य सम्यक् सहनस्वभावः ।
बहुप्रसङ्गे फलवान् तदा स्याद् रौद्रो न च स्याद् मरणक्षणोऽपि॥३५॥

भुक्तिः सकृद् वा रसवर्जिता वे-षदूनकुक्षिर्मितवस्तुभिर्वा ।
दिव्याशनानामपि साम्यतो वा प्रकीर्तिता सापि तपःस्वरूपा ॥३६॥

गार्ध्यस्य मन्दीकरणं तपोऽस्ति प्राप्तं रहस्यं तपसोऽत्र सर्वम् ।
धन्या रमन्तेऽत्र विवेकदीपप्रोद्भासितात्मोन्नतिहेतुमार्गाः ॥३७॥

समग्रकर्मक्षयतोऽपवर्गो भवाभिनन्दा इमकं द्विषन्ति ।
अज्ञानसाम्राज्यमिहास्ति हेतुरहो ! महादारुण एष मोहः ॥३८॥

संसारभोगे सुखमद्वितीयं ये मन्वते लुप्तविवेकनेत्राः ।
निःश्रेयसं ते समधिक्षिपन्त आश्चर्यपात्रं न सतां भवन्ति ॥३९॥

सुस्वादुभुक्तिर्मधुरं च पानं मनोज्ञवस्त्राभरणादिधानम् ।
इतस्ततः पर्यटनं यथेष्टं वयस्यगोष्ठी सुमुखीमुखं च ॥ ४० ॥

इत्यादिकं शर्म बहुप्रकारकं संसारवासे प्रकटप्रतीतिकम् ।
मुक्तौ क्व नामेति विषस्य मोदकान् प्रसारयन्त्यज्ञगणे कुबुद्धयः॥४१॥
युग्मम् ।

संसारभोगेषु सुखं यदेव प्रतीतिमारोहति दुःखमेतत् ।
कर्मोद्भवत्वात् क्षणभङ्गुरत्वाद् दुःखान्वितत्वादमहत्त्वतश्च ॥४२॥

समस्तकर्मक्षयतोऽखिलार्थप्रकाशयुक्तं सुखमद्वितीयम् ।
यस्मिन् त्रिलोकीसुखमस्ति बिन्दुर्मुक्तौ क इच्छेन्नहि ?, को भवेद्
द्विद् ? ॥४३॥

एवं च मुक्तावनुकूलवृत्तिरत्राद्युपायोऽभिहितेषु मुख्यः ।
यस्मिन् स्थितेऽन्येऽपि भवन्त्युपाया यत्रास्थिते व्यर्थ उपायराशिः
॥ ४४ ॥

इत्येष योगप्रथमाधिकारिप्रवर्त्तनं किञ्चिदिदं न्यगादि ।
यथावदस्मिन् पथि सञ्चरन्तः सम्यग्दृशो ग्रन्थिभिदा भवन्ति ।४५।

अर्धे परावर्त्तननामकालेऽवशिष्ट उत्कृष्टतया भवन्ति ।
सम्यग्दृशो मोक्षपदस्य लाभेऽप्ययं विलम्बोऽर्थत एव भूयान् ॥४६॥

विमलः परिणाम आत्मनः
किल सम्यक्त्वमुदीरितं बुधैः ।
अपवर्गपुरप्रवेशनं
न हि मुद्रामनवापुषामिमाम् ॥ ४७ ॥

तृतीय-प्रकरणम् ।

अष्टाङ्गयोगः ।

यत्राऽस्ति दुःखाननुविद्धमेवानन्तं सुखं शाश्वतमेष मोक्षः ।
समग्रकर्मक्षयलक्षणोऽसौ नह्यस्ति मुक्तिः सति कर्मलेशे ॥ १ ॥

स्वर्गापवर्गौ भवतो विभिन्नौ स्वर्गाद् यतः स्यात् पतनं, न मोक्षात्।
स्वर्गे सुखश्रीः पुनरिन्द्रियोत्था ज्ञेया परब्रह्ममयी तु मोक्षे ॥२॥

सकर्मकाऽकर्मकतो द्विधाऽऽत्माऽऽदिमस्तु संसारितया प्रसिद्धः ।
अकर्मको निर्वृत-मुक्त-सिद्ध-ब्रह्मादिशब्दैरभिधीयते च ॥ ३ ॥

मोक्षाऽऽप्तये योगविदः पुराणा योगस्य पन्थानमदीदृशन्नः ।
अष्टाङ्गभेदः स पुनः प्रसिद्धः प्रदर्श्यते किञ्चन तत्स्वरूपम् ॥४॥

यमनियमाऽऽसनप्राणायामाः प्रत्याहृतिश्च धारणया ।
सार्धं ध्यानसमाधी इत्यष्टाङ्गानि योगस्य ॥ ५ ॥

तत्राहिंसासत्याऽस्तेयब्रह्मापरिग्रहाश्च यमाः ।
शौचं तोषश्च तपः स्वाध्यायः प्रभुविचिन्तनं नियमाः ॥ ६ ॥

एकान्ततोऽभिन्नतया शरीर-शरीरिणौ सम्भवतो न युक्तौ ।
परो भवः कस्य हि जाघटीतु नाशे शरीरस्य शरीरिनाशात् ? ॥७॥

नाप्येवमेकान्तपृथक्त्वमङ्गाङ्गिनोर्विचाराध्वनि सञ्चरिष्णु ।
एवं हि हिंसा नहि सम्भविन्त्री हते शरीरेऽपि शरीरभाजः ॥८॥

मेधाविनस्तत् प्रतियन्ति देहाद् विभिन्नमप्यङ्गभृतं कथञ्चित् ।
संयोगतोऽभिन्नमतोऽङ्गनाशे या स्याद् व्यथा तां प्रवदन्ति हिंसाम् ९॥

आकीटकाद्या च सुराधिराजात् सर्वत्र जीवेषु सुखासुखस्य ।
प्रियाप्रियत्वं परिचिन्त्य धीमान् न क्वापि हिंसाऽऽचरणं
विदध्यात् ॥ १० ॥

शरीरिणां वल्लभवल्लभं च प्राणाः स्वकीया इदमर्थमेव।
साम्राज्यमप्याशु जनास्त्यजन्ति तत् किंविधं दानमलं वधाय? ॥११॥

अन्यस्य चेतःकमलस्य खेदहिमोदकेन ग्लपनेऽपि धीराः।
हिंसावकाशं समुदीरयन्ति कथीकृतौ किं पुनरङ्गभाजाम् ? ॥ १२ ॥

प्रचण्डरोगाभिहतः पशुर्वा नरोऽथवा मारयितुं न युक्तः।
कर्मोदितं प्राप्स्यति शं स मृत्वा नेताऽपि च प्राप्स्यति दुःखमुग्रम्?१३॥

व्यापादनं हिंसकवृत्तिभाजामपि क्षमं नेत्यवधारणीयम्।
लोके श्व-मार्जार-मयूर-गृध्रादयोऽङ्गिनः के न भवन्ति हिंस्राः?॥१४॥

भयङ्करैर्वृश्चिक-दन्दशूकादिभिः परिक्लेशमधिश्रितोऽपि।
न मारयेन्नापि च ताडयेत् तान् नह्यत्र कश्चित् फलसिद्धिलेशः॥१५॥

न पापहेतुः सुकृताय पापोच्छेदाय वा प्राणिवधः कदापि।
किं जायते जीवितनाशहेतुर्हालाहलं जीवितसम्पदायै ? ॥१६॥

धर्मस्त्वहिंसाप्रभवः, कथं तद् हिंसात आविर्भविता कदापि ?।
नह्यम्बुतः सम्प्रभवन्ति पाथोरुहाणि वन्हेर्जननं लभन्ते ॥ १७ ॥

इदं परं तेज इयं परा श्रीरिदं परं भाग्यमिदं महत्त्वम्।
अशेषविश्वेश्वरनम्रमौलिनमस्कृतं सत्यमहाव्रतं यत् ॥ १८ ॥

मृषोद्यते यत् फलमाकलय्य फलस्य स्वल्पस्य महाऽऽगसश्च।
अस्त्यन्तरं कीदृगवेक्षणीयं युक्ता हि कार्येषु तुलासमा धीः ॥१९॥

धनार्जनं न्यायपथेन सम्यग् यागतोऽशक्यतया क आह ?।
आरम्भतो धीरतया तु सद्या आपद्यमानाः प्रतिकूलयोगाः ॥२०॥

शाम्यन्ति सर्वाण्यपि दूषणानि यथार्थवादे प्रविजृम्भमाणे।
मृगेश्वरे क्रीडति वारणानां सम्भावनीयो हि कुतः प्रचारः?॥२१॥

प्रयातु लक्ष्मीः स्वजना अरातीभवन्त्वकीर्त्तिः प्रसरीसरीतु।
अद्यैव वा मृत्युरुपस्थितोऽस्तु वदेदसत्यं न तथापि धीरः ॥२२॥

यतः परिक्लेशमुपैति जन्तुर्भाषेत सत्यामपि तां गिरं न।
पृष्टोऽपि जल्पेन्न कदापि मर्मावित् कर्कशं वैरनिबन्धनं च ॥२३॥

पुनन्ति ते स्वीयपदारविन्दैः पृथ्वीतलं सुन्दरभागधेयाः।
मनोवचोभूघनचेष्टितानि स्पृशन्ति नासत्यविषं यकेषाम् ॥२४॥

प्लुष्टोऽप्यहो ! प्रज्वलिताग्निना द्रुः सान्द्रीभवेद्, दुर्वचसा न लोकः।
वाक् सूनृता यं तनुते प्रमोदं न चन्दनं तं न च रत्नमाला ॥२५॥

विनश्वरी श्रीश्चपलाश्च भोगाः स्वार्थैकबद्धाः स्वजनाः समग्राः।
अतो मृषावाद उपासनीयः किमर्थमेषा सुधियां मनीषा ॥ २६ ॥

अप्रत्ययं यद् वितनोति लोके दुर्वासनानां ददते निवासम्।
दोषान् प्रसूते प्रबलान् क्रमेण तद् धर्मशीलो न वदत्यसत्यम् ॥२७॥

व्रतानि शेषाणि वदन्त्यहिंसासरोवरे पालिसमानि धीराः।
सत्यस्य भङ्गे सति पालिभङ्गादनर्गलं तत् खलु विप्लवेत ॥२८॥

स्वमन्यदीयं हरताऽधमेन दत्तः स्वधर्मोपवने प्रदाहः।
हृतं धनं स्वास्थ्यसुखं न सूते तस्मात् परिभ्रष्टमितस्ततोऽपि॥२९॥

दरिद्रता-दुर्भगता-शरीरच्छेदादिकं स्तेयफलं विलोक्य।
तत्र प्रवृत्तिव्यसनं समुज्झेत्, युक्तो ग्रहीतुं न तृणोऽप्यपृष्ट्वा ॥३०॥

अद्यापि नो दृष्टमिदं श्रुतं वा यत् स्तेयमालम्बितवान् मनुष्यः।
प्रभूतमानन्दमपेतशङ्कमभुक्त कोटीश्वरतां प्रपद्य ॥ ३१ ॥

यश्चौर्यपापद्रुमधिष्ठितोऽस्ति स्वास्थ्यं परं हारितवान् न, किन्तु।
धृतिं च धैर्यं च मतिं च सम्यग् जन्मान्तरं चापि स हीनभाग्यः॥३२॥

यो मार्यतेऽसौ क्षणमेक एव प्राप्नोति दुःखं द्रविणे हृते तु।
सपुत्रपौत्रोऽप्युपयाति यावज्जीवं विचिन्त्येति जहातु चौर्यम्॥३३॥

स्तेयप्रवृत्तिः खलु नीचकार्यमस्तेयवृत्तिः पुरुषार्थमार्गः।
विशुद्धहस्तस्य च साधुवादः शाम्यन्त्यनर्थाश्च परत्र नाकम्॥३४॥

यस्मिन् प्रदीपे शलभन्ति दोषा यस्मिन् सुधांशौ परितापशान्तिः।
यस्मिन् समुद्रे गुणरत्नभूतिस्तद् ब्रह्म को न स्पृहयेत् सचेताः?॥३५॥

यस्मिन् दिनेशे परितप्यमान उपप्लवध्वान्त उपैति नाशम् ।
इष्टार्थसम्पादनकल्पवृक्षेऽस्मिन् ब्रह्मचर्ये सुधियो यतेरन् ॥३६॥

सिंहासने चोपविशन् सुरेन्द्रः प्रवन्दते यान् शुचिभक्तिनम्रः ।
ते ब्रह्मचर्यव्रतबद्धचित्ता मनस्विनो मर्त्यभुवां जयन्ति ॥ ३७ ॥

फलन्ति मन्त्रा वहते च कीर्त्तिरध्यासते सन्निधिमप्यमर्त्याः ।
यस्मिन् सति प्रस्फुरितप्रभावे तद् ब्रह्मचर्यं सुविचारलभ्यम् ॥३८॥

अस्थ्नां प्रभूतं बलमर्पयन्तं रक्तप्रवाहं प्रविकासयन्तम् ।
मुखे प्रतापारुणतां दधानं न कः सुधीर्ब्रह्मयमं सुरक्षेत् ! ॥३९॥

न तं शरत्पर्वहिमांशुरोचिः प्रह्लादमुत्पादयितुं क्षमेत ।
न तं रसं दिव्यफलानि चापि ह्लार्दं रसं ब्रह्म यमातनोति ॥४०॥

यत् प्राणभूतं मुनिधर्मलक्ष्म्या हेतुः परब्रह्मणि यच्च, यस्मात् ।
निर्याति मेधा तटिनीव शैलात् तत् पालयन् ब्रह्म न पूज्यते कैः ? ॥ ४१ ॥

इह प्रतिष्ठा च परत्र च स्वर्यस्मादहो ब्रह्म विहाय, मार्गम् ।
आपातमात्रे रमणीयमन्ते किम्पाकवद् दारुणमाश्रयेन्न ॥ ४२ ॥

देहे तपस्येव न तापहेतुर्हेतुर्न वा भक्तिरिव श्रमस्य ।
स्वभावसिद्धो मनसः पवित्रीभावे स्थितो ब्रह्मयमश्रकास्ति ॥४३॥

परिक्षमन्ते गृहमेधिनस्तु न सर्वथाब्रह्ममहाव्रताय ।
तद् देशतो ब्रह्मणि ते यतेरन् स्वदारतुष्टाः परदारवर्जाः ॥४४॥

स्त्रियं स्वसारं जननीं सुतां वा स्वां कामदृष्ट्या समवेक्षमाणे ।
क्रोधोपतापप्रभवं विचिन्त्य परस्य नार्य्यां न दृशौ क्षिपेत ॥४५॥

नहि स्वदारा अपि सेवितव्या आसक्तितः, किं पुनरन्यनार्य्यः।
नोत्सह्यते क्षेप्तुमितस्ततः स्वं ही ! यत्यते पातयितुं तु रेतः॥४६॥

शुक्रं शरीरस्य समस्ति राजा हते पुना राज्ञि पुरस्य हानिः ।
रक्षेत् ततः कामशरेभ्य एनं ब्रह्मोत्थसन्नाहधरं विधाय ॥ ४७ ॥

कः प्रत्ययस्तत्र परं पुमांसं या सेवते स्त्री चपलाऽपलज्जा ।
विषस्य पानं दहने च पातो वरं परस्त्री न तु सेवनीया ॥४८॥

सर्वस्वनाशः प्रबलं च वैरं बन्धो वपुष्पातनसंशयार्त्तिः ।
परत्र घोरस्थलसङ्गमश्चाऽन्यस्त्रीप्रसङ्गस्य फलान्यमूनि ॥ ४९ ॥

शिरीषपुष्पाधिकमार्दवाङ्गीं समुच्छलत्सुन्दरकान्तिपूराम् ।
समुल्लसत्पङ्कजगन्धि-पर्वशरत्सुधाधाममनोहराऽऽस्याम् ॥ ५० ॥

एवंविधां प्रौढकलाकलापामपि त्यजेद् योषितमन्यदीयाम् ।
साधारणस्त्रीमपि कालकूटवल्लीं परिज्ञाय विवेकशाली ॥ ५१ ॥
युग्मम् ।

मनःप्रवृत्तिर्वचसः प्रवृत्तिर्देहप्रवृत्तिश्च मिथो विभिन्नाः ।
यासां न साधारणयोषितस्ता निषेविताः स्युः सुखसम्पदायै ॥५२॥

वेश्यानुषक्तः पुरुषः किलाऽसत्सङ्गप्रसङ्गाभिरतो विवेकात् ।
तथाविधं भ्रश्यति येन देवान् न मन्यते नापि गुरूंश्च बन्धून् ॥५३॥

द्रव्यैकेच्छया कुष्ठिनमप्यमर्त्योपमं परिस्निग्धदृशेक्षते या ।
स्नेहोज्झितां तां सृजतीमसत्यस्नेहं न गच्छेद् गणिकां कदापि ॥५४॥

रूपं यदेव प्रविलोक्य माद्यन्नाभ्यन्तरं तस्य यदि स्वरूपम् ।
विचिन्तयेत् तत्त्वदृशा, न तर्हि भवेत् स्मरान्दोलितचित्तवृत्तिः॥५५॥

पराङ्गनासङ्गमपातकाग्नौ सर्वे गुणा आहुतिमाप्नुवन्ति ।
अतः परं किञ्चन नास्ति मौर्ख्यमतः परं नाप्यधमं चरित्रम् ॥५६॥

पुंसः प्रतीदं प्रतिपाद्यते स्म यद् ब्रह्मचर्यं वनिताजनोऽपि ।
तात्पर्यतस्तत् क्षमते ग्रहीतुं निजस्थितिं चेतसि लक्षयित्वा ॥५७॥

परिग्रहाद् मूर्च्छति, मूर्च्छनाच्च कर्मप्रबन्धा इति सम्प्रवीक्ष्य ।
परिग्रहं सर्वमपि त्यजन्ति द्रव्यादिरूपं मुनयोऽपसङ्गाः ॥५८॥

गृहस्थभावो मुनिता च भिन्ने परिग्रही तत्र मुनिर्गृहीव।
परिग्रहाऽऽसक्तमुनेर्मुनित्वे भवेन्न कस्माद् गृहिणां मुनित्वम् ? ॥५९॥

निन्द्यो गृही स्यादपरिग्रहत्वे निन्द्यो मुनिः स्यात् सपरिग्रहत्वे।
द्रव्योपभोगे मदनप्रसक्तेरपि प्रचारस्य न दुर्वचत्वम् ॥ ६० ॥

द्रव्यग्रहे लाभदृशापि मूर्च्छां विनाऽन्यत्र वदन्ति सन्तः।
संसारदुर्वातनिरोधहेतुः मुनिर्भिनं साध्वपरिग्रहत्वम् ॥ ६१ ॥

गृहस्थवर्गस्त्वपरिग्रहत्वमभ्यासितुं न प्रभविष्णुरस्ति।
अतः स कुर्वीत परिग्रहस्य प्रमाणमाशाप्रसरावरोधि ॥ ६२ ॥

परिग्रहस्याऽस्खलितप्रचारे तृष्णा प्रचारं लभते नितान्तम्।
ततो जनः पोत इवाम्बुराशौ भवे निमज्जेदिति चिन्तनीयम् ॥६३॥

परिग्रहस्यातिवशीभवन्तं मुष्णन्ति चौरा विषयाभिधानाः।
दहत्यनङ्गो दहनः कषायव्याधा निरुन्धन्ति पुनः समन्तात् ॥६४॥

पापस्य वल्लीमसुखस्य खानिं दोषावलीमातरमाहुराशाम्।
आशार्मयस्तत्र चरन्ति वेगाद् न यत्र भासः शशिनो रवेश्च ॥६५॥

आक्रान्तविश्वत्रितयोऽपि लोभपयोनिधिस्तैः प्रसरन् निरुद्धः।
यमोऽशतोऽप्येष समाश्रितो यैरेवंविधाः स्युर्गृहिणोऽपि धन्याः ६६॥

आरम्भभारा भववृक्षमूलं परिग्रहः कारणमस्त्यमीषाम्।
तस्मादवश्यं नियतप्रमाणं परिग्रहं संविदधीत गेही ॥ ६७ ॥

एतानहिंसादियमान् स्वशक्तेरर्हन्ति सम्पालयितुं समग्राः।
धर्मोऽस्त्ययं सार्वजनीन एव स्वाभाविकी जीवननीतिरेषा ॥६८॥

उक्ता अहिंसादियमा अमी दिक्कालाद्यवच्छिन्नतया विमुक्ताः।
महाव्रतं सन्ति च सार्वभौमा वितर्कबाधे प्रतिपक्षचिन्ता ॥६९॥

वितर्कबाधे प्रतिपक्षचिन्तनाद् योगस्य सौकर्यमवेक्ष्य योगिनः।
यमेषु योगस्य बभाषिरेऽङ्गतां विघ्नापनेता प्रथमं हि युज्यते ॥७०॥

हिंसादयः सन्ति वितर्कसञ्ज्ञकाः प्रत्येकमेते खलु सप्तविंशतिः ।
कृतानुमोदास्पदकारिता हि ते क्रोधाच्च लोभाच्च तथैव मोहतः ॥७१॥

नवेति भेदा मृदु-मध्य-तीव्रैर्भेदैस्त्रिभिः सन्ति यथोक्तसंख्याः ।
प्रत्येकमेते मृदुमध्यतीव्रास्त्रिधा पुनः स्युर्मृदुमध्यतीव्रैः ॥ ७२ ॥
युग्मम् ।

अनन्तमज्ञानमनन्तदुःखं फले अमीषां नितरां विभाव्ये ।
अतः प्रकर्षं समुपेयुषां यत् फलं यमानामभिधीयते तत् ॥ ७३ ॥

दयाव्रतस्थैर्यवतः पुरस्ताद् निसर्गवैरा अपि देहभाजः ।
मिथः प्रशाम्यन्ति तदेवमाद्ये व्रते फलं योगबुधा अवोचन् ॥७४॥

सत्यव्रतं प्राप्तवतिं प्रतिष्ठां फलं प्रसिध्यत्यकृतेऽपि यत्ने ।
स्यादस्य वाचा च फलं परस्याऽनुयच्छतोऽपीति फलं द्वितीये॥७५॥

अस्तेयनामव्रतनिश्चलत्वे भवन्ति रत्नानि न दुर्लभानि ।
प्रतिष्ठिते ब्रह्मणि वीर्यलाभोऽपरिग्रहे जन्मकथन्त्वबोधः ॥७६॥

योगदृष्टिः ।

अष्टौ च योगस्य वदन्ति दृष्टीरष्टाभिर : सह ताः क्रमेण ।
सुश्रद्धया सङ्गत एव बोधो दृष्टिर्विभाषे प्रथमाऽत्र मित्रा ॥ ७७ ॥

मन्दं च मित्रादृशि दर्शनं स्यात् तृणानलोद्द्योत इहोपमानम् ।
न देवकार्यादिषु खेदवृत्ती रोषप्रसङ्गोऽपि च नापरत्र ॥ ७८ ॥

श्रीवीतरागे कुशलं मनोऽस्मै नमश्च पञ्चाङ्गतया प्रणामः ।
संशुद्धमेतत् किल योगबीजं गृह्णाति दृष्टाविह वर्त्तमानः ॥७९॥

न केवलं तत् खलु वीतरागे मुनिप्रवेकेष्वपि शुद्धरूपम् ।
तेषां विशुद्धाशयतश्च सेवाऽऽहारप्रदानादिबहुप्रकारैः ॥ ८० ॥

उद्विग्नता चात्र भवाम्बुराशेः सामान्यतोऽभिग्रहपालनं च ।
श्रीधर्मशास्त्रेषु समादरश्च श्रद्धा च बीजश्रवणे प्रभूता ॥ ८१ ॥

एवं च दृष्टाविह वर्त्तमानः कृपापरो दुःखिषु, निर्गुणेषु ।
अद्वेषकश्चोचितसम्प्रवृत्तिर्योगप्रवीणैः कथयाम्बभूवे ॥ ८२ ॥

दुर्बोधघर्मे विपुलोऽम्बुवाहो दुर्वर्त्तनद्रौ निशितः कुठारः ।
सत्सङ्गतिर्या मुनिभिर्न्यगादि तत्प्राप्तिरत्र प्रगतेर्निदानम् ॥ ८३ ॥

अन्त्ये परावर्त्त इमां च दृष्टिं कल्याणरूपां लभते सुभागः ।
हेतुः परो भावमलाल्पताऽत्र घने मले सत्सु न सत्त्वबुद्धिः ॥८४॥

यथाप्रवृत्तौ करणेऽन्त्य ईदृग् आसत्तिमद्ग्रन्थिभिदः स्वरूपम् ।
अपूर्वतां तेन यथाप्रवृत्तेरासन्नभावेन बुधा अवोचन् ॥ ८५ ॥

चतुर्दशोक्तानि जिनागमे गुण-स्थानानि, तत्र प्रथमं निगद्यते ।
समागतस्य प्रथमामिमां दृशं शास्त्रे तु सामान्यत एव वर्णितम् ॥८६॥

यमप्रधाना प्रथमा दृगुक्ता तारा द्वितीया नियमप्रधाना ।
शौचस्य सद्भावनया च तत्र घृणा स्वदेहेऽन्यशरीरसङ्गः ॥८७॥

सुसत्त्वसिद्धिः सुमनस्कभात्र एकाग्रभावो जय इन्द्रियाणाम् ।
आत्मस्वरूपेक्षणयोग्यता च फलान्यमूनि प्रतिपादितानि ॥८८॥
युग्मम् ।

सन्तोषतोऽनुत्तमसौख्यलाभः स्वाध्यायतो दर्शनमिष्टदेवे ।
*तपेन कायेन्द्रिययोश्च सिद्धिः प्रोक्ता समाधिः प्रणिधानतश्च ॥८९॥

अस्यां च तारादृशि गोमयाग्नि-कणोपमं दर्शनमूचिवांसः ।
नोद्विग्नभावोऽत्र हितप्रवृत्तौ तत्त्वाववोधस्य पुनः समीहा ॥९०॥

---

* अकारान्तोऽप्यस्ति ।

प्रीतिस्त्वविच्छिन्नतयाऽत्र योग-कथासु भक्तिर्महती च सत्सु ।
भयं न तीव्रं भवतस्तथाऽनाभोगेऽपि नात्यर्थमयोग्यकर्म ॥ ९१ ॥

त्रासः स्वकीये विकले च कृत्येऽधिकेऽधिकस्थे च विबोद्धुमिच्छा ।
दुःखप्रहाणाय सतां प्रयत्नं नानाविधं वीक्ष्य कथन्त्वबुद्धिः ॥९२॥

वास्माकमुच्चैःप्रतिभाप्रकाशा ग्रन्थाः पुनः सन्ति सुविस्तरेण ।
शिष्टाः प्रमाणं तदिहेत्यमुष्यां दृष्टौ सदा तिष्ठति मन्यमानः ॥९३॥

यत्राऽऽसनं नाम सुख-स्थिरं स्याद् दृष्टिर्बला सा विदिता तृतीया ।
दृढं च काष्ठाग्निकणप्रकाशसमं भवेद् दर्शनमत्र दृष्टौ ॥ ९४ ॥

महांश्च तत्त्वश्रवणाभिलाषः क्षेपो न योगस्य पथि प्रयाणे ।
असाधुतृष्णा-त्वरयोरभावात् स्थिरं सुखं चाऽऽसनमाविरस्ति॥९५॥

अतोऽन्तरायाः शममाप्नुवन्ति द्वन्द्वाभिघातो न च सम्भविष्णुः ।
अपायदूरीभवनेन कृत्यं भवेत् समस्तं प्रणिधानपूर्वम् ॥ ९६ ॥

यूनः सकान्तस्य विदग्धबुद्धेर्यो दिव्यगेयश्रवणेऽभिलाषः ।
तत्कोटिमारोहति तत्त्वविद्यासुधासमास्वाद इहाभिलाषः ॥९७॥

असत्यमुष्मिन् श्रुतमप्यपार्थमिवोषरायां भुवि बीजवापः ।
सति त्वमुष्मिन्नसति श्रुतेऽपि निःसंशयं कर्मपरिक्षयः स्यात् ॥९८॥

तुर्याऽन्विता प्राणयमेन योगोत्थानेन मुक्ता दृगवादि दीप्रा ।
अस्यां च तत्त्वश्रवणप्रवृत्तिर्न सूक्ष्मबोधः पुनरत्र भाति ॥ ९९ ॥

यः श्वास-प्रश्वासगतिप्ररोधः स योगिभिः प्राणयमो बभाषे ।
स रेचकः पूरक-कुम्भकौ च श्वासो बहिर्वृत्तिरिहाऽऽदिमः स्यात्
॥ १०० ॥

प्रपूरणं यत् पुनरस्य पूरकः स्थिरत्वसम्पादनमेव कुम्भकः ।
नैकस्वभावाः खलु योगसाधका गच्छन्ति केचित् तत ईदृशा पथा
॥ १०१ ॥ (युग्मम्)

स्याद् भावतः प्राणयमस्तु बाह्यभावस्य रेकाद् अथ पूरणेन ।
अन्तःस्वभावस्य, यथार्थतत्त्वधीकुम्भनाद्, उत्तममेतदन्नम् ॥१०२॥

वीतोऽपि मित्रादपि पुत्रतोऽपि धर्मः प्रियः स्यादिह प्राणतोपि।
धर्माय प्राणानपि* विक्षिपेत प्राणान्तकष्टेऽपि न तु त्यजेत् तम्॥१०३॥

एवं भवक्षारपयोनिरासात् तत्र्वश्रुतिस्वादुजलेन पुण्यम् ।
बीजं प्ररोहप्रवणं करोति सम्यक्त्वतिः सद्गुरुभूरिभक्तिः ॥१०४॥

मिथ्यात्वमस्मिंश्च दृशां चतुष्केऽवतिष्ठते ग्रन्थ्यविदारणेन ।
ग्रन्थेर्विभेदो भवति स्थिरायां तद् दक्चतुष्केऽत्र न सूक्ष्मबोधः॥१०५॥

अवेद्यसंवेद्यपदाभिधेयं मिथ्यात्वदोषाशयमूचिवांसः ।
तस्य प्रभावेण कृतावकाशा कृत्येष्वकृत्येष्वविवेकबुद्धिः ॥१०६॥

अवेक्षमाणा अपि जन्म-मृत्यु-जराऽऽमयोपद्रवदुःखपूर्णम् ।
संसारमल्पेतरमोहदोषात् समुद्विजन्ते नहि देहभाजः ॥ १०७ ॥

अवेद्यसंवेद्यपदं चतुष्के दृशाममूषामपि वर्त्तमानम् ।
सत्सङ्गतस्तस्य विनिर्जयेन स्वतोऽपयात्येव कुतर्कराहुः ॥१०८॥

शमाम्बुवाहे प्रतिकूलवातं सद्बोधपद्मे च हिमोपपातम् ।
श्रद्धानशल्यं स्मयकारणं च प्रचक्षते योगविदः कुतर्कम् ॥१०९॥

वादस्य मार्गाः प्रतिवादमार्गा नानाविधाः सन्ति सतां सभासु ।
तत्त्वान्तमाप्नोति न खल्वमीभिर्दृष्टान्त आस्ते तिलपीलकोऽत्र॥११०॥

एकेऽभियुक्ता अमुकं पदार्थं यथाऽनुमानैः परिकल्पयन्ति ।
अन्येऽभिरूपा अमुमेव भावमन्यस्वरूपं प्रतिपादयन्ति ॥१११॥

अतीन्द्रियार्था यदि हेतुवादैर्विनिश्चयाध्वानमधिश्रयेयुः ।
एतावतः कालत एव तेषु सुनिश्चयः प्राज्ञवरैः कृतः स्यात् ॥११२॥

तस्मात् कुतर्कग्रह उज्झितव्यो नानेन कोऽप्यस्ति फलोपलम्भः ।
मध्यस्थभावे च कृतावकाशो सम्यग्दृशां सम्भविता विकासः॥११३॥

सम्यग्दृशः सन्ति चतस्र एताः स्थिरा च कान्ता च प्रभा परा च ।
प्रत्याहृतिस्तत्र भवेत् स्थिरायां स्याद् दर्शनं भ्रान्तिविवर्जितं च
॥ ११४ ॥

* छन्दोभङ्गो नात्र सम्भाव्यः । अन्यत्रापीदृक्षु स्थलेषु ।

प्रत्याहृतेर्ग्रन्थिविभेदनेन स्फुरद्विवेकोज्ज्वलमानसानाम् ।
संसारचेष्टा प्रतिभाति बालधूलीगृहक्रीडनसन्निभेव ॥ ११५ ॥

तत्त्वं परं ज्योतिरिह स्वरूपं वैकल्पिकः सर्व उपप्लवोऽन्यः ।
एवं च भोगो भवभोगिभोगाऽऽभोगस्वरूपः प्रतिभासतेऽत्र ॥११६॥

रत्नप्रभाया उपमोदिताऽत्र सूक्ष्मावबोधस्य समन्वयोऽपि ।
प्रत्याहृतिः सा पुनराचचक्षे समाहृतिर्याऽर्थत इन्द्रियाणाम् ॥११७॥

अवेद्यसंवेद्यपदाद् विरुद्धं स्याद् वेद्यसंवेद्यपदं स्थिरायाम् ।
एतत् पुनर्ग्रन्थिविदारणोत्थं रुचिप्रकारं मुनयो वदन्ति ॥११८॥

ततश्च कान्तादृशि संप्रवेशस्ताराप्रभाभं ध्रुवदर्शनं च ।
चित्तस्य देशे स्थिरबन्धनं यत् तां धारणामत्र वदन्ति सन्तः॥११९॥

स्थिरस्वभावादिह नान्यमुच्च मीमांसनाया अपि संविकासः !
सम्यक्स्थितः स्यादथ धारणायां लोकप्रियो धर्मसुलीनचेताः ॥१२०॥

मायाजलं तत्त्वत ईक्षमाणोऽनुद्विग्न एत्याशु यथाऽस्य मध्यात् ।
भोगान् स्वरूपेण तथैव मायाऽम्बुवद् विदन् भुङ्क्त उपैति मोक्षम्
॥१२१॥

न धर्मशक्तिं प्रबलाममुष्यां भोगस्य शक्तिः क्षमते विहन्तुम् ।
दीपापहो गन्धवहो ज्वलन्तं दवानलं नेतुमलं शमं किम् ? ॥१२२॥

मीमांसना दीपिकया समाना मोहान्धकारक्षपणेऽत्र भाति ।
तत्त्वप्रकाशप्रसरेण तेनाऽसमंजसस्याऽपि कुतः प्रचारः ? ॥१२३॥

दृष्टिः प्रभाऽर्कद्युतितुल्यबोधा ध्यानैकसारा रहिता रुजा च ।
प्रवर्त्तते ध्यानसमुद्भवं शं शमप्रधानं स्ववशं गरिष्ठम् ॥ १२४ ॥

सर्वं भवेद् अन्यवशं हि दुःखं सर्वं भवेद् आत्मवशं च सौख्यम् ।
सुखासुखं वस्तुत एतदुक्तं गुणोऽत्र तत्त्वप्रतिपत्तिरूपः ॥ १२५ ॥

या धारणाया विषये च प्रत्ययैकतानताऽन्तःकरणस्य तन्मतम् ।
ध्यानं, समाधिः पुनरेतदेव हि स्वरूपमात्रप्रतिभासनं मतः १२६॥

असङ्गवृत्त्याख्यकसत्प्रवृत्तिपदं प्रभायां लभते मुनीन्द्रः ।
प्रशान्तवाहित्वमपीदमेवेदमेव नामान्तरतोऽन्य आहुः ॥ १२७ ॥

दृष्टिः परा नाम समाधिनिष्ठाऽष्टमी तदासङ्गविवर्जिता च ।
सात्मीकृताऽस्यां भवति प्रवृत्तिर्बोधः पुनश्चन्द्रिकया समानः ॥१२८॥

अस्यां निराचारपदो मुनीश्वरः श्रीधर्मसंन्यासबलेन केवलम् ।
लब्ध्वोत्तमं योगमयोगमन्ततः प्राप्यापवर्गं लभतेऽस्तकर्मकः ॥१२९॥

तृणगोमयकाष्ठहव्यभुक्-
कणदीपप्रभयोपमीयते ।
अथ रत्न-भ-भानु-चन्द्रमः-
प्रभया बोध इह क्रमात् पुनः ॥ १३० ॥

खेदादिदोषा इह निर्गतास्तथाऽ
द्वेषादिका अष्ट गुणाः श्रिताः क्रमात् ।
इत्येवमङ्गाष्टकमष्टकं दृशां
संक्षेपतोऽदर्शयत योगिसम्मतम् ॥१३१॥

चतुर्थ-प्रकरणम् ।

कषायजयः ।

आत्मस्वरूपं प्रथमं प्रविद्युर्योगश्रियां प्रोत्सहमानचित्ताः ।
स एव योगस्य यदस्ति भूमिराकाशचित्रार्पणमन्यथा स्यात् ॥१॥

आत्मक्षेत्रे योगतः कृष्यमाणे सम्यग्रूपैः सन्ततं प्रौढयत्नैः ।
सम्पद्यन्तेऽनन्तविज्ञानवीर्याऽऽनन्दा नास्ते संशयस्याऽत्र लेशः ॥२॥

इदं पदार्थद्वितये समस्तमन्तर्भवन्न व्यतिरिच्यतेऽतः ।
जडस्तथा चेतन इत्यमू द्वौ, जडेन चैतन्यमुपावृतं नः ॥ ३ ॥

प्रसिद्धमेतच्च जडस्य योगात् क्लेशान् विचित्रान् सहते सदाऽऽत्मा ।
विवेकबोधे प्रतिभाति देहाद् दुःखातिथिः स्यात् कुत एष आत्मा ?
॥ ४ ॥

संक्लेशानामेकमेवास्ति मूलमात्माज्ञानं तच्च धीरा वदन्ति ।
आत्माज्ञानोद्भूतदुःखं प्रशाम्येद् आत्मज्ञानाद्, अन्यथा नो तपोभिः
॥ ५ ॥

संसार आत्मैव जितः कषायेन्द्रियैः स एवेतरथा च मोक्षः ।
क्रोधादयस्तत्र कषायसञ्ज्ञाश्चत्वार उक्ता भववृक्षमेघाः ॥ ६ ॥

यो वैरहेतुः परितापकारणं शमार्गला दुर्गतिवर्त्तनी पुनः ।
उत्पद्यमानः प्रथमं स्वमाश्रयं दहेद् दहेद् वह्निरिवापरं न वा ॥७॥

क्रोधस्य तस्य प्रशमे क्षमा क्षमा क्षमाऽऽत्मसाम्राज्यपरिस्पृहावताम् ।
या संयमाऽऽरामविशालसारणिः क्लिष्टाघभूमीधरभेदनाशनिः ॥८॥
युग्मम् ।

क्रोधः प्रसिद्धो मृदुमध्यतीव्राद्यनेकभेदैः सकलानुभूतौ ।
यादृक्स्वरूपः स उदेति तादृग्रसानुविद्धं वितनोति कर्म ॥९॥

योगस्य पन्थाः परमस्तितिक्षा सा क्रोधदावानलमेघवृष्टिः ।
यस्तामृतेऽभीप्सति योगलक्ष्मीं हलाहलाद् वाञ्छति जीवितं सः ॥१०

निशम्य दुर्भाषितमन्यदीयं नातन्वते रोषमुदारचित्ताः ।
सम्पादनीयः सहनस्वभावः शाठ्यं शठाग्रे नहि कर्तुमर्हम् ॥११॥

क्रोधं च कस्माद् विदधीत योगी? दुर्भाषितैः स्यान्न हि कोपि रोगः।
न वा यशःश्रीर्लभते विलोपं द्रव्यस्य हानेरपि नास्ति वार्त्ता ॥१२॥

रोषेण वैरं लभतेऽवकाशं वैरात् पुनः सत्त्वगुणप्रहाणिः ।
एवं स्खलेत् सञ्चरमाण आत्मोन्नत्यध्वना रोषसमाश्रयेण ॥१३॥

रुष्यञ्जनं प्रेरयतेऽस्मदीयं प्राचीनकर्मेत्यथ चिन्तनीयम् ।
पराश्रये रुष्यति वा प्रकोपः प्रयोजके कर्मणि वा विधेयः? ॥१४॥

कृतापराधे यदि नाम कोपो न कर्म किं तर्हि कृतापराधम् ? ।
एतत् प्रभासेत विचार्यमाणं सर्वेऽपराधाः खलु कर्मराजः ॥१५॥

त्रैलोक्यचूडामणयोऽपि देवाधिदेवतास्ताडन-तर्जनादि ।
वितेनुषः क्षान्तिभरैरपश्यन् क्षमा तदेवं न हि किं क्षमा नः?॥१६॥

प्रकम्पमानौष्ठक-रक्तनेत्र-प्रस्वेदसंक्लिन्नमुखारविन्दम् ।
क्रुध्यन्तमालोक्य विचारशीलैर्ज्वरीव मान्यः करुणाऽऽस्पदं सः॥१७॥

ज्वरातुरे कुर्वति दुर्वचांसि यथा न कोपः क्रियते दयातः ।
तथा दयादृष्टित एव दृश्यः क्रोधज्वराद् दुर्वचनानि कुर्वन् ॥१८॥

वनस्पतित्वे च पिपीलिकात्वे समागतोऽनेकश एष आत्मा ।
तदाऽभिमानो गलितोऽस्य कुत्र न सह्यते सम्प्रति दुर्वचो यत्?॥१९॥

आक्रोशशान्तिर्मधुरैर्वचोभिराक्रोशतोऽसौ पुनरेति वृद्धिम् ।
प्रदीपनस्य प्रशमाय वारि क्षिपन्ति नोत्तेजकमिन्धनादि ॥२०॥

दूरीकृताः सम्पद उज्झिता स्त्री नीतः समग्रः स्वजनोऽप्युपेक्षाम् ।
अथ प्रकोपाचरणं किमर्थं तथाप्यसौ चेद् हतभागतेयम् ॥ २१ ॥

कोऽस्त्यस्मदीयो भुवनत्रयेऽपि कर्तुं क्रुधं यत्र किलाधिकारः ? ।
संसर्ग एषोऽस्ति च कर्मकल्प्यो न्याय्यं प्रकोपाचरणं न तस्मात् ॥२२॥

स्थातव्यमत्रास्ति कियद्दिनं यत् कोपाग्निना प्रज्वलनं क्षमं स्यात्?।
यद्यैहिकार्थे क्षम एव कोपः पारत्रिकार्थे प्रशमो न तर्हि ? ॥२३॥

यमान् कुरुध्वं नियमान् कुरुध्वं क्रियां कुरुध्वं च तपः कुरुध्वम् ।
न चेत् समस्ति प्रशमावगाहः काऽऽशा तदेभ्यः फलमुत्तमाप्तुम्?
॥ २४ ॥

मनश्च वाचा च वपुश्च यस्याऽवगाहते क्षान्तिसुधासमुद्रे ।
धन्यः कृतार्थः सुकृती महात्मा कलावपि प्रेक्ष्यमुखाम्बुजोऽसौ ॥२५॥

क्रोधान्धलीभूय यदेव कार्यं करोति सद्यो विपरीतरूपम् ।
तदेव कोपोपरमे प्रपाये दुःखाय च स्याद्, धिगहो ! अविद्या ॥२६॥

आक्रोशने वा परिताडने वा योगप्रवाहे स्थितवानृषिस्तु ।
ध्यायेद्-' न मे किञ्चन नाशमेति सच्चित्स्वरूपं मम निश्चलं यत् '
॥२७॥

उच्चस्वरूपः प्रकटो यदा स्याद् देहाऽऽत्मनोर्भिन्नतया प्रकाशः ।
छिन्ने च भिन्ने च तदा शरीरे नाऽऽत्मा भवेत् स्वात्मरतो विकारी
॥२८॥

क्रिया सुसाधा च तपः सुसाधं ज्ञानं सुसाधं नियमाः सुसाधाः ।
दुःसाध एकः स च कोपरोधः स साधितः साधितमप्यशेषम् ॥२९॥

रोषो विधातुं न हि यत्र तत्र युक्तो गृहस्थैरपि वेदितव्यम् ।
सर्वत्र सर्वेष्वपि घोषयामः- क्रोधस्य मन्दीकरणन्तु युक्तम्॥ ३० ॥

अनेकशास्त्राणि विलोकितानि रहस्यमध्यात्मगिरां च लब्धम् ।
तथापि लब्धा यदि नो तितिक्षा ज्ञेयस्तदाऽसौ हृदयेन मूर्खः ॥३१॥

यावन्न मानादिकदूषणानां रुद्धः प्रचारो नहि तावदेषः ।
शक्यः समापादयितुं निरोधं मानादिदोषा अपि तेन हेयाः ॥३२॥

विवेकनेत्रं हरताऽस्मदीयं मानेन तीव्रो विहितोऽपराधः ।
न त्यज्यते तच्छ्रयणं तथापि सम्मूढता कीदृगतः परं स्यात् ? ॥३३॥

सम्यक्त्वदुग्धं यदि रक्षणीयं तद् दर्पसर्पेण न सङ्गतं स्यात् ।
विद्यासुधादीधितिशीतभासो मानाभ्रविक्षेपणतः स्फुरन्ति ॥३४॥

मानः पदार्थे क्व विधातुमर्हं इत्येव सम्यग् हृदि चिन्तनीयम् ।
प्रत्यक्षमालोकयत एव विश्वे कुतोऽपि कोऽप्यस्त्यधिको हि मर्त्यः ३५॥

अनन्यसाधारणबुद्धिमत्त्वमनन्यसाधारणशक्तिमत्त्वम् ।
अनन्यसाधारणभाषकत्वं क्वाऽस्मासु कुर्याम यतोऽभिमानम्! ॥३६॥

न श्रीः प्रसन्ना प्रविकासिदृग्भ्यां न भारती दत्तवती वरं च ।
अलौकिकं कर्म कृतं न किञ्चित् तथाप्यहो! दर्पसमुद्धतत्वम्! ॥३७॥

न धीरिमा वा न गभीरिमा वा न साहसित्वं न परोपकारः ।
महान् गुणो वा नहि कोऽपि तादृक् तथापि गर्वः किमतः प्रहास्यम्?
॥ ३८ ॥

रूपेण शक्रप्रतिमोऽपि मर्त्यः कालान्तरे म्लानिमुपैति रोगैः ।
राज्ञोऽपि रङ्कीभवनं स्फुटं च कस्तर्हि मानाचरणे मतोऽर्थः? ॥३९॥

सामान्यवर्गः खलु लक्षनाथमसौ च कोटीशमसौ च भूपम् ।
असौ च सम्राजमसौ च देवमसौ च देवेन्द्रमसौ मुनीन्द्रम् ॥ ४० ॥

असौ च सर्वज्ञतया विभान्तमसौ च विश्वत्रितयेशितारम् ।
सम्यक्तया यद्यवलोकयेत कुतस्तदोन्मादकताऽवकाशः? ॥ ४१ ॥
युग्मम् ।

यत्पादपद्मे मधुपन्ति सर्वे सुरेश्वरास्ते जगदीशितारः ।
दर्पाम्भलेशादपि सम्प्रमुक्ताः किं नः क्षमस्तत्रभिमानलेशः? ॥४२॥

निमील्य नेत्रे हृदयं निवेश्य प्रशान्ततायां परिचिन्तनायाम् ।
स्वयं त्रपाया* अभिमानचेष्टा संजायतेऽत्रानुभवः प्रमाणम् ॥४३॥

महाव्रताम्भोरुहरात्रिणा च तपःसुधादीधितिराहुणा च ।
न यो जनः सञ्चरतेऽभिमानाध्वना स धन्यः सुरगेयकीर्त्तिः ॥४४॥

---

* चतुर्थी ।

भवस्वरूपं परिचिन्त्य तस्माद् निवार्यतां मानभुजङ्गमोऽयम् ।
नैवाऽमृतं तत्सहचारितायां भवेत् परं मोहविषोपभोगः ॥ ४५ ॥

माया मता योगलताहुताशो ज्ञानार्गला दुर्भगतानिदानम् ।
आत्मार्थिना सद्व्यवहारलक्ष्मीस्पृहावता वा परिहीयतां सा ॥४६॥

पदे पदे दम्भमुपासते ये लक्षाधिपास्ते भुवि वीक्षिताः किम् ? ।
न न्यायतः किं व्यवहारवृत्तिर्यत् स्वाय दम्भाचरणं क्षमं स्यात् ?
॥ ४७ ॥

न्यायप्रतिष्ठः पुरुषो भवेच्चेद् व्यापारतोऽसौ नियमात् सुखी स्यात् ।
न्यायस्य मार्गेण वरं बुभुक्षा नाऽन्यायमार्गेण परं प्रभुत्वम् ॥४८॥

कौशल्यमाविभ्रति सात्त्विकं ये न्यायप्रतिष्ठा विकसद्विवेकाः ।
पापास्पदं ते प्रविदन्ति मायां विनैव तां स्वार्थमुपार्जयन्ति ॥४९॥

अनेकशः पश्यति सर्वलोकः कृतेऽपि दम्भाचरणे प्रकृष्टे ।
अर्थी न सिद्धिं लभते, तदेवमर्थस्य सिद्धौ स कुतो निमित्तम् ?॥५०॥

इयं च माया जननी तदीया यः सर्वदोषेषु पुरःसरोऽस्ति ।
आख्या मृषावाद इतीदमीया न सज्जनः सेवति तेन मायाम् ॥५१॥

अप्रत्ययानां प्रसवस्य भूमीमपारसन्तापसमर्पयित्रीम् ।
शल्यं महच्चेतसि कः सुमेधा मायामुपासीत विवर्जनीयाम् ? ॥५२॥

कुर्वन्ति ये दुःखि मनः परस्य प्रतारणातो बहुभिः प्रकारैः ।
पुष्णन्ति हिंसाविषवल्लरीं ते दूरे दयाऽऽरामत ईदृशः स्युः ॥५३॥

पिपीलिकादीन् लघुदेहभाजो रक्षन्ति यत्नैर्मनुजान् पुनर्ये ।
प्रपातयन्त्यापदि वञ्चयित्वा दयालवस्ते न हि, किन्तु पापाः॥५४॥

अस्त्येकतो वञ्चनतत्परत्वं देवस्तुतौ गर्जनमन्यतश्च ।
एतादृशा नो किमपि त्रपन्ते कृतेन सम्यक् तिलकेन भाले॥५५॥

प्रवञ्चकत्वे सति सन्निपातेऽनुष्ठानदुग्धं विकृतिं प्रयाति ।
उल्बणस्य मायां विशदीकृतायां मनोभुवां बीजकमङ्कुराय ॥५६॥

संसारसिन्धोः परिलङ्घनार्थमध्यात्मपोते बहुभागलभ्ये ।
चेद् छिद्रलेशोऽपि हि दम्भनामा न तर्हि तत्पारगतिस्ततः स्यात् ५७

वने हुताशः कलहः सुहृत्त्वे रोगः शरीरे कमले हिमं च ।
यथा तथा दम्भ उपप्लवोऽयं धर्मेऽवसेयः सुविचारवद्भिः ॥५८॥

प्रयोजनं किं नु मुनिव्रतानां दम्भो यदेभिः परिषेवितव्यः ? ।
दम्भावकाशो नहि सत्प्रवृत्तावसत्प्रवृत्तौ पुनरुच्यते किम् ? ॥५९॥

एकान्ततो नानुमतिर्मुनीशां न वा निषेधोऽस्त्यपवादतस्तत् ।
क्वापि प्रसङ्गे नहि दम्भवृत्तिर्युक्ता विधातुं भयमस्ति कस्मात् ? ॥६०॥

अहो ! समालम्ब्य बकप्रवृत्तिं प्रवञ्चकैर्वञ्च्यत एष लोकः ।
परन्त्वमीभिः प्रविचारणीयं प्रवञ्चितः स्याद् निजचेतनोऽपि ॥६१॥

निःशल्यभावव्रतपालनस्योपदेशधारां ददिरे मुनीन्द्राः ।
एवं हि योगैकपदीप्रवेशः, किं भूरिणा, शास्त्ररहस्यमत्र ॥६२॥

लुण्टाक एकः खलु मोक्षमार्गे सम्प्रस्थितानां सुमहाशयानाम् ।
स लोभनाम्ना जगति प्रसिद्धो मोहस्य राज्ञः प्रथमः प्रधानः ॥६३॥

संसारमूलं किल लोभ एको मोक्षस्य मूलं तदभाव एकः ।
एतद्धि संसार-विमुक्तिमार्गदिग्दर्शनं योगबुधा अकार्षुः ॥६४॥

सुदुर्जयानां प्रथमोऽस्ति लोभस्तस्मिन् जिते किं न जितं त्रिलोक्याम्?
लोभस्य घाते हत एव मोहः क्रोधादिनाशेऽप्यवशिष्यतेऽसौ ॥६५॥

लोभोऽस्ति चिन्तालतिकासु कन्दो रक्षो गुणानां कवलीकृतौ च ।
महांश्च विघ्नः पुरुषार्थसिद्धौ जयत्यमुं सत्त्वसमुद्रचेताः ॥ ६६ ॥

चेत् सात्त्विकस्ते पुरुषाभिमानो लोकाग्रणीत्वे यदि चायियासा ।
स्फारं परिस्फारय तर्हि लोभ-वप्रं प्रभङ्क्तुं पुरुषार्थमुच्चैः ॥६७॥

ये स्वेच्छया पूरयितुं क्षमन्ते न शाकतोऽपि स्वककुक्षिरन्ध्रम् ।
आन्दोलितान्तःकरणा नृपश्री-प्रेप्सासमीरेण भवन्ति तेऽपि ॥६८॥

लोभार्दितः किं न करोति कष्टं लोभाऽऽहतः किं न करोति कर्म ?।
करोत्यनर्थं पितृ-बान्धवानामप्याशु लोभच्छुरिकाहताक्षः ॥६९॥

संक्लिश्य ये निष्करुणं प्रजातो धनं गृहीत्वा पुपुषुः स्वकाशम् ।
भयङ्करं भूरि विधाय युद्धं प्रादर्शि यैश्च प्रलयावभासः ॥७०॥

लोभार्दितास्तेऽपि हि मृत्युकाले न किञ्चिदादातुमलंबभूवुः ।
एकाकिनो रङ्कमुखाः प्रयातास्तस्मात् किमर्थं विदधीत लोभम् ?
॥७१॥ युग्मम् ।

केनापि सार्धं न गता धरेयं लोभेन ताम्यन्ति वृथैव मन्दाः ।
विवेकमाधाय विचार्यते चेत् सन्तोष एव प्रतिभाति सौख्यम् ७२॥

न कर्तुमुद्योगमियं न वार्त्ता परन्तु लोभोत्थविकल्पधर्मैः ।
मनः सदा श्यामतया वृथैव कार्यं गृहस्थैरपि हन्त ! कस्मात् ॥७३॥

कृते प्रयासे प्रचुरेऽपि यत्र संसिद्धिमाप्नोति समीहितोऽर्थः ।
सङ्क्लिश्यते तेन, परं विचार्यं यदस्मदीयं न हि तत् परेषाम्*॥७४॥

बहुप्रयत्नैरपि नार्थसिद्धिः कस्याप्ययत्नादपि कार्यसिद्धिः ।
एतद् ध्रुवं कर्मबलं विचार्याऽनिष्टप्रसङ्गेऽपि न खेदवान् स्यात् ७५॥

क्रोधस्य रोधे प्रशमो बलीयान् मानाय शक्नोति पुनर्मृदुत्वम् ।
मायां प्रहन्तुं प्रभुताऽऽर्जवस्य लोभस्य शत्रुः परितोष एकः ॥७६॥

क्रोधादिकाऽऽविर्भवनप्रसङ्गाः प्रागेव सञ्चिन्त्य विमोचनीयाः ।
प्रसङ्गसम्प्राप्तकषायतायामुक्तानुपायांस्त्वरया भजेत ॥ ७७ ॥

सञ्जन्येत यथा यथाऽबलतया क्रोधादिभिर्दूषणैः
सञ्चेष्टेत तथा तथा शुभमतिस्त्यक्त्वा प्रमादस्थितिम् ।
यः क्रोधादिविकारकारण उपप्राप्ते च नाऽऽक्षिप्यते
प्राप्तुं योगधराधरस्य शिखरं नासौ विलम्बक्षमः ॥ ७८ ॥

---

* अस्मदीयेन चतुर्थपादेन पूर्तिः ।

पञ्चम–प्रकरणम् ।

ध्यानसामग्री ।

कषायरोधाय जितेन्द्रियत्वं जितेन्द्रियत्वाय मनोविशुद्धिः ।
मनोविशुद्धयै समता पुनः साऽममत्वतस्तत् खलु भावनाभिः ॥१॥

भीमाद् भवाम्भोनिधितो भयं चेत् तदेन्द्रियाणां विजये यतेत ।
सरित्सहस्राऽपरिपूर्यसिन्धु-मध्योपमोऽक्षप्रकरोऽस्त्यतृप्तः ॥ २ ॥

देहान्तदुःखं गजमीनभृङ्गपतङ्गसारङ्गकुलं प्रयाति ।
सुस्पष्टमेकैकहृषीकदोषात् का तर्हि सर्वाक्षरतस्य वार्त्ता ? ॥ ३ ॥

अतुच्छमूर्च्छार्पणशक्तिभाजां यदीन्द्रियाणां विजयो न जातः ।
भूमण्डलान्दोलनशक्तिभाजोऽप्योजस्विनः षण्ढतया वदामि ॥४॥

अन्तर्वलोद्भावनहेतुरेकः स इन्द्रियाणां विनियन्त्रितत्वम् ।
एतत्कृतेऽन्तःकरणस्य शोध आवश्यके यत्नमतीव कुर्यात् ॥५॥

भ्राम्यन् मनोरक्ष इहापशङ्कं भवावटे प्रक्षिपति त्रिलोकीम् ।
अराजको निःशरणो जनोऽयं त्राता ततः कोऽत्र गवेषणीयः ? ॥६॥

गार्हस्थ्यमुन्मुच्य महानुभावान् मुक्तिश्रिया आचरतस्तपांसि ।
वात्येव चेतश्चपलस्वभावमन्यत्र कुत्रापि परिक्षिपेद् द्राक् ॥ ७ ॥

मनोविशोधेन विनैव योगधराधरारोहणमीहते यः ।
प्रहस्यते पङ्गुरिव क्रमाभ्यां देशाटनं कर्त्तुमनाः स मूढः ॥ ८ ॥

रुद्धानि कर्माणि मनोनिरोधे मनःप्रचारे प्रसरन्ति तानि ।
असंयमः संयम एतदीयो भवस्य मोक्षस्य समस्ति मूलम् ॥९॥

जगत्त्रयीविभ्रमणप्रवीणो मनःप्लवङ्गो विनियन्त्रणीयः ।
केनापि यत्नेन विचारवद्भिर्निःश्रेयसं चेत् प्रतिपत्तुमिच्छा ॥१०॥

सर्वः प्रपञ्चः प्रतिपादितोऽयं मनोविशोधाय स वेदितव्यः ।
कर्मक्षयप्रत्यलमेकमुक्तं ध्यानं तदन्तःपरिशुद्धिमूलम् ॥ ११ ॥

प्रदीपिका योगपथप्रकाशे योगाङ्कुरप्रोद्भवकाश्यपी च ।
मनोविशुद्धिः प्रथमं विधेया प्रयासवैयर्थ्यममुं विना तु ॥१२॥

मनोविशुद्ध्यै समताऽवलम्ब्या निमज्जतां साम्यसरोवरे यत् ।
रागादिकम्लानिपरिक्षयः स्याद् अमन्द आनन्द उपेयते च ॥१३॥

आकृष्य चेतः समता क्षणं चेद् निषेव्यते तर्हि तदुद्भवं यत् ।
अन्तः सुखं संप्रसरीसरीति कः पारयेत् तद् वदितुं यथावत्? ॥१४॥

साम्याञ्जनं पूरितमस्ति यस्याऽन्तर्लोचने मोहतमःप्रणाशात् ।
स्वस्मिन् स्वरूपं परमेश्वरस्य पश्यत्यसौ निष्ठितसाध्यबिन्दुः ॥१५॥

दूरे दिवः शर्म शिवं दवीयो यच्छं मनःसन्निहितं समत्वात् ।
शक्यं समास्वादयितुं स्फुटं तद्, इहैव मोक्षः समतारतस्य ॥१६॥

सुधाघनो वर्षति साम्यरूपो मनोभुवां यस्य मुनीश्वरस्य ।
संसारदावानलतीव्रतापोऽनुभूतिमास्कन्दति किं तदीयाम्? ॥१७॥

अन्यैः पदार्थैः सकलैर्विभिन्नमात्मा यदाऽऽत्मानमवैति सम्यक् ।
तदा समत्वं लभते प्रसूतिमशक्यलाभं विबुधेश्वराणाम् ॥ १८ ॥

संरक्षिते मोहमृगेश्वरेण भयङ्करे दोषसमूहसत्रे ।
समत्वरूपज्वलनार्चिषा ये दाहं ददुस्ते परिनिष्ठितार्थाः ॥१९॥

क्रूरा अपि प्राणभृतः परस्परं यद्दर्शनाच्छान्तिमवाप्नुवन्ति यत् ।
नान्यस्य कस्यापि समर्थताऽस्त्यसौ समत्वमेकं खलु तत्र जृम्भते
॥ २० ॥

अनित्यभावादिकभावनाः स्मृता महर्षिभिर्द्वादश, तास्वविश्रमम् ।
विभाव्यमानासु ममत्वलक्षणाऽन्धकारनाशे समताप्रभा स्फुरेत् ॥२१॥

यदिन्द्रियार्थैरनुभूयते शं यदेतदङ्ग विषयाः समग्राः ।
यद् दृश्यते चर्मदृशा तदेतद् अनित्यमेवास्ति समग्रमत्र ॥२२॥

महीपतिश्चक्रधरः सुरेश्वरो योगीश्वरो वा भुवनत्रयेश्वरः ।
सर्वेऽपि मृत्योरुपयान्ति गोचरं तदत्र कः स्याच्छरणं शरीरिणः?
॥ २३ ॥

भवोदधिर्जन्मजरावसान-पयःप्रपूर्णः स्मरवाडवश्च ।
मोहात्मकाऽऽवर्त्त-विपत्तिमत्स्यः कुतः सुखं सम्भवतीदृशीह?॥२४॥

एकाकिनः प्राणभृतो गतागतं कुर्वन्ति संसारवने भयङ्करे ।
अन्यार्थमुत्पाद्य धनं भवान्तरं प्रयात एकः परिपीड्यतेऽसुमान्
॥ २५ ॥

विलक्षणः सर्वबहिःप्रपञ्चतः सच्चिन्महानन्दमयोऽस्ति चेतनः ।
इदं शरीरं स्फुटमन्यदात्मनः कस्तद्धनन्यो भुवनेऽभ्युपेयते? ॥२६॥

द्वारैः स्रवद्भिर्नवभिः सदैवाऽशुचीन् घृणायाः पदमस्ति कायः ।
तथाप्यहो ! तत्र यदस्ति शौचसंकल्पनं मोहविलास एषः ॥२७॥

मनोवचोभूघनकर्म योगाः स आस्रवः कर्मण आस्रवेण ।
शुभाशुभं कर्म शुभाशुभाद्धि योगान्निबध्नन्ति शरीरभाजः ॥२८॥

यथाम्बु गृह्णाति हि यानपात्रं छिद्रैस्तथा चेतन एष कर्म ।
योगाऽऽत्मरन्ध्रैरशुभैः शुभैर्वा निर्यात्यमुष्मिन् सति नो भवाब्धेः
॥ २९ ॥

निरोधनं यत् पुनरास्रवाणां तं संवरं योगिन ऊचिवांसः ।
विभावनादास्रव-संवरस्य भवादुदासीनतया मनः स्यात् ॥३०॥

स्यात् कर्मणां निर्जरणं च निर्जरा द्विधा सकामेतरभेदतः पुनः।
पाकः फलानामिव कर्मणामपि स्वतोऽप्युपायादपि सम्प्रजायते
॥ ३१ ॥

यथाऽस्ति जीवैश्च जडैश्च पूर्णो लोकोऽयमेवं परिचिन्तनं यत् ।
सा भावना लोकविचाररूपा मनोवशीकारफलप्रधाना ॥ ३२ ॥

जगत् समुद्धर्तुमनल्पदुःखपङ्कादहो ! कीदृश एष धर्मः ।
प्रादर्शि लोकोत्तरपूरुषैर्यत्सेवात आप्नोति महोदयत्वम् ॥ ३३ ॥

शान्ते क्षमा मार्दवमार्जवं च शौचं च सत्यं तपसंयमौ च ।
त्यागस्तथाऽकिञ्चनता तथैव ब्रह्मेति धर्मो दशधा बभाषे ॥३४॥

बहुक्लिष्टकर्मस्ववलीभवत्सु विशिष्टमेतन्नरजन्म लब्धम् ।
तत्राप्यहो! तत्त्वविनिश्चयात्म-श्रीबोधिरत्नं बहुदुर्लभत्वम् ॥३५॥

एतादृशीभिः खलु भावनाभिः सुवासितान्तःकरणो महात्मा ।
ममत्वलुण्टाकविलुण्ट्यमानां साम्यश्रियं रक्षितुमीश्वरः स्यात्॥३६॥

ध्यानं समालम्ब्य समत्वमाश्रयेत् साम्यं विना तत्र कृते विडम्बना ।
आत्मप्रबोधेन च कर्मसंक्षयो ध्यानेन साध्यः स च, तत् परं
हितम् ॥ ३७ ॥

ध्यानं समत्वेन विना भवेन्न साम्यं विना ध्यानमपि स्फुरेन्न ।
परस्परापेक्षणतस्ततस्तद् द्वयं भवेत् सुस्थिरताविशिष्टम् ॥३८॥

अतिदारुणपापभारिणोऽ
प्यमुना ध्वस्तसमस्तकर्मकाः ।
परमात्मदशां प्रपेदिरे
परमध्यात्ममिदं विदुर्बुधाः ॥ ३९ ॥

षष्ठ–प्रकरणम् ।

ध्यानसिद्धिः ।

स्यात् ज्ञानयोगोऽथ च कर्मयोग आवश्यकाऽऽचार इह द्वितीयः ।
शारीरिकस्पन्दनकर्मरूपः स कर्मयोगः शुभमातनोति ॥ १ ॥

शुद्धं तपः स्वात्मरतिस्वरूपं तं ज्ञानयोगं मुनयो वदन्ति ।
स उन्मनीभावत इन्द्रियार्थाद् निःश्रेयसश्रीप्रतिपादकः स्यात् ॥२॥

क्रियोच्चकोटीमुपजग्मुषां याऽनावश्यकी सा व्यवहारवृत्तौ ।
गुणावहाऽस्तीति परम्परातोऽपवर्गसम्पादकताऽक्षताऽस्याम् ॥३॥

अभ्यस्यतोऽपेक्षत एव सम्यक् क्रिया मनःशुद्धिकृतेऽस्खलन्ती ।
योगं समारूढवतो मुनेस्तु शमप्रवाहः परमात्मभूमौ ॥ ४ ॥

नैवाऽप्रमत्तर्षिमहोदयानामावश्यकाऽऽचारविधेयताऽस्ति ।
य आत्मतृप्तो यक आत्ममग्नो य आत्मतुष्टो न हि तस्य कर्म ॥५॥

मनः स्थिरीभूतमपि प्रयायाद् रजोबलाच्चञ्चलभावमाशु ।
प्रत्याहृतेर्निग्रहमातनोति ज्ञानी पुनस्तस्य गतप्रमादः ॥ ६ ॥

विलोलचित्तस्थिरतार्थमेव बद्धप्रयत्नः सततं मुनिः स्यात् ।
कुर्यादतो हेतुत एव शास्त्रोदितां क्रियां प्रत्यहमुच्चभावात् ॥७॥

सम्यक्तयाऽभ्यस्य च कर्मयोगमनन्यसाम्यं समुपाश्रितो यः ।
सदाऽप्युदासीनतया स्थितस्य न तस्य भोगैर्भवति प्रलेपः ॥८॥

नाऽऽप्य प्रियं हृष्यति नोद्विजेच्च प्राप्याऽप्रियं ब्रह्मविदुत्तमर्षिः ।
यः स्यात् समेक्षी विषमेऽपि जीवन्मुक्तं स्थिरं ब्रह्म तमीरयन्ति ॥९॥

नहीन्द्रियार्थेषु यदाऽनुरज्येत् समस्तसङ्कल्पविमुक्तचेताः ।
योगे समारूढतया तदानीमसौ महात्मा परिवेदितव्यः ॥ १० ॥

भयोज्झितः सुस्थिरनासिकाग्रदृष्टिः प्रसन्नाननपुंडरीकः ।
श्लिष्टौष्ठयुग्मो रदनै रदांश्चाऽस्पृशन् सुसंस्थान इतप्रमादः ॥११॥

स्पृहाविमुक्तो निजभूवनेऽपि प्रभूतसंवेगसरोनिमग्नः ।
अमात्रकारुण्यपदं भवश्रीपराङ्मुखो हर्षयितेक्षमाणान् ॥ १२ ॥

एवंविधो निष्ठितकर्मयोगः श्रीज्ञानयोगेन समाहितात्मा ।
ध्याने प्रवेशं कुरुतेऽतिघोरकर्माटवीज्वालनदाववन्हौ ॥ १३ ॥

नारी-पशु-क्लीब-कुशीलवर्जितं स्थानं विविक्तं किमपि व्यपेक्षते ।
नानाऽऽसनानामपि यत् स्थिरं सुखं स्वस्याऽवभासेत तदेव साधयेत् ॥ १४ ॥

ध्यानाय कालोऽपि न कोऽपि निश्चितो यस्मिन् समाधिः समयः स शस्यते ।
ध्यायेन्निषण्णः शयितः स्थितोऽथवाऽवस्था जिता ध्यानविघातिनी न या ॥ १५ ॥

ध्यानस्य सिद्ध्यै दृढभावनानामावश्यकत्वं मुनयो वदन्ति ।
मैत्रीं प्रमोदं करुणामुपेक्षां युञ्जीत, तद् ध्यानमुपस्करोति ॥१६॥

सर्वेपि जीवाः सुखिनो भवन्तु मा कोपि पापाचरणानि कार्षीत् ।
विमुच्यतां विश्वमशेषमेतद्, एवं मतिं नाम वदन्ति मैत्रीम् ॥१७॥

देदीप्यमाना गुणगौरवेण महाशया ये भुवनत्रयेऽपि ।
गुणेषु तेषां खलु पक्षपातो यस्तं प्रमोदं परिकीर्त्तयन्ति ॥१८॥

शोकाग्निना ये परिदह्यमानाः क्षुधा तृषाऽऽर्त्ताः सरुजो विभीताः।
तत्र प्रतीकारपरा मतिर्या कारुण्यभावः परिकीर्त्तिता सा ॥१९॥

क्रूराशया दारुणपापसक्ताः साधुद्विषः स्वस्य च शंसितारः ।
ये शिक्ष्यमाणा विकृतिं भजन्ते माध्यस्थ्यमीदृक्षु भवत्युपेक्षा ॥२०॥

ध्यानं पुनः स्याद् ध्रुवमामुहूर्त्ताद् एकाग्रमन्प्रत्ययलक्षणं तत् ।
आज्ञामपायं च विपाकमेवं संस्थानमालोचयतीह योगी ॥२१॥

आश्रित्य लोकोत्तरपूरुषाणामाज्ञामबाधां परिचिन्तनं यत् ।
वस्तुस्वरूपस्य यथार्थतात आज्ञाभिधं ध्यानमिदं वदन्ति ॥२२॥

बभाषिरे सर्वविदोऽतिसूक्ष्मं तत्त्वं न तत् तार्किकतर्कजालैः ।
विहन्यते तत् प्रतिपत्तियोग्यं नह्यन्यथा सर्वविदो वदन्ति ॥२३॥

अध्यात्ममार्गाऽऽश्रयणं विनाऽयमात्मा भवेऽभ्राम्यदनन्तकालम् ।
रागादिदोषैकवशीभवन्तो निर्यान्ति नापायमहाऽर्णवीतः ॥२४॥

मोहान्धकारप्रविलुप्तचेतसा नाऽकारि किं किं कलुषं मया हहा !।
श्वभ्रेषु तिर्यक्षु नरेषु चोल्बणं दुःखं न किं किं प्रतिपद्यते स्म च ॥२५॥

गम्भीरसंसारमहाऽऽपदाजले कालो गतोऽयं ब्रुडतो ममाऽखिलः ।
कस्याऽपराधोऽत्र मया विचार्यते! प्रमाद एतस्य ममाऽपचेतसः॥२६॥

प्राप्याऽपि बोधिं परमां मनोवचःशरीरदुश्चेष्टितता मयैव हि ।
स्वमस्तके ज्वालित आशुशुक्षणिः कोऽत्रापराधी परिभाव्यतेऽपरः?
॥ २७ ॥

स्वाधीनतायामपि मुक्तिवर्त्मनो भ्रान्त्या स्वयं पातित एष चेतनः।
भिक्षां यथाऽटेदुपलब्धराज्यको मोक्षे स्वतन्त्रेऽपि तथा भवभ्रमः
॥ २८ ॥

एवं हि रागादिकदूषणेभ्यो जाता अपायाः परिचिन्तनीयाः ।
यस्मिन्नपाया अपि तत्प्रणाशो ध्यानं द्वितीयं तदपायनाम ॥२९॥

उदीरितः कर्मफलं विपाकः शुभाशुभत्वेन स च द्विभेदः ।
द्रव्यादियोगात् स च चित्ररूपोऽनुभूतिमास्कन्दति देहभाजाम् ॥३०॥

द्रव्यैर्वध-माल्य-सुभोजनाद्यैः शुभाऽशुभः शस्त्रविषानलाद्यैः ।
क्षेत्रे निवासेन महालयादौ शुभः श्मशानप्रभृतौ तदन्यः ॥३१॥

काले वसन्तप्रभृतावशीतानुष्णे शुभोऽन्यत्र विपर्ययश्च ।
मनःप्रसादप्रभृतौ च भावे शुभोऽशुभो रौद्रविकारभावे ॥ ३२ ॥

सुदेव-मर्त्यादिभवे शुभोऽसन्मनुष्यतिर्यङ्नरकादिकेऽन्यः ।
प्रत्यादियोगादिति चित्ररूपं विचिन्तयेत् कर्मफलं तृतीये ॥३३॥

आत्मप्रतिष्ठं स्थितमस्त्यनन्तानन्तं नभः सर्वत एव तत्र ।
लोकोऽस्ति मध्यस्थित ऊर्ध्व-मध्याऽधोभागतो यो दधते त्रिलो-
कीम् ॥ ३४ ॥

स्वरूपमेतस्य विचिन्तनीयं ध्याने चतुर्थे बहुसूक्ष्मरीत्या ।
स्यादीदृशे वृत्तवतां च धर्मध्याने स्वयंवेद्यमतीन्द्रियं शम् ॥३५॥

ध्यानादमुष्माच्च नृजन्मपूर्त्तौ महर्द्धिकं स्वर्गमवाप्नुवन्ति ।
पुनर्नृजन्म प्रतिपद्य चाह योगस्य मार्गे पथिकीभवन्ति ॥ ३६ ॥

ध्यानं शुक्लं ततस्ते परममुपगताः क्लिष्टकर्माणि हत्वा
लोकालोकावभासं निरतिशयमरं ज्ञानमासादयन्ति ।
धर्मं व्याख्यान्ति मोहान्धतमसहतये पर्षदि प्रस्फुरन्त्या-
मायुष्पूर्त्तौ ततः स्युः परमपदजुषः सच्चिदानन्दरूपाः ॥३७॥

सप्तम-प्रकरणम् ।

योगश्रेणी ।

मानसवृत्तिनिरोधं सम्प्रज्ञातेतरप्रकारतया ।
योगं वदन्ति तज्ज्ञा ध्यानविशेषोऽत्र च प्रथमः ॥ १ ॥

वृत्तिक्षयस्वरूपोऽसम्प्रज्ञातोऽस्ति. वृत्तयो मनसः ।
क्षीणा भवन्ति सर्वाः केवलबोधस्तदोदेति ॥ २ ॥

देहस्य वृत्तयः खलु यदा निरुद्धा भवन्ति तत्कालः ।
योगोऽसम्प्रज्ञाताद् न भिद्यते निर्वृतिद्वारम् ॥ ३ ॥

अध्यात्मं भावना ध्यानं समता वृत्तिसंक्षयः ।
इत्येवमप्यनूचाना ऊचाना योगपद्धतिम् ॥ ४ ॥

इच्छा च शास्त्रं च समर्थता चेत्येषोऽपि योगो मत आदिमोऽत्र।
प्रमादतो ज्ञानवतोऽप्यनुष्ठाऽभिलाषिणोऽसुन्दरधर्मयोगः ॥ ५ ॥

श्रद्धान-बोधौ दधतः प्रकृष्टौ हतप्रमादस्य यथाऽऽत्मशक्ति ।
यो धर्मयोगो वचनानुसारी स शास्त्रयोगः परिवेदितव्यः ॥६॥

शास्त्रादुपायान् विदुषो महर्षेः शास्त्राऽप्रसाध्यानुभवाधिरोहः ।
उत्कृष्टसामर्थ्यतया भवेद् यः सामर्थ्ययोगं तमुदाहरन्ति ॥ ७ ॥

न सिद्धिसम्पादनहेतुभेदाः सर्वेऽपि शास्त्राच्छकनीयबोधाः ।
सर्वज्ञता तच्छ्रुतितोऽन्यथा स्यात् तत्प्रातिभज्ञानगतः स योगः॥८॥

तत् प्रातिभं केवलबोधभानोः प्राग्वृत्तिकं स्यादरुणोदयाभम् ।
'ऋतम्भरा' 'तारक' एवमादिनामानि तस्मिन्नवदन् परेऽपि ॥९॥

संन्यासरूपः स्मृत एष योगो धर्मस्तथा योग इति द्विधाऽसौ ।
तत्राऽऽदिमः स्यात् क्षपकावलिस्थे शैलेश्यवस्थावति च द्वितीयः
॥ १० ॥

असावयोगोऽपि मनोवचोऽङ्गव्यापाररोधात् सकलप्रकारैः ।
अथादि मुक्त्या सह योजनेन योगो भवाम्भोनिधिरोध एषः ॥११॥

अमुं च योगं समुपाजगन्वान् प्राप्नोति मोक्षं क्षणमात्र एव ।
सर्वज्ञभावावसरेऽवशिष्टकर्माणि हन्ति क्षणतो यदेषः ॥ १२ ॥

अनेन योगेन विकर्मकीसन् मुक्तो भवेत् तत्क्षणमस्तदेहः ।
मुक्तिश्च केत्येव गभीरप्रश्ने जैनेन्द्रमार्गेण समाधिरेषः ॥ १३ ॥

ऊर्ध्वं यथाऽलाबुफलं समेति लेपेऽपयाते सलिलाशयस्थम् ।
ऊर्ध्वं तथा गच्छति सर्वकर्मलेपप्रणाशात् परिशुद्ध आत्मा ॥१४॥

अयं स्वभावोऽप्युपगन्तुमर्हो यदूर्ध्वमात्मैति विकर्मकत्वे ।
ऊर्ध्वं प्रगच्छन्नवतिष्ठतेऽसौ क्षणेन लोकाग्रपदे परात्मा ॥ १५ ॥

ततोऽध आयाति न गौरवस्याऽभावाद् नचाग्रेऽप्यनुपग्रहत्वात् ।
नचास्ति तिर्यग्गतिसम्प्रयोक्ता लोकाग्र एव स्थितिरस्य युक्ता ॥१६॥

महेश्वरास्ते परमेश्वरास्ते स्वयम्भुवस्ते पुरुषोत्तमास्ते ।
पितामहास्ते परमेष्ठिनस्ते तथागतास्ते सुगताः शिवास्ते ॥१७॥

स ईश्वरो हे बहुभागधेयाः ! स्ताद् यो मनोवारिरुहस्य हंसः ।
अयं हि पन्था अवधारणीयश्चैतन्यशक्तिप्रगतावनन्यः ॥ १८ ॥

आलम्बनं भवति यादृशमीदृगात्माऽऽ-
पर्यासनिजात्मनि भवेदिति को न वेत्ति ? ।
आलम्बनं सकललोकपतिः परात्मा
संश्रीयते यदि तदा किमपेक्षणीयम् ? ॥ १९ ॥

अष्टम-प्रकरणम् ।

अन्तिमशिक्षा ।

अनन्तशक्तिः द्युदेष चेतनः प्रयेदिनं तं यतते महोदयः ।
प्रकाशितेऽस्मिन् सकलं प्रकाशतेऽप्रकाशितेऽस्मिन् सकलं तमो-
मयम् ॥ १ ॥

मोहप्रणाशेन च तत्प्रकाशनं मोहप्रणाशोऽपि च तत्त्वचिन्तनात् ।
चिन्त्यं च नैर्गुण्यमिदं भवोदधेर्जगत् किमेतत् किमिदं सुखा-
सुखम् ? ॥ २ ॥

वस्तुस्वरूपस्य विचिन्तनातो विवेकभासः प्रकटीभवन्ति ।
भवप्रपञ्चाद् विनिवृत्य सुस्थीभूयाऽन्तरीक्षाकरणेन चिन्ता ॥३॥

एकस्वभावा न हि सर्वलोका विचित्रकर्मानुसृतेर्भ्रमन्तः ।
आयुष्क-धी-शक्तिविचित्रतायामर्हन्ति सर्वेऽपि न मार्गमेकम् ॥४॥

समग्रसामग्र्यनुकूलताया न सम्भवः सर्वशरीरभाजाम् ।
न तेन सर्वेऽपि भवन्ति योग्याः साम्येन योगस्य पथेऽधिरोढुम् ॥५॥

कुर्याद् यथाशक्ति तथापि नूनं कर्त्तव्यमात्माभ्युदयानुपाति ।
शनैः शनैः सञ्चरणेऽपि मार्गे स्थानं चिरेणाऽभ्युपलभ्यते हि ॥ ६ ॥

तत्त्वावबोधप्रविकासहेतोर्यस्य स्वभावो न विचारणायाः ।
यातानुयातस्य पृथग्जनस्य न तस्य वैराग्यमुदेति साधु ॥७॥

न साधुवैराग्यविवर्जितस्येऽपवर्गमार्गे भवति प्रवेशः ।
एवं च मानुष्यमनर्थकं स्याद् विचारमभ्यस्यतु तेन सम्यक् ॥८॥

हिंसादिकं पापमिति प्रसिद्धं तत्र प्रवर्त्तेत न चेत् कदापि ।
ईशस्य कुर्याद् भजनं च तर्हि संसाधितं निश्चितमात्मकार्यम् ॥९॥

नवीनविज्ञानचमत्कृतानां न मोक्षशास्त्रेषु घृणा विधेया।
चित्रप्रयोगा बहवो भवन्तु न युज्यतेऽध्यात्मपथस्तु हातुम् ॥१०॥

जडेऽप्यनन्ता समभानि शक्तिरेवं च सम्यग्विहितप्रयोगैः।
आश्चर्यहेतुर्घटना भवेच्चेत् किं तर्हि युक्ता जडमोहलीला ? ॥ ११ ॥

सीमा न खल्वस्ति चमत्कृतीनां भूमण्डले चेत् कुशलः प्रयोक्ता।
परं च ताभिर्नहि कर्मसृष्टिर्याहन्यते शुध्यति नापि मोक्षः ॥१२॥

अवश्यमाविष्कृतयो भवन्तु महोपयोगा हि जनस्य सन्ति।
स्मृतेर्बहिः स्याद् न तु साध्यबिन्दुरात्माभिमुख्यं खलु सारमन्ते॥१३॥

इति सुबोधसुधामितमाशयं
कुरुत काङ्क्षन चात्मसमुन्नतिम्।
सति बलीयसि तत्र मनोरथे
प्रयतनं सुलभीभविता स्वतः ॥ १४ ॥

तदेवं सङ्क्षिप्तं गदितमिदमध्यात्मविषये
मया स्वल्पज्ञेनाऽपि परिदृढसंस्कारविषये।
समालोकिष्यन्ते किल सहृदयाः सादरदृशा
प्रबुद्धेऽस्मात् कस्मिंश्चन मम कृतार्थत्वमधिकम् ॥